

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ(FELSEFE TARİHİ)
ANABİLİM DALI

BERTRAND RUSSELL'IN KLASİK MANTIĞA GETİRDİĞİ ELEŞTİRİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gülizar Bülbül

Ankara-2006

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ(FELSEFE TARİHİ)
ANABİLİM DALI

BERTRAND RUSSELL'IN KLASİK MANTIĞA GETİRDİĞİ ELEŞTİRİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gülizar Bülbül

Tez Danışmanı :

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

.....
.....
.....

İmzası

.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ(FELSEFE TARİHİ)
ANABİLİM DALI

BERTRAND RUSSELL'IN KLASİK MANTIĞA GETİRDİĞİ ELEŞTİRİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gülizar Bülbül

Tez Danışmanı
Doç. Dr. İbrahim Özdemir

Ankara-2006

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

GİRİŞ

1

BİRİNCİ BÖLÜM

METAFİZİKSEL KAVRAMLARA VE ÖZNE YÜKLEM MANTIĞINA YÖNELİK ELEŞTİRİLER

METAFİZİKSEL KAVRAMLAR

8

ÖZNE YÜKLEM MANTIĞI

26

İLİŞKİLERİN GERÇEKLİĞİ PROBLEMİ

41

ÖZNE YÜKLEM MANTIĞININ METAFİZİKSEL SİSTEMLER ÜZERİNDEKİ

ETKİSİ

50

MATEMATİKSEL MANTIK AÇISINDAN İLİŞKİLERİN ÖNEMİ

53

İKİNCİ BÖLÜM

KIYAS KURAMININ BİÇİMİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLER

60

RUSSELL'IN MANTIKÇILIĞI

65

TASIM KURAMI

78

PARADOKSLAR VE KISIR DÖNGÜ

124

DOĞRULUK VE YANLIŞLIK TANIMI

132

DİLİN FELSEFE ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

138

SONUÇ

142

ÖZET

147

KAYNAKÇA

151

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın konusu, Bertrand Russell'ın (1872-1972) Aristoteles(384-322) geleneğine bağlı mantığın önerme ve çıkarım biçimlerine ve mantıkla ilgili metafiziksel kavramlara getirdiği eleştirilerdir.

Bizi bu konuyu araştırmaya yönlendiren temel etken felsefi akıl yürütmenin yöntemi olarak mantık konusunda önemli tartışma konularından biri olan klasik mantığa yönelik eleştiriler ve buna karşı geliştirilen mantıksal kuramlar konusunda bir bakış açısı kazanmak ve sunmak isteğidir.

Çalışmamızı hazırlarken öncelikle Russell'ın temel eserlerini inceleyerek geleneksel mantığa yönelik eleştirilerinin dayanağı olan kuramlarını ana hatlarıyla açıklamaya çalıştık. Daha sonra Russell hakkında yazılmış bazı eserleri inceleyerek farklı görüşlerden örnekler verdik. Bu süreçte yaşadığımız zorluklardan bir Russell'ın tanımladığı bazı kavramların Türkçe karşılıklarını ifade etmek olmuştur. Konu ile ilgili başka bir zorluk da Russell'ın kuramının tüm yönleriyle irdelenmesinin matematik ve matematiksel mantık alt yapısı gerektirmesidir.

Çalışmayı hazırlamamdaki katkılarından dolayı değerli hocalarım, Sayın Doç.Dr.İbrahim Özdemir'e, Sayın Prof. Dr. Murtaza Korlaelçi'ye ve Sayın Yrd.Doç. Dr. Hadi Adanalı'ya saygılarımı sunar ve teşekkür ederim.

GİRİŞ

Klasik mantık, Aristoteles (384-322) mantığı ya da geleneksel mantık anlamında özne ve yüklemden oluşan kategorik önermelerden sonuçların hangi kural ya da işlemlere göre kesinlik ve zorunlulukla çıktığını araştıran formel mantıktır.¹ Aristoteles mantığı genel olarak mantığın çıkarım tekniklerini konu edindiği ve çıkarımların geçerliliğini önermelerin içeriğinden ve özel anlamlarından bağımsız olarak onların formuna bağlı olarak incelediği için formel mantık olarak düşünülmüştür. Formel mantık geleneksel biçimiyle kategorik ve modal kavramlar mantığından oluşur ve bileşik önermeler mantığının da küçük bir bölümünü içine alır.²

Bu çalışmada, klasik mantık geleneksel mantık olarak da bilinen Aristoteles mantığı anlamında kullanılacaktır. Russell'in eleştirileri Aristoteles geleneğine bağlı olarak gelişmiş mantığa yöneliktir. Klasik mantık genel anlamıyla düşünülürse, Russell'in mantıkla ilgili tezleri iki değerli mantığı kabul etmesi ve temele aldığı postulatlar bakımından klasik mantık içinde yer almaktadır. Bu anlamıyla klasik olmayan mantıklar modal mantıklar, ikiden fazla doğruluk değeri kabul eden mantıklar ve üçüncünün olmazlığı ilkesini bir tarafa bırakan matematiksel sezgicilerin ortaya koyduğu mantıklardır.³ Russell'in temsil ettiği mantık bu bakımdan "klasik" formelleştirilmiş mantık olarak bilinir.⁴

Formelleştirilmiş mantıkta özne ve yükleme göre çözümlenmeyen p, q, r gibi değişkenlerle gösterilen basit ifadelerle önermeler kurulur. Aksiyomlar ve

¹ Cevizci, Ahmet, **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, Paradigma, İstanbul, 2000, s.215

² Robert Feys, "Mantık" (Çev:Doğan Özlem), **Günümüzde Felsefe Disiplinleri**, Derleyen:Doğan Özlem, İnkılap Kitabevi, İstanbul,1997, s.31

³ A.g.e., s.39

⁴ A.g.e., s.36

dedüksiyon kurallarının küçük bir bölümü bu tür mantıksal ifadeler için formüle edilir.¹

Ortaçağ İslam dünyasında ve Hristiyan dünyasında mantıkçılar büyük ölçüde Aristoteles mantığını esas almışlardır. Aristoteles mantığı modern bilimlerin gelişmesinden sonra bilim yöntemi olarak geçerliliğini kaybetmiştir. Ama bir felsefe yöntemi olarak geçerliliğini korumuştur.² Ortaçağda mantık hem teoloji için hem de sınıflandırıcı doğa bilimleri için yardımcı bir bilimdi. Yeni çağda bilimde ölçülebilir büyüklükler arasındaki ilişkiler önem kazandığı için tasım kuramı yeteriz kalmıştır. Mantıktan bağımsız olarak gelişen matematik bilim için gerekli formel sistemlerin gelişimini sağlamıştır. Bu dönemde bu sistemlerin doğrulanması doğaya uygulama yoluyla olmuştur. Aristoteles mantığı eksik olduğu yerlerde geliştirilmemiş ama kullanışsızlığı nedeniyle bir tarafa bırakılmıştır. Arnauld ve Nicole Descartes geleneğine bağlı olarak Port Royal mantığını geliştirmişlerdir. Bu dönemde mantık bilgi kuramı açısından önem kazanmıştır.³

Russell Felsefeyi bilimselleştirmek ve metafizikten arındırmak istedi. Ondan önce Stoacılar, bu düşünceyle Aristoteles mantığını eleştirdiler. Ama Aristoteles mantığının hakim olduğu dönemlerde çok etkili olamadılar. Bacon (yakl.ol.1210/15- /1295) ve Mill (1806-1873) Aristoteles'in formel mantığını tümdengelimini esas aldığı için eleştirdiler ve tümevarım yöntemini tavsiye ettiler. Sextus Empricus (M.S. 2.

¹ A.g.e., s.37

² Necati Öner, **Klasik Mantık**, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1991, s. 14

³ Günther Patzig, “ Mantık”, **Günümüzde Felsefe Disiplinleri**, (çev: Doğan Özlem), İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1997, s.73-74

yüzyılın ortaları) ve George Campell (18.yüzyıl) Aristoteles'in kıyas biçimine yönelik eleştiriler getirdiler. ¹

14. yy' da klasik mantığın doğruları bulmaktan çok yanlışlardan korunmak amacıyla kullanıldığına yönelik eleştirilere rastlanmaktadır. Bunlar Petrarque, Boccace, Laurent, Valla, Ramus gibi düşünürler tarafından dile getirilmiştir. Bunların dışında Aristoteles mantığının doğayı anlamada yetersiz kaldığını öne süren filozoflar da olmuştur. Bunlardan bazıları Telesio, Thomas Campenella, Nicolas de Cusa'dır. ²

Bu eleştiriler yeni çağda da devam etmiştir. Mantık düşünmenin kurallarını inceleyen bir bilimdir. Ancak gerek orta çağda gerekse yeni çağda onun yeni bilgi sağlamadığına, bilinenlerin tekrar edilmesine yaradığına yönelik eleştiriler olmuştur. ³

Bu eleştiri Stuart Mill tarafından tümdengelimle yöneltilmiştir. Kıyasta tümdengelimle yönelik eleştiri kıyasın, “orta terim ve küçük terimi elde etmek için büyük terimin kapsamını incelemek ve orta terim ile küçük terimi içine alan büyük terimi ortaya koyabilmek için küçük terimin işlemi incelemekten ibaret olduğu düşüncesine dayanır. Burada büyük terimin ve küçük terimin işlemi biliniyorsa zaten çıkarım yapmaya gerek yoktur denilmiştir. Ancak büyük terim ile küçük terim arasındaki ilişkiyi kurmak için zihnimize bu ilişkinin bilinmesine bağlı olan işlemin yapılması gerekmektedir. Zihnimize bağlı olarak küçük terim, orta terim ve büyük terim arasındaki ilişkiyi kurarken yeni bir hakikat elde etmiş oluruz. ⁴

¹ Öner,a.g.e., s.6

² Hasan Ali, Yücel, **Bilimler Felsefesi Mantık**, İstanbul Milli Eğitim Basımevi, 1948, s.46

³ A.g.e., s.47

⁴ A.g.y.

Mill matematik açısından ilkel sayılabilecek konularla ilgilendiği için ve yüksek seviyeli matematikle uğraşmadığı eleştirilmiştir. Görüşlerinin matematiksel tümevarımı açıklayacak güçte olmadığı öne sürülmüştür.¹

Kıyasa getirilen itirazlardan biri de sonuç önermesinin büyük önerme yolu ile ispat edildiği, ama büyük önermenin doğruluğunun da sonuç önermesinin doğruluğu kadar şüpheli olduğu şeklindedir.

“Her insan düşünür

Ben de insanım

O halde ben de düşünürüm”

Kanıtında , benim düşünür olduğum “Her insan düşünür” önermesi ile ispat edilemez. Çünkü, “Ben düşünürüm” önermesinden ne kadar şüphe ediyorsam , “Her insan düşünür” önermesinden de o derecede şüphe etmeliyim.²

Matematiksel mantık ya da sembolik mantık olarak adlandırılan formelleştirilmiş mantık bir program olarak ilk kez Leibniz(1646-1716) tarafından düşünülmüştür. Leibniz çağının cebirsel kalkülünü örnek almıştır. Formelleştirilmiş bir sistemde temel simgeler ve yapısal yasaları içeren bir simgeler topluluğu, gerekli tanımlar, temel önermeler ve dedüksiyon kuralları yer alır. Formelleştirilmiş mantıkta sistem yorumdan bağımsızdır. Simgeler geleneksel mantıkta sözel sentaksa dayalı olan ve kuruluş olanakları bakımından çok sınırlı olan ifadelerin kuruluşu ve bu ifadeler hakkındaki dedüksiyonlar için sınırsız olanaklar sağlarlar.³

¹ Bekir Gür, “ Matematik Felsefesine Giriş”, **Matematik Felsefesi**, Kadim Yayınları, Ankara, 2004, s.34-35

² A.g.e., s.48

³ Feys, a.g.e., s.34-35

Formelleştirilmiş mantık kullanıma elverişli bir form içinde ilk kez G.Frege tarafından ortaya atılmıştır ancak Russell ve Whitehead'ın Principia Mathematica adlı yapıtları ile tanınmıştır.¹

19.yy'da Aristoteles mantığı bir formel mantık olmaktan çok bir ontolojik ilkeler öğretisi veya kavram metafiziği olması bakımından eleştirilmiştir. Patzig, Aristoteles'in formel mantığa ait problemleri diğer alanlara ait problemlerden ayırma konusunda gösterdiği büyük başarı ile böyle bir eleştiriyi hak etmediğini düşünmektedir. Bu bakımdan Aristoteles mantığı ile matematiksel mantık arasında bir karşıtlık olmadığını ileri sürmektedir.²

G. Boole(1847) ilk kalkülü ortaya koyduktan sonra G. Frege cebirsel kalküle başvurmadan mantık yasalarını formülleştirmiştir. Frege aritmetiğin daha yüksek bir kesinliğe ihtiyaç duyduğunu düşünerek matematiği mantıktan türetilbileceğini göstermişlerdir. Bu düşünce Whitehead ve Russell'in "Principia Mathematica" adlı eserleri yayınlamaları ile tamamlanmış oldu. Ancak Peano, daha önce Frege'nin düşüncesini ele almıştır.³

Bertrand Russell (1872) savunduğu felsefe anlayışı ile 19. yy'da İngiltere'de başlayan yeni gerçekçi akım içinde yer almaktadır. İdealizmin tezlerinin çürütülmesi, dolaysız bir gerçekçiliğin kavranabileceği düşüncesi, felsefede bilimsel yöntemi savunmaları ve kendilerinden önceki felsefi dizgeleri ağır bir şekilde eleştirerek kendilerini tek tek özgül soruları incelemekle sınırlamış olmaları bu akıma bağlı

¹ A.g.e., s.36

² Patzig, a.g.e., s.74

³ Günther Patzig, "Lojistik (Sembolik Mantık)", **Günümüzde Felsefe Disiplinleri**, (çev: Doğan Özlem), İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1997, s.79-80

filozofların felsefelerinin temel özellikleridir.¹ Bilimsellik, olguculuk, çoğulculuk Russell'ın felsefesinin temel karakterleridir. Russell'a göre Felsefe ilkelerini doğa bilimlerinden almalıdır. Felsefeye düşen görev eleştirel bir görevdir. Felsefe sorunları çözmekten çok ortaya sorunlar atmalıdır.²

Russell, mantığı var olan dünyanın olgularını ifade etmek ve açıklamak için bir araç olarak görür. Bu yüzden filozofların mantık anlayışlarının felsefelerini belirlediğini düşünür. Ayrıca felsefe problemlerinin temelinde mantık problemlerinin bulunduğunu öne sürer.³

Russell'a göre mantık önermeleri gerçekliğin bütünü ile ilgili bir yasayı değil tek tek bütün şeylerde öne sürülebilecek genel özellikleri ifade ederler. Mantığın işlevi varlık alanında ancak çözümleme yapmak olabilir. Mantık mümkünlere ilişkin bir bilimdir, nelerin olabileceğini gösterir, ama nelerin olması gerektiğine karar veremez.

Çalışmamızda Russell'ın Klasik Mantığa getirdiği eleştirileri üç bölümde ele alacağız. Birinci bölüm Russell'ın Metafiziksel kavramlara yönelik eleştirilerinden oluşmaktadır. Burada Russell'ın Aristoteles'in kategoriler anlayışına ve temel kategori olarak kabul ettiği töz kavramına yönelik eleştiriler üzerinde duracağız.

İkinci bölüm Russell'ın özne-yüklem mantığına yönelik eleştirilerinden oluşmaktadır. Bu bölümde Russell'ın Aristoteles Mantığında bir özne ve bir yüklemden oluşan biçimin tek ve en basit önerme biçimi olarak ele alınmasına yönelik eleştirilerini anlamaya çalışacağız.

¹ J.M.Bochenski, **Çağdaş Avrupa Felsefesi**(Çev:Serdar Rifat Kırkoğlu), Kabalcı Yayınları, İstanbul, 1997, s.67

² A.g.e., s.72

³ Bertrand Russell, **Dış Dünya Üzerine Bilgimiz** (Çev:Vehbi Hacıkadiroğlu), Kabalcı Yayınları, İstanbul, 1996 , s.37

Üçüncü bölümde Russell'ın Aristoteles Mantığındaki tasım kuramına yönelik eleştirileri üzerinde duracağız. Bu bölümde Russell'ın saf çıkarım biçimleri, matematiksel mantığın önemi, anlam kuramına bağlı olarak önermelerin bileşenleri, doğruluk ve yanlışlık tanımı, paradoksların oluşumu konularındaki düşüncelerini ve bunların tasım kuramı ile ilgilerini inceleyeceğiz.

Sonuç bölümünde ise Russell'ın klasik mantığı eleştirisinin dayandığı temel fikirler ele alınarak bunların bilgi kuramı ve ontoloji ile ilişkileri ele alınacaktır.

1.BÖLÜM

METAFİZİKSEL KAVRAMLARA VE ÖZNE YÜKLEM MANTIĞINA YÖNELİK ELEŞTİRİLER

Metafiziksel Kavramlar

Metafizik ilk varlığı inceleyen ve varlığı varlık olması bakımından inceleyen bir ilimdir. Aristoteles'e göre bütün var olanların ortak bir doğası vardır ve bu doğanın bilinmesi mümkündür. Gerçek anlamda var olan tek varlık tözdür. Tözün dışındaki şeyler tözün nitelikleri ve tözler arası ilişkiler olarak vardır.¹

Russell, metafizikten dünyayı bir bütün olarak anlama girişimi olarak söz eder. Metafiziğin gelişiminin insanın biri mistisizme, diğeri bilime dayanan iki farklı gücünün birlikteliğine ve zıtlığına dayandığını söyler.² Bir bütün olarak evrenin (the universe) doğası üzerine bir şey söyleme umudu Russell'a göre bir yanılgıdır ve evren kavramı etimolojisi bakımından sadece Kopernik öncesi astronominin bir kalıntısıdır. Kopernikten önceki günlerde evren kavramı bilimsel taemelde savunulabilirdi.³

Russell, geleneksel görüşte evrenin başka bir şeye yüklenemeyecek pek çok yüklemün öznesi yapıldığını ve bunun felsefenin asıl işi olarak görüldüğünü ama gerçekte Evrenin öznesi olduğu hiçbir önerme kurulamayacağını ve evren diye bir

¹ Aristoteles , **Metafizik** , (Çev:Ahmet Arslan), Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1996, s. 42

² Bertrand Russell, **Mysticism and Logic**, Garden City, N.Y.:Doubleday Anchor Boks, 1957, s. 21

³ A.g.e., s.97

şeyin var olmadığını ancak mantık önermeleri gibi her bireysel şeyin öne sürümü olabilen genel önermelerin var olduğunu söyler. Bu ise şeylerin bir toplamına ait özelliklerin değil her ayrı şeye ait özelliklerin olmasını gerektirir. Pek çok şeyin var olduğunu kabul ettiği ve bu şeylerden oluşan bir bütünün varlığını inkar ettiği için felsefesinin mantıksal atomculuk ya da mutlak çokçuluk olarak adlandırılabileceğini söyler.¹

Russell, felsefesinde realist bir tutum seğılemiş olmasına rağmen mantıkla ilgili düşüncelerinin ontolojik bakış açısından bağımsız olduğunu öne sürmektedir. Felsefe okullarının metafizikleri ile değil mantıkları ile nitelenmesi gerektiğini kendi felsefesinin ise realist olarak değil ‘mantıksal atomcu’ olarak betimlenmesinin daha doğru olacağını söylemektedir. Realistlerle karşıtları arasındaki tartışmanın kendi savunduğı doktrin açısından kökensel farklılıklara yola açacak derecede önemli olmadığını ve bu konudaki fikirlerini mantık konusundaki düşüncelerini değiştirmeden değiştirebileceğini söylemektedir.²

Russell, Leibniz çalışmasının sonucunda her önermenin bir öznesi ve yüklemi olduğu şeklindeki mantıksal doktrinin Leibniz’in metafizik konusundaki düşüncelerinin temeli olduğu sonucuna vardığını ve bu doktrinin aynı zamanda Spinoza’nın (1632-1677), Hegel’in(1770-1831)) ve Bradley’in savunduğı metafiziklerin de kaynağı olduğunu söyler. Özne- yüklem mantığının bu filozofların savunduğı metafiziksel sistemlerin kaynağı olduğunu düşünmesi onu matematiğin

¹A.g.e, s.108

² Bertrand Russell, “Logical Atomism”, Language, Mind And Matter: **The Collected Papers of Bertrand Russell, Vol.9**, London; New York Routledge, 1992, s.162

temelleri üzerine çalışmaya ve bunu Frege'nin ve Peano'nun savunduğu yeni mantığa uygulamaya yöneltmiştir. ¹

Russell metafiziksel düşüncelerin ortaya çıkmasının kaynağını filozofların görünen dünyanın gerçek dışılığına olan inançlarında ve gerçekliğin duyu üstü bir alanda aranması ile birlikte oluşan günlük hayatın ve bilimsel dünyanın anlaşılması konusundaki isteksiz tutumlarda görür. Bir önermenin bir öznen ve bir yüklemden, dünyanın olgularının ise bir şey ve o şeye yüklenen niteliklerden oluştuğu şeklindeki düşüncenin dayanağının bu yaklaşımlara bağlı olduğunu düşünür. Özne-yüklem önermelerinin var olan dünyanın olgularını açıklama konusundaki yetersizliğinin bu nedenle fark edilemediğini söyler. ²

Fiziğin başlangıçta dayanağı olan sürekli ve katı şeyler inancı, Russell'a göre metafiziksel bir kuramsallaştırmadır. Nesneler duyuma sürekli verilmemektedirler ve görülmedikleri ya da duyulmadıkları zaman varlıklarından şüphe edilebilir. ³ Tüm bilimsel keşiflerin bir şeyin sabitliğini zorunlu olarak var saydığı ve bu varsayımın fiziğin sabit olduğunu bildirdiği bazı niteliklerde örneklendiği düşüncesi üç bakımdan hatalıdır. Birincisi bilimin mantığın genel prensipleri dışında hiç bir şeyi önceden varsaymasına gerek yoktur. Mantık prensipleri doğa yasaları değildir ve sadece aktüel dünyaya değil, her hangi bir mümkün dünyaya uygulanabilirler. İkincisi sabit bir nitelik sabit bir varlıkla özdeşleştirilmemelidir. Enerji bir fiziksel sistemin bir fonksiyonudur, istemin değişmesi boyunca sabit kalan bir şey ya da töz değildir. Kütlenin maddenin değişmez bir niteliği olarak görünmesine rağmen, aynı şey kütle için de doğrudur. Nitelik kavramının dayandığı uzlaşım matematiksel

¹ A.g.e., s.162,163

² Russell, **Dış Dünya Üzerine Bilgimiz**, s. 48

³ A.g.e., s. 94

uzlaşımdan farklıdır. Bir varlığın sürekliliği bilimin zorunlu postulatları arasında olsaydı da ondan bir niteliğin sürekliliğini ya da empirik olarak keşfedilebilecek bir sürekliliğin a priori zorunluluğunu türetmek yanlış olacaktır. Üçüncüsü fizikte enerjinin ya da kütlenin korunumu genelleştirilemez. Bu, kesin bir yasa değildir, sadece bir tahmindir. Daha önce en tartışılmaz fiziksel nitelik olarak kabul edilen kütlenin şimdi hıza bağlı olarak değiştiğine ve bir vektör niteliğin farklı zamanlarda farklı olduğuna inanılmaktadır.¹

Russell, evren kavramı ile iyilik ve kötülük kavramlarının bilimsel felsefenin alanına dahil olmadığını düşünmektedir. Bunun yanında felsefenin alanını özel bilimlerin alanından ayıran bazı özellikler vardır. İlk olarak felsefi bir önerme genel olmak zorundadır. Onun dünyadaki şeylerle, güneş sistemiyle ya da uzay zamanın her hangi bir parçasıyla özel bir ilgisi olamaz, ama var olan ve var olabilecek her şeye uygulanabilmesi zorunludur.² İkincisi felsefi bir önerme *a priori* olmalıdır. Deneyle ne kanıtlanabilmeli ne de çürütülebilmelidir. Russell'a göre felsefi önemelerin bu iki özelliğini 'felsefe mümkünün bilimidir' ifadesiyle özetleyebiliriz. Bu ifadede mümkün genel(general) ile aynı anlamdadır. Russell bu özelliklere bağlı olarak felsefenin mantıktan ayrılamayacağını söylemektedir.³

Russell'ın 'Aristoteles Mantığı' makalesinde ifade ettiği Aristoteles mantığındaki metafiziksel kavramlara yönelik eleştirileri 'Kategoriler' adlı eserinde ele aldığı kategoriler kuramına, töz kavramına ve 'İkinci Analitikler' adlı eserinde ele aldığı öz kavramına yöneliktir.

¹ Russell, **Mysticism and Logic**, s.102,103

²A.g.e., s.108

³A.g.e., s.109

Aristoteles kategorileri bir bağlantı içinde söylenemeyenlerin belirttiği varlık, nicelik, nitelik, uzam, zaman, durum, iyelik, etkinlik, ya da edilginlik olarak sınıflandırır. İnsan ve at varlığı; iki dirsek, üç dirsek niceliğe; ak ve dil bilimeci niteliğe; iki misil, yarım, daha büyük göreliliğe; ‘Lykeion’da çarşıda’ uzama; dün, geçen yıl zamana; uzanmış, oturuyor duruma; ayakkabılı, silahlı iyeliğe, kesmek yakmak etkinliğe, kesilmek, yakılmak edilginliğe örnektir. ¹ Kategoriler varlığın birbirine dödürülemeyen en genel kavramları olarak anlaşılmıştır.²

Aristoteles’in varlık kategorisi tözü ifade etmektedir.³ Aristoteles ilk ve asıl anlamı ile varlığı ne bir taşıyıcı için söylenen, ne de bir taşıyıcı içinde olan varlık olarak tanımlamaktadır. Belli bir insan ya da belli bir at buna örnektir. Tür olarak ilk varlıklarla bu türlerin cinsleri ikinci varlıklardır. Tür olarak ‘insan’ ve insan türünün cinsi olarak ‘canlı’ ikinci varlıklardır. Taşıyıcı içinde olmak, bulunduğu nesneden ayrı olarak bulunamamaktır. Örneğin ‘insan’ taşıyıcı olarak belli bir insan için söylenir, ama hiçbir taşıyıcı içinde değildir. Dil bilimi ise hiçbir taşıyıcı için söylenmez ama bir taşıyıcı olarak ruhta bulunur. Bilgi ise hem bir taşıyıcı içindedir hem de bir taşıyıcı için söylenir. Belli bir insan ya da belli bir at ise ne bir taşıyıcı içindedir ne de bir taşıyıcı için söylenir. Bölünemeyen ve sayıca tek olan nesneler bir taşıyıcı içinde olabilirler ama genelde bir taşıyıcı için söylenmezler. Örneğin belli bir dil bilgisi bir taşıyıcı içindedir. ⁴

Aristoteles’in metafiziğinin konusu bir anlayışa göre hareketsiz maddi olmayan, ezeli ve bağımsız varlıktır. Bu bakımdan o ‘en yüksek varlık’ın ilmi oduğu

¹ Aristoteles, **Kategoriler**, (Çev: Saffet Babür), İmge Yayınları, Ankara 2002, s.11

² Öner, a.g.e., s. 29

³ Süleyman Hayri Bolay ,**Aristo Metafiziği ile Gazali Metafiziğinin Karşılaştırılması**, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1993, s. 45

⁴ Aristoteles, a.g.e., s. 8, 9

için bir teolojidir. Teoloji ise Aristoteles'in ilk felsefeden kastettiğidir. Diğer bir anlayışa göre ise metafizik varlık olmak bakımından varlığın ilmidir. Bu anlamıyla varlığın ve türlerinin genel bir kuramıdır.¹

Aristoteles'e göre varlığın gerçek doğası tözsel ve değişmez olanda ortaya çıkar. Varlığı üç gruba ayırır: Bunlardan birincisi, "bağımsız tözsel bir varlığı olan ancak değişmeye tabi olan varlıklar"dır. Bu varlık alanı fiziğin inceleme konusudur. İkincisi değişmeyen "ancak somut gerçekliklerin varlığı ayırt edilebilir görüntüleri olarak var olan varlıklar"dır. Bu varlık alanı matematiğin konusudur. Üçüncüsü hem bağımsız varlığa sahip olan hem de değişmeyen varlıklardır. Bu varlık teolojinin veya metafiziğin konusudur.²

Aristoteles kategorileri ilk öz ve ikinci özler olmak üzere iki ye ayırır. Töz (substance) ilk özdür. Cinsler ve türler ise ikinci özlerdir. İkinci özler, ilk özü de içine alır. İlk öz "ne bir konu hakkında tasdik olunan ne de bir konuda bulunan"dır. İkinci özler ise bir konu hakkında tasdik olunmuşlardır ama o konuda bulunmazlar.³

Töz, varlığını devam ettirmek için başka bir şeye ihtiyacı olmayan, vasıflarının değişmesiyle değişmeyen, azalıp çoğalmayan şeydir.⁴ Aristoteles'e göre tözün üç türü vardır. Bunlardan birincisi duyulur tözdür. Bu töz oluş ve yokoluş imkanına sahiptir. Toprak, su, hava, ateş gibi unsurların bileşiminden oluşmuştur ve ay alemine aittir. Bitkiler ve hayvanlar bu gruba dahildir. İkincisi duyulur ezeli tözlerdir. Bunlar gök cisimleridir ve ay üstü aleme aittir. Bu iki töz hareketli

¹ Bolay, a.g.e. , s.34,35

² Aristoteles, **Metafizik**, s. 41

³ Hamdi Ragıp Atademir, **Aristo'nun Mantık ve İlim Anlayışı**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1974, s.105

⁴ Öner, a.g.e., s. 29

oldukları için fiziğin konusuna girer. Üçüncüsü ise hareketsiz olan tözdür. Bu, metafiziğin ve teolojinin konusudur.¹

Bir diğer tasnife göre de üçüncü grup duyusal olmayan tözlerdir. Bunlardan birincisi evrenin hareketsiz hareket ettiricisi olan tanrıdır. İkincisi tanrı tarafından hareket ettirilen ama kendileri de gezegenlerin kürelerini hareket ettiren akıllardır. Üçüncüsü ise bireyin ölümünden sonra bedenden bağımsız olarak var olma yeteneğine sahip olan insan aklı ya da onun faal ögesidir.²

Aristoteles töz kavramına çeşitli anlamlar vermiştir. Genel anlama göre toprak, ateş, su gibi basit cisimler ve bir konunun yüklemi olmadıkları için cisimler, onların bileşikleri, yıldızlar, bu cisimlerin parçaları birer tözdür. İkinci anlama göre varlıkların kendinde mevcut sebebidir. Hayvan için ruh böyledir. Bir bütün olarak kainatın ilk parçası tözdür, onun dışındaki kategoriler gerçek varlık değildir.³

Aristoteles tözü bir anlamda madde, bir anlamda form, bir anlamda da madde ve formun bileşimi olarak ifade etmiştir. Tunç bir madde, tunca verilen şekil form, heykel ise madde ile formun bileşimidir. Maddenin töz olarak kabul edilmesinin sebebi ondan uzunluk, genişlik, derinlik gibi nitelik ve nicelikleri çıkardığımız zaman geriye kalan şeyin töz olmasıdır. Bu anlamıyla madde belirsiz ve şekilsiz bir şeydir. Töz ana madde (substra) olarak ele alındığı zaman ilk, bireysel , tümel cins ve konunun taşıdığı anlamlardan birine işaret eder. Konu ise kendisi bir şey hakkında tasdik edilmeyen ama her şeyin kendisi hakkında tasdik edildiği, yani kendisi yüklem

¹ Bolay, a.g.e., s. 42

² Aristoteles, a.g.e, s.52

³ Bolay, a.g.e., s.39

olamayan ama her şeyin kendisine yükendiği bir şeydir ve bu töz olabilen ilk konudur.¹

Aristoteles'e göre somut tözlerde bireyselleştirici ilke maddedir. Ona göre en alt türlerin bütün üyelerinde form aynıdır. Buradan şeyin diğerlerinden ayrılan yönünün maddesinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Ama Aristoteles'e göre maddi olmayan tözler de vardır. Bu tözlerin bireyselliklerinin form farklılığına dayanması gerekir.²

Aristoteles'in Z kitabında şeylerin tözsel ögesini teşkil eden şeyin form veya öz olduğu ifade edilir. Burada töz şeylerin var oluşlarındaki sebep ya da amaç olarak ele alınmaktadır ve bir ana kaynak olarak bir şeyi o şey yapan şey olarak düşünülmektedir. Gök gürlemesindeki sebep, evin meydan gelişindeki tuğla ve taşların dizilişindeki amaç, bu şeylerin tözüdür. Bir madde özünün varlığı sebebiyle belli bir şey olmaktadır.³

Aristoteles aynı zamanda varlığın özüne de töz demektedir. Bir nesnenin özünün belirlenmemiş bir varlık olarak töz anlamına geldiğini öne sürerek özü; özün ilk ve mutlak olarak töze ait olduğunu öne sürerek tözü mahiyetle özdeşleştirmektedir.⁴

Aristoteles'e göre tümeller kendi başlarına var olan tözsel varlıklar değildir. Tümeller zihnin eseri de değildir. “İnsanın formu bir anlamda her bireysel insanın doğuşunda iş gören şeydir. Ancak o babada somut varlık kazanmış olması

¹ Bolay, a.g.e., s.41

² Aristoteles, a.g.e., s.58

³ A.g.e. s. 58

⁴ Bolay, a.g.e., s.42

bakımından formdur. Evin formu her evin yapılışında iş görür. Ama o bireysel bir ev yapıcının kendisini tasarlaması bakımından evin formudur.”¹

Aristoteles’e göre öz bazen ereksel bazen de fail nedendir. Et ve kemiklerin bir insanı meydana getirmelerinin sebebi onların bir insan formuna insan ruhuna sahip olamalarıdır. Onlar insanın kendisi için var olduğu ereklere, entellektüel ve ahlaki etkinliğe hizmet edecek biçimde organize olmuşlardır.²

Aristoteles özün ne diğer maddi bileşenlerin yanında bir bileşen ne de bu bileşenlerden ibaret bir şey olarak düşünülmemesi gerektiğini söylemektedir. Öz kendisi de bir bileşen olsaydı diğer bileşenlerle nasıl birleştiğini açıklamak için başka bir yapı ilkesi gerekecekti. Bileşenlerin toplamından ibaret olsaydı bu bileşenlerin nasıl birleştiği sorusu ortada kalacaktı. Öz bu bileşenleri bir araya getiren ve böylece bir şeyi o şey yapan şeydir. Somut şeylerin yapı ilkesidir. Aristoteles Platonun aşkın form öğretisini reddederken kendisi de onun yerine içkin form öğretisini koymuştur.³

Aristoteles’e göre ne form ne de madde meydana gelen bir şey değildir. Form meydana gelseydi başka bir formun başka bir madde üzerine gelmesinden meydana gelmesi gerekirdi.⁴ Buna göre Aristoteles’ e göre formun ezeli olduğu söylenebilir. Bazen de Aristoteles formdan ansal olarak meydana gelen ve ansal olarak varlıktan kesilen bir şey olarak bahsetmektedir. Burada asıl anlamda meydana gelişle daha az önemli değişimler arasında bir ayrım yapılmaktadır. Asıl anlamda meydana geliş bir tözün ortaya çıkmasıdır. Daha az önemli değişimler ise her türlü

¹ A.g.e., s.58

² A.g.e., s.59

³ A.g.y.

⁴ A.g.e. s. 65

sanata dayanan şeyin meydana gelişini içine alan nitelik ve boyut değiştirmelerdir. Asıl olarak meydana gelişde formun babada, erkek unsurda bil fiil olarak var olması gerekir. Daha az önemli değişmelerde ise form sadece bil kuvve olarak önceden var olmak zorundadır. Bu durumda form ezeli değildir. Bir süreç içinde varlığa gelir. Bu süreç ise bir an önce var değildir, bir an sonra vardır. Beyaz bir şey parça parça siyah bir şeye dönüşür. Bu arada beyaz siyah olmaz.¹

Russell, kategori sözcüğüyle ne Aristoteles'in , ne Kant'ın ne de Hegel'in neyi amaçladığını anlayamadığını ve bu sözcüğün her hangi bir fikri temsil ederek felsefeye her hangi bir yolda fayda sağladığını düşünmediğini belirtir. Aristoteles'in on kategorisinin hangi ilkeye göre bir araya toplandığı ile ilgili bir ipucunun olmadığını söyler.²

Töz birinci anlamıyla bir bireyi , kişiyi ya da hayvanı ifade eder, ikinci anlamda ise tür ya da cinstir. Bu ikinci anlam Russell'a göre kötü bir metafiziğe yol açmıştır.

Öz kavramı ise Aristoteles'in ilk öncüllerin nasıl elde edildiği ile ilgili olan ikinci Çözümlemeler adlı eserinde ifade ettiği kuramının dayanağıdır. Bir şeyin özü onun özdeşliğini yitirmeksizin değitiremeyeceği özellikleridir. Sokrates'in insan olması özüyle ilgili kabul edilirken mutlu, üzüntülü, iyi ya da kötü olması onun özünün birer parçası olarak kabul edilmemiştir. Russell'a göre öz sözcüklerin kullanımıyla ilgili bir sorundur. Bir sözcüğün özü olabilir ancak bir şeyin özü

¹ A.g.e., s.62

² Bertrand Russell, "Aristoteles Mantığı", **Batı Felsefesi Tarihi**,(Çev:Muammer Sencer), Say Yayınları, İstanbul, 2000, s. 201

olamaz. Aynı adı, farklı durumlarda tek bir şey ya da kişinin ortaya çıkışı saydığımız farklı görüşlere uygulayabiliriz.¹

Russell filozofların sözcüklerle anlam verilen objeleri incelemeye niyetlendikleri zaman sadece sözcükleri incelediklerini ve sözcükleri incelerken bir sözcüğün tekil bir varlık olduğunu, az ya da çok benzer olayların bir takımı olmadığını düşünme yanlışını yaptıklarını söyler. Ona göre dili düşünmedeki başarısızlık geleneksel felsefedeki başarısızlıkların kayanğıdır. Russell başlangıç düzeyindeki dil çalışmasının bizi metafiziksel spekülasyonlar içinde yanlışla sürüklenmekten koruyacağını söyler.² ‘Anlam’ı doğru olarak anlayabilmek ancak dili bir alışkanlık olarak ele almakla mümkündür. Dil ise bisiklete binmeyi ya da futbol oynamayı öğrenmek gibi öğrenilir.³

Russell’a göre söylenen bir sözcük hareketlerin bir serisinden oluşur, fiziksel dünyada zaman düzenine sahip bir süreçtir; yazılan bir sözcük ise maddenin parçalarının bir serisidir. Bir sözcüğün öğrenilmesi Russell’ın ‘birlikte gelen’ (associative) ya da ‘*mnemic*’ etkiler dediğı yolla olur. Çocuğa biberonunu verirken her zaman biberon dersiniz biberon sözcüğüne daha önce verdiğiniz tepkileri verir.⁴

Bir özel isimle pek çok oluşumu ifade edebiliriz. Ancak bu oluşumlar onun anlamının parçalarıdır, örnekleri değildir. ‘Ceaser öldü’ ifadesinde Ceaser bir dizi oluşuma karşılık gelir. Bir özel isim uzay zamanın her hangi bir bölümüne verilebilir, ama isimlendirdiğimiz bölüm ne kadar küçük olursa olsun parçadan yoksun bir şeyin

¹A.g.e, s.202

² Bertrand Russell, “Language”, **The Basic Writings of Bertrand Russell**, London Routledge, 1992, s. 117

³A.g.e., s.108

⁴A.g.e., s.108

değil bir yapının ismidir. Bir insanın hayatının farklı bölümlerine farklı isimler verilebilir. Octavianus ve Augustus gibi. ¹

Russell, tözün dilin kullanımıyla ilgili bir kavram olduğunu, şeylere ait olamayacağını savunur. Şeylerin özelliklerinin değişmesine rağmen bunların arkasında değişmeden duran şeyin ne olduğunu araştırır. Böyle bir şeyin gerçekte bir karşılığının olmadığını öne sürer.

Russell, şeyin ne olduğunu, fizik dünyası ile duyu dünyası arasındaki bağlantıyı inceleyerek araştırıyor. Russell'a göre masanın kendisi bir duyu verisi değildir. Masanın etrafında dolaşırız. Bunu söylerken zihnimizde bir masa varsayımı vardır. Ama duyu verilerimiz sürekli değişir. Masaya bir yandan baktığımızda ve başka bir yandan baktığımızda aynı şeyi göremeyiz. Masa algımız sadece görsel algıya dayanmaz. Diğer duyularımız da bunu destekler ve bizim gerçekte bildiğimiz bu duyu verileri arasındaki ilişkidir. ²

Russell'a göre sürekli ve katı nesneler olduğuna dair sağduyu inancı metafiziksel bir kuramsallaştırmadır. ³ Duyulur dünyanın gerisinde sürekli ve değişmeyen bir şeyin varlığı bilinemez ve deney yoluyla ispatlanamaz. ⁴ Bir şeyin kendisini algı yoluyla bilemeyiz. Doğrudan algı ile sadece duyu verilerini bilebiliriz. Masanın kendisini değil, renk, şekil, pürüzsüzlük, sertlik gibi duyu verilerini algılarız. 'Masa şu ve şu duyu verilerini oluşturan fiziksel nesnedir' diyerek masayı betimleriz. ⁵

¹A.g.e., s. 121

².Russell, **Dış Dünya Üzerine Bilgimiz**, s.74

³ A.g.e., s.94

⁴ A.g.e., s.96

⁵ Bertrand Russell, **Felsefe Sorunları**,(Çev: Vehbi Hacıkadıroğlu), Kabalcı Yayınevi, İstanbul,2000, s.12

Russell'a göre şeyin kendisi duyu verilerinden ibaret olamaz. Duyu verilerini oluşturan şey zihnimiz ya da duyu algılarımız değil fiziksel nesnedir. Bunu birşeyi göremediğimiz zamanlarda da onun varlığını kabul etmemize dayanarak açıklıyor. Bir kedinin onu göremediğimiz zamanlarda da var olması, acıkabilmesi onun sadece duyu verilerinden ibaret olmadığını gösterir. Bir nesneyi başkaları için de istememiz alıp satabilmemiz, bir masanın etrafında toplanabilmemiz de bunun göstergesidir.¹

Russell, fizik dünyasını duyu dünyasına bağlamak için madde kavramının değişmeden kalan şeyler inancına dayanmadan yeniden kurulması gerektiğini söyler. Bunun için her zamanki sağ duyu önerilerimizi töz kabulünü kullanmadan anlatmak gerekiyor. Şeylerin değişimi çok hızlı olsa da bir ara durumlar dizisi içinden geçerek olur ve bu diziye yaklaşık sürekli dizi diyebiliriz. Bir duyulur görüntü verildiğinde bu görüntüyle ilişkili sürekli bir dizi görüntü ortaya çıkar ve bunlar duyulmaz bir derecelenme içinde sağduyunun aynı şeyin görüntüleri diye baktığı görüntülere doğru gider. Buna göre şey biribirleriyle süreklilik ve nedensellik yasaları ile ilişkili görüntülerin bir dizisi olarak tanımlanabilir.²

Şey bir görüntüler dizisi ise şeylerin bir birinden ayrılması için görüntü dizilerinin bir şekilde bir birinden ayrılabilmesi gerekir. Russell'a göre bu ilke benzerlik olamaz. Çünkü iki şey arasındaki benzerliğin bir sınırı ve ölçüsü yoktur. Süreklilik de olamaz. Çünkü bir şeye ait görüntülerin diğerlerinden ayrılması için süreklilik zorunlu olmadığı gibi yeterli de değildir. Dikkatimizi bir şey üzerine

¹.Russell, **Felsefe Sorunları**, s.20

² Russell, **Dış Dünya Üzerine Bilgimiz**, s. 97

yoğunlaştıramamışsak bazı durumları gözetleyemeyiz ve varsayımsal olarak bunları kabul ederiz. Bu gözlemi yapmamızın temelinde de bu kabul vardır.¹

Russell'a göre şeyin tanımına yardım eden şey fizik yasalarıdır. Bir şeyin duyu verileri serisinin içinde yer alan duyu verilerinin fizik yasaları karşısındaki durumu başka bir şeyin duyu verileri serisi içinde bulunan duyu verilerinden farklıdır. Buna göre şeyler “fizik yasalarına boyun eğen görüntüler serisi” olarak tanımlanabilir.² “Bir fiziksel nesne her an, o andaki başka başka dünyaların hepsindeki görüntülerinin bir kümesinden oluşur, böylece bir şeyin herhangi bir andaki durumu bütün bir görüntüler kümesidir”³

Gerçek olanın değişmezliği inancı Russell’a göre metafizik bir kavram olan tözün ortaya çıkmasının sebebidir. İdeal ögeleri birer mantıksal yapı olarak kabul ederek fizik yasalarını açıklayabiliriz. Bir şeyin ideal durumu bütün görüntülerinin ideal olduğu andaki durumudur. İdeal bir şey gerçek değildir ancak gerçekleşmiş görüntülerin bir fonksiyonudur.⁴

Russell’a göre gerçek uzamdan ya da bilim uzamından ayrı olarak özel uzamlarımız vardır. Bir nesneyi özel uzamlarımız içinde algılarız. Ayrıca görme uzamımız duyma uzamımız ve değişik duyularımızın değişik uzamları vardır. Bu yüzden bir duyu algısı ile şeyin kendisini göremeyiz. Görme uzamı ve dokunma uzamı farklı olduğu için, şey duyu verilerine bağlı uzamlardan biri içinde olamaz. İçinde nesnenin gerçek şeklinin bulunduğu uzam ya da bilim uzamı bizim görüp

¹A.g.e., s. 99-100

² A.g.e, s.101

³ A.g.e ., s.102

⁴ A.g.e, s.103

duyduğumuz uzamlarla bağlantılı olsa da onlardan farklı olarak ele alınmalıdır.¹ Her şeyi kaplayan bir uzaydan aynen şeyler durumunda olduğu gibi dilsel olarak bahsedebiliriz, ama onun gerçek varlığı zorunlu olmadığı gibi bizim bilgimizin dışındadır. Deneye bağlı olarak ancak her bir duyumun diğerleriyle ilişkili olmak üzere kendi uzayları olduğunu bilebiliriz. Tek uzam ancak bir çok uzamdan oluşmuş mantıksal bir yapı olarak kabul edilebilir.²

Duyu verilerimizin bir birini desteklemeleri, fiziksel nesnelerin gerçek uzam içindeki bağlantılı konumlarıyla duyu verilerimizin özel uzamlarımızdaki bağlantılı konumları arasında bir karşılıklılık olduğunun göstergesidir.³ Fiziksel uzam hakkında ancak karşılıklılığı sağlamak için gerekli olan şeyleri bilebiliriz. Bu, Russell'a göre fiziksel nesnelerin uzamsal ilişkilerinin sonucu olan düzenleniş biçimidir. Ay tutulması sırasında yer, ay ve güneşin bir doğrusal çizgi üzerinde olduğunu biliriz ancak fiziksel bir doğrusal çizginin ne olduğunu bilemeyiz. Fiziksel uzamdaki uzaklıkların kendilerini değil, bağıntılarını biliriz, birinin diğerinden daha büyük olması ya da iki şeyin aynı doğrusal çizgi üzerinde olması gibi.⁴

Duyu verileri göreliliği için fiziksel nesneyi de güvence altına almak isteriz.⁵ Herkesin bilebileceği nesneler özel duyu verilerinin dışında olmalıdır. Sadece duyu verilerinden hareketle bir kedinin acıktığını bilemeyiz. Çünkü duyu verileri doğrudan algı ile bilindiği için kedinin onu görmediğimiz zaman var olduğunun bilgisini vermezler. Kedinin acıktığını bilmek için kedinin görmediğimiz zamanlarda da var olduğunu bilmemiz gerekir. Kedi sadece renk parçalarının

¹ Russell, **Felsefe Sorunları**, s.24

² Russell, **Dış Dünya Üzerine Bilgimiz**, s. 104

³ Russell, **Felsefe Sorunları**, s.30

⁴ A.g.e., s. 31

⁵ A.g.e., s. 21

değişiklikleri ve hareketleri olarak düşünülürse acıkmaması gerekir. Aynı şekilde bizim dışımızdaki insanların sadece duyu verisi olarak kabul edilmesi zordur. Bunlar Russell'a göre bizi varoluşları onları algılamamıza bağlı olmayan nesnelerin kabulüne götürür. ¹

Russell'a göre dolaysız deney uzayları ile geometri ve fizik uzayları noktalar yönünden de bir birinden ayrılır. Geometrinin ve fiziğin uzayları sonsuz sayıda noktalardan oluşmuştur. Ama bu noktalar duyum nesnesi değildirler. Duyulur uzamdaki noktalar birer çıkarımdır. Noktaların gerektirdikleri bir mantıksal yapı vardır. Geometride noktaları basit ve sonsuz küçük diye düşünmemiz gerekmez. Geometri noktaların sayılıp gösterilen, belli soyut özellikleri olan bağlantıları ile ilgilidir. ²

Whitehead'ın bulduğu yönteme göre nokta duyu verilerinden türetilir. Ona göre sonsuz bir duyu verisi yoktur. Bütün gibi görünen her şey paçalara bölünebilir. Bir uzay verisi başka bir uzay verisi içinde ve onun tarafından kuşatılmış olarak bulunabilir. Buna göre nokta bir kümedir. Uzaysal nesnelerin bir kümesidir. Tek bir şey değildir. ³

Nokta gibi anlar da birer duyu verisi değildir. Öncelik, sonralık, eş zamanlılık gibi zaman düzenleri olaylar gibi verilmiştir. Anlar çıkarımlanmış ya da yapılmıştır. Bütün takımla eş zamanlı olan hiçbir olayın takım dışında bulunmadığı ve takımdaki bütün olayların da bir biriyle eş zamanlı olduğu bir takım buluncaya kadar ilerlersek bu takımın tümü zamanın bir anıdır. ⁴

¹ A.g.e., s. 23-24

² Russell, **Dış Dünya Üzerine Bilgimiz**, s.104-105

³ A.g.e., s.105

⁴ A.g.e., s. 108-109

Hareketin sürekliliğinin ise bir cismin ardışık anlarda ardışık konumlarda bulunması olarak değil, başka başka zamanlarda başka başka yerlerde olması şeklinde anlaşılması gerekir.¹

Russell'a göre, matematiksel süreklilik kuramının doğru olarak anlaşılması halinde, uzay ve zamanla ilgili çözümlenmesi zor görünen bazı özelliklerin mantıksal olarak bir sıkıntı oluşturmadıkları görülebilir. Süreklilik, matematikte terimlerin yapısı ile ilgili değil onların bir dizi içinde düzenlenme biçimi ile ilgili bir özelliktir. Bu diziler büyüklüklerine göre sıralanmış sayılar, bir çizgideki soldan sağa doğru noktalar, erkenden geçe doğru sıralanmış anlar olabilir. Bu dizilerin örnekleri başka bir sıraya göre de düzenlenebilir. Sürekli bir dizi oluşturacak şekilde düzenlemiş terimleri sürekli olmayan bir dizi oluşturacak şekilde de düzenleyebiliriz.² Sonsuzluk ile ilgili felsefi problemler sonsuz küçük zaman ve sonsuz küçük uzaklık fikirlerinden kaynaklanmıştır. Sonsuz olan, zaman ya da uzaklık değil anların ve uzaklıkların serileridir. Bir uzaklığı ikiye böldüğümüz zaman geriye kalan daha küçük olmakla birlikte sonlu uzaklıklardır. Ama ikiye bölme işlemini sonsuz olarak ilerletebiliriz. Her uzaklıktan daha küçük uzaklıkların olması tüm uzaklıklardan daha küçük bir uzaklığın var olması şeklinde anlaşılmalıdır. Bu konuları günlük dil ile ifade etmeye çalışmak filozofları yanlışla sürüklemiştir.³

Russell sonsuz kavramının tamamen matematiksel bir kavram olduğunu düşünmektedir. Sonsuz ile ilgili sıkıntılar onun sınıfların değil; şeylerin, uzay ve zamanın kendisinin bir özelliği olduğunu kabul etmemizden kaynaklanır.

“ Bir uzam ikiye ve yeniden ikiye bölünebilir ve bu sonsuza dek gider ve sürecin her basamağında bölümler nokta değil yine de uzamlardır. Böyle bir yöntemle noktalara

¹ A.g.e., s. 124-127

² A.g.e., s. 121

³ A.g.e., s.125

varabilmek için sonsuz sürecin sonuna varmak gerekir ki bu olanaksızdır. Ancak tıpkı sonsuz bir sınıfın ardışık sayıp göstermeyle ulaşılamaz olmasına karşın tanımlayıcı kavramı ile bir anda verilebilişi gibi sonsuz noktaların takımı da ardışık bölümler süreciyle ulaşılamaz oluşuna karşın bir çizgi bir yüzey ya da bir hacim kurarak hemen verilebilir.”¹

Russell sürekli şeylerin sürekli uzay ve zaman gibi metafiziksel bir varsayım olduğunu, görelilik fiziğinde bunların bir yerinin olmadığını ve şeyin bir yapı olarak düşünülmesi gerektiğinin söyler.² Değişik zamanlarda değişik renklere sahip olabilen sabit bir varlığın, duvar kağıdının olduğu varsayımı metafizik süreklilik kabulüne dayanır. İstersek duvar kağıdını görüntülerin dizisi diye tanımlayabiliriz. Bu görüntüler dizisi duvar kağıdına bir şey olarak yani duyulur süreklilik ve nedensel bağlantının bir bileşimi olarak bakmaya götüren sebeplerle bir araya gelmişlerdir.³

Russell’a göre uzay noktalarla değil, uzaysal ilişkilerle açıklanmalıdır. Kant (1724-1801) uzaysal ilişkileri göz önüne almayarak sadece mutlak uzayı düşündüğü için ve noktalar uzaysal düzeni açıklayamadıkları için uzayın noktalardan oluşturulmasının imkansız olduğunu düşünmüştür.

“Şeylerin ve niteliklerin sağduyu görüşü özne yüklem kavramlarının ve dilin bu kavramlar üzerine temellenmesinin nedenidir. Ama şey diğer sağduyu kavramları gibi bir metafizik parçasıdır. Ne kaba bir veri ne de verilerin arkasındaki gerçekliğe ilişkin tecrübi hipotezlere dayanırlar. Günlük türden bir şey değişik duylara bağlı duyulur nitelikler demetinden oluşur. Ama hem görmeye hem de dokunmaya bağlı nitelikleri içeren ortak uzay ne görme ne de dokunma algısının uzayı değildir. O birliktelik yoluyla genellenmiş bir inançtır. Görmeye ve dokunmaya bağlı algılayabildiğim nitelikler gerçek uzay içinde değil her biri kendi uzayları içindedirler. Şey dokunma ve görme arasında tarafsız olsaydı algılayabildiğimiz gerçek niteliklere sahip olmaması gerekirdi”⁴

Russell ilişkilerin ilişkiler tarafından değil, ama kendilerine aynen benzeyen diğer sözcükler tarafından belirtildiğini düşünmenin filozofların bir yanılgısı

¹ A.g.e., s.145

² A.g.e., s.96

³ A.g.e., s.96

⁴ A.g.e., s.144-145

olduğunu söyler. İlişkiler hakkında düşündüğümüz zaman ilişkinin tözsel olmayışı ve dünyanın tözselliği arasında kalırız.

Töz kavramı ilişkisel olayları açıklamaya uygun değildir. Bu bakımdan basitlere ve birinci tipin objelerine uygulanabilir. Töz, önermede ancak özne ya da ilişki terimi olabilir. Karmaşığı isimlendirmek zordur. ‘Platon’un Sokrates’e sevgisi’ diye bir varlık yoktur. Platon’un Sokrates’i sevmesi bir olgudur. Bu olgu bir karmaşıktır. Bir olgudan bahsederken onu tözsel bir birlik içinde sunarız.

“ Şu da açıktır ki, eski töz kavramının mantıksal kullanımı ancak basitlere uygulanabilir, diğer tiplerin objeleri, töz ile beraber olabilen bu tür bir varlığa sahip değildir. Bir tözün özü sembolik bakış açısından ancak modası geçmiş dilde isimlendirilebilir, o hiçbir zaman bir önermede olamaz, özne ya da ilişki terimlerinden biri olmanın dışında. Basiti gerçekten karmaşık olarak kabul edersek, onu isimlendirirken sıkıntıya düşebiliriz, yapmamız gereken onu öne sürmekse. Örneğin, Platon, Sokrates’i seviyorsa, “Platon’un Sokrates’e sevgisi” diye bir varlık yoktur, ama sadece Platon’un Sokrates’i sevmesi olgusu vardır. Ve bundan ‘bir olgu’ olarak bahsederken onu yapmamız gerekenden daha tözsel daha bir bilikten oluşmuş hale getiriyoruz.”¹

Rusell töz kavramını dilin kullanımına bağlı olarak kümelemenin uygun bir yolu olarak görmektedir. Töz ile ilgili sıkıntı töze değişmeyen sürekli bir varlık statüsü verilmesi ve varlığın özünün burada olduğunun düşünülmesinden kaynaklanmaktadır. Bu düşünce özne ve yüklem kavramlarının oluşmasına sebep olmuştur.

Özne Yüklem Mantığı

Önerme bir şey hakkında bir şeyin tasdik ya da inkar edildiği bir söz olarak tanımlanır. ² Aristoteles mantığında bir önermede bir yüklenen, bir yüklenilen bir de bu ikisi arasındaki bağ vardır. ³

¹ Russell, “Logical Atomism”, **The Collected Papers of Bertrand Russell, Vol.9**, s.173-174

² Öner, age, s.45

³ A.g.e., s.46

Russell'a göre önermenin temel özelliği onun doğru ya da yanlış olabilmesidir. Önerme doğru ya da yanlış olabilen sözcükler biçimi, anlamlı olarak kabul edilebilen ya da yadsınabilen bir şeydir.¹ Başka bir tanıma göre de doğru ya da yanlış olarak inandığımız zaman inandığımızdır. İncanın doğruluğu ya da yanlışlığı ise referans verdiği olguya bağlıdır.²

Olgu, karmaşık olan şeylerdir. Gerçekliğini ifadelerimizde ya da zihnimizin düzenlenişinde değil dünyanın yapısında bulur. Londra'nın Edinburg'a uzaklığı, bütün insanların ölmesi, gezegenlerin güneşin etrafında tahminen bir elips içinde dönmesi birer olgudur Olguların karmaşıklardan oluşması bileşenlere sahip olması anlamına gelir. 'Sokrates Platon'u sever' ve 'Platon Sokrates'i sever' aynı bileşenlerden oluşmuş olgulardır. Bu iki olgunun farklılığını yapan bileşenlerin olgu içindeki pozisyonudur.³

Sadece bileşenleri bakımından farklı iki olgunun aynı 'form'a sahip olduğunu söyleyebiliriz. Sonsuz sayıda olgu formu vardır. Sokrates Platon'u sever üç bileşene sahip bir olgudur. Ancak üç bileşenden biri diğerlerinden farklıdır. Sokrates'in yerini Platonla değiştirebiliriz. 'Platon Sokrates'i sever' ya da 'Platon Sokrates'i sevmez' birer olgudur. Ancak 'sever'i 'Sokrates'in ya da Platon'un yerine koyamayız. Üç bileşeni olan bir olgunun temel olarak değiştirilemeyen bileşeni ikili ilişki olarak adlandırılabilir. Diğer bileşenler ise ilişki terimleridir. İlişki terimleri tikellerdir. (*particulars*)⁴

¹ Russell, **Dış Dünya Üzerine Bilgimiz**, s.54

² Bertrand Russell, "On Propositions: What They Are And How They Mean", **Logic And Knowledge:Essays 1901-1950**, London: Routledge, 1956, s.285

³ A.g.y.

⁴ A.g.e., s.286-287

Olgu formları negatif ve pozitif olmak üzere iki zıt niteliğe sahiptir. ‘Sokrates Platon’u sever’in formu pozitif, ‘Napoleon, Wellington’u sevmez’in formu negatiftir. Negatif önermede bulunan değilleme ayrı bir bileşen değildir. Sadece önerme formunun niteliğini belirler.¹

Olgular nesneldir, düşünce ile ilgili değildir. Ancak olguları ifade eden önermeler düşünce ile ilgilidir ve doğru ya da yanlış olabilir. Bir olguyu yani bir şeyin niteliklerini ya da birden çok şey arasındaki ilişkileri anlatan önermelere çekirdek önerme denir. Atomların moleküllerin içine girdiği gibi çekirdek önermelerin içine girdiği önermeler vardır. Çekirdek önermelerin ifade ettiği olgular ise çekirdek olgulardır. Çekirdek önermelerin doğrulukları ya da yanlışlıkları çekirdek olgulara bağlıdır.²

Çekirdek olguların gerçek olup olmadıkları ancak deneyle bilinir. Bir çekirdek olgu belki başka bir çekirdek olgudan çıkarımla bilinebilir, ama içlerinde hiç çekirdek olgu bulunmayan olgulardan çıkarımla bulunamaz. Çekirdek olguların bilinebilmesi için en azından bunlardan bazılarının çıkarımsız bilinmesi gerekir.³

Önermenin biçimi bileşenlerinin bir araya getiriliş yoludur.⁴ “Sokrates ölümlüdür” önermesinde ‘dır’ ekiyle belirtilen şey önermenin biçimidir. Sokrates ve ölümlü bileşenlerdir. Russell’a göre mantık açısından önemli olan bileşenler değil, biçimdir. Çünkü mantıktaki tüm çıkarımlar biçimlere bağlıdır. Önermelerin konuları ancak öncüllerin doğruluğunu sağlamak bakımından önem taşır.⁵

¹ A.g.e., s.287

² Russell, **Dış Dünya Üzerine Bilgimiz**, s. 54-55

³ A.g.e., s.55

⁴ A.g.e., s..46

⁵ A.g.e., s.47

Geleneksel mantık tek basit önerme biçiminin bir özneye bir yüklem veren biçim olduğunu kabul etmiştir. Bu, bir şeye bir nitelik yüklemek için uygun bir biçimdir. Bu nesne yuvarlaktır, kırmızıdır gibi. Bu şey ötekinden büyüktür önermesinde ise sadece bu şeyin bir niteliğini belirtmeyiz. Bu şeyle öteki şey arasındaki bir ilişkiyi belirtiriz. İki şey arasındaki ilişkiyi bildiren önermelerin özne-yüklem önermelerinden ayrı bir biçimi vardır. ¹

Russell, var olan dünyanın bir çok nitelikleri ve ilişkileri olan bir çok şeylerden oluştuğunu söyler. Ona göre var olan dünyanın eksiksiz bir tanımı sadece şeylerin bir sıralamasını değil onların bütün niteliklerinin ve ilişkilerinin de sayılmasını gerektirir. ²

Önermenin biçimi, anlamı belirlemekteki rolü bakımından da önemlidir. Bir cümle oluşturabileceğimiz bir sözcükler grubu verildiği zaman aynı sözcüklerle farklı anlamları olan cümleler kurulabilir. Cümlenin anlamı sadece sözcüklerin anlamlarının bir toplamı değildir. Brutus'un kim olduğunu, Caesar'ın kim olduğunu ve öldürmenin ne olduğunu bilmek Brutus Caesar'ı öldürdü cümlesini anlamak için yeterli değildir. Bu cümleyi işittiğimizde kimin kimi öldürdüğünü anlamak için sentaksı da bilmek zorundayız. ³

Konuşma dilini göz önüne alırsak tüm sözcükler bir zaman düzenine sahiptir ve bazıları da bir zaman düzenini öne sürer. İki özel olayı sırasıyla 'x' ve 'y' ile

¹ A.g.e, s. 47,48

² A.g.e, s.53

³ Bertrand Russell, " Sentences, Syntax, and Parts of Speech", **The Basic Writings of Bertrand Russell**, London: Routledge,1992, s.124

sembolize edersek ‘x, y’den öncedir’ doğru olduğu zaman, ‘y, x’den öncedir’ yanlıştır.¹

‘Brutus Caesar’ı öldürdü’ cümlesinde zaman sırasını algılamamız onu ‘Caesar Brutus’u öldürdü’ cümlesinden ayırmamızı sağlar.² Ancak dilbilgisi mantıksal sentaksla çok yakın bir ilişki içinde değildir. Dilbilgisi bakımından önce (before) bir edattır, öncedir (precedes) ise bir fiildir, ancak mantıksal açıdan bu iki sözcük aynı anlamı taşır.³

Atomik formun önermeleri ile ilgili olarak üç formu ele alabiliriz. ‘Bu sarıdır’ önermesinde ‘bu’ sözcüğü bir özel isimdir. Bu bakımdan ‘John’ sözcüğü ile çok farklı değildir. Her iki sözcüğü de diğer durumlarda farklı objeler için kullanabiliriz. Ancak ‘insanlar’ sözcüğü gibi bütün insanlara karşılık olacak şekilde kullanamayız.⁴

‘Sarı’ sözcüğü ise ayrı olarak algılayabileceğimiz bir nitelik değildir. Bu sözcüğün tanımını aynı rengin farklı tonlarında gördüğümüz objelerin benzerliğinden türetiriz. Ancak objeleri sadece sarı niteliğiyle algılayamayız. Örneğin sarı üçgenle sarı daire arasındaki benzerlikle, sarı üçgenle kırmızı üçgen arasındaki benzerliğin farkını algılayabiliriz. Ancak biçim olmaksızın rengi ya da renk olmaksızın biçimi algılayamayız. Bu durumda algılayabildiğimiz renk benzerliği ya da biçim benzerliğidir. Buradan sarı, yüksek, zor gibi algılanabilir yüklemelerin benzerlik algısından türetildiği sonucuna ulaşabiliriz. Buna göre ‘bu sarıdır’ önermesi ‘bu ile şu arasında renk benzerliği vardır’ önermesinden türetilmiştir. Renk benzerliği simetrik bir ilişki olduğu için ortak bir yükleme

¹ A.g.e., s.124

² A.g.y.

³ A.g.e., s.126

⁴ A.g.y.

dönüşebilmiştir. Renk benzerliği olan objelerin grubunun bir üyesi özne olarak alınmıştır ve benzerlik algısından türetilmiş olan sarı sözcüğü bir yüklem olmuştur.¹

‘Bu şundan öncedir’ önermesinde ise farklı bir durum vardır. ‘Önce’ ilişkisi asimetrik olduğu için ortak bir yüklem olamaz. Bu ilişki, “ ‘bu ve şu’nun önceliği ” şeklinde ifade edilemez. ‘Bu’ ve ‘şu’ ya farklı yüklemeler yükleyerek bu durumu ifade etmek istersek yüklemeler arasında yine ‘önce’ ye karşılık gelen bir asimetrik ilişki bulunmak zorundadır.²

‘A, B’ye bir kitap verdi’ önermesinde ise A’nın B’ye verdiği bir x’in var olduğunu ve x’in kitap olarak tanımladığımız özellikleri taşıdığını ifade ediyoruz.³ Bunu, ‘A, B’ye, C’yi verdi’ şeklinde ifade edebiliriz ve A, B ve C birer özel isme karşılık gelir. Bu önerme altı terimi olan bir atomik önermedir. Çünkü A’nın, B’nin ve C’nin bir konumlarındaki uzaysal ilişkileri ile bunu takip eden konumları arasındaki uzaysal ilişkileri arasındaki değişimi ifade eder. Russell, burada A’nın B’nin ve C’nin karşılık geldikleri objelerin sürekliliğinin fiziğin konusu olduğunu söylemektedir. Mantıksal olarak önemli olan ise algılarımızın aralarındaki ilişkilerin atomik form içindeki ifadesidir.⁴

Russell’a göre atomik form çıkarım olmaksızın gözlemle doğrulanabilen tüm önermelerin bu formda olması bakımından önemlidir. Bu, duyusal fiziksel verilerin bu formun önermelerini öne sürmesi ya da inkar etmesi, diğer fiziksel verilerin ise bu formun cümleleri ile ispatlanabilmesi ve çürütülebilmesi anlamına gelir.⁵ Russell’a göre önerme bir olgu bildirir. Olgular yapı olarak basit değildirler ve bir isimle

¹ A.g.e., s.126-127

² A.g.e., s.127

³ A.g.y.

⁴ A.g.e., s.128

⁵ A.g.e., s.129

gösterilemezler. Ancak öne sürülürler. Bir isimle ya da sembolle gösterebildiklerimiz ise basitlerdir(simples). Bu durumu “ Bir olgu için sembol, bir basit için sembolle yer değiştiremez, ya da tersi, anlamlılık korunacaksa ” şeklinde ifade edebiliriz. Olgular bir öne sürümle, basitler ise isim vermekle anlamlandırılır. Bu, anlamın tipler için farklı bir ilişki olmasının bir örneğidir. ¹

Basitler, deneyimlenen bir şey değil, çıkarımla bilinen bir şeydir. Bir mantıksal dil, basit sembolleri bir tipin basit objelerine karşılık geliyorsa yanlışlığa yol açmaz. Objelerin basit olması gerekmez. Böyle bir dilde basit sembollerle sunulan objelerden daha basit bir şeyle ilgilenemeyiz. Ancak karmaşıklar basitlerden oluşmak zorundadır, bileşenlerin sayısı sonsuz olsa da. Töz kavramının mantıksal kullanımı ancak basitlere uygulanabilir.

Bizim basit olarak aldığımız şey gerçekte karmaşıksa onu isimlendirirken sıkıntıya düşebiliriz. yapmamız gereken onu öne sürmekse. Örneğin, Platon, Sokratesi seviyorsa, “Platon’un Sokrates’e sevgisi” diye bir varlık yoktur, ama sadece Platon’un Sokrates’i sevmesi olgusu vardır. Ve bundan ‘bir olgu’ olarak bahsederken onu yapmamız gerekenden daha tözsel bir bilikten oluşmuş hale getiriyoruz. ²

Nitelikler ve ilişkiler bir yapı önermeleri bakımından tözden farklıdır. Nitelik ya da ilişkileri ayrı olarak sembolize edemeyiz. Bir nitelik ya da ilişki bir önermenin öznesi olursa bu önermenin bir niteliğin nitelendiği ya da ilişkinin ilişkilendiği bir forma girmesi gerekir ki bu da tip doktrinine karşıdır. Buna göre “sarı” için bir sembol tekil “sarı” sembolü değildir ama “x sarıdır” önermesel fonksiyonudur. “Önce” sözcüğü de bir sözcükle değil, “x, y’den öncedir’ sembolüyle

¹ Russell, “Logical Atomism”, **The Collected Papers of Bertrand Russell, Vol.9**, s. 172

² A.g.e., s. 173

gösterilir. İlişkinin kendisi hakkında konuşuyorsak değerlerin x'e ya da y'ye yüklenmediği kabul edilir.¹

Russell'a göre en basit mümkün olgu türü için sembol, 'x sarıdır' ya da 'x, y'den öncedir' formunda olabilir. Ancak x ve y belirlenmemiş değişkenler değil, isim olmak zorundadır. Bir mantıksal dilin oluşumunu zorlaştıran bir etken sözcüklerin anlamlarının belirsizliğidir. Bu belirsizlik nedeniyle sözcükler sadece tikellere uygulanmaz.²

Konuşmamızın atomik formda bulunmayan kısımları vardır. Bunlar, 'bir' ('a'), 'the', 'tüm' ('all'), bazı ('some'), çok (many), hiçbir (none) gibi ifadelerdir. 'Değil'(not), bağlaç olduğu için bunlardan farklıdır. 'Bir insan gördüm' önermesinde 'bir insan' mantıksal bir soyutlamadır. A ismini verebileceğimiz özel bir biçimi görürüz ve 'A insandır' hükmünü veririz. "A'yı gördüm" ve "A insandır" önermeleri bir insan gördüğümüz sonucuna ulaşmamızı sağlar. Ancak 'Bir insan gördüm' cümlesi A'yı gördüğümüze ve A'nın bir insan olduğuna işaret etmez. Çünkü Bu cümlede görülenin A mı, B mi yoksa başka bir insan mı olduğu ifade edilmemiştir. O halde 'Bir insan gördüm' önermesinin söylerken bildiğimiz 'x'i gördüm ve x insandır' formundaki bir önermenin doğruluğudur. Bu önerme formu atomik değildir. Ancak bu formadaki önerme, doğrudan duyusal veriyi ifade eden bir cümle olmasa da "A'yı gördüm" ve "A insandır" önermelerinden türetilir. Bu sebeple duyusal olarak ispatlanabilir ya da çürütülebilir.³

Russell'a göre bir özel isim isimlendirdiği bir şey olmadığı sürece anlamsızdır. Özel isim bir şeyi isimlendiriyorsa, isimlendirdiği şey var olmak

¹ A.g.e., s.174

² A.g.y.

³ Russell, " Sentences, Syntax, and Parts of Speech", **The Basic Writings of Bertrand Russell**, s.129

zorundadır. Bir özel isim örneklerinin çokluğu olmayan bir şeyi *ad hoc* bir uzlaşım ile isimlendirir. Bu, isimlerin anlamlarının daha önceden anlamları olan sözcüklerin birleşiminden oluşan bir betimlemeye dayanmaması demektir. Anlamalı bir önerme içinde karşılıkları olmayan isimler yer alamaz.¹

Russell'a göre her anlamalı cümlede temelde bazı sözcüklerin anlamları arasındaki bağlantılar bulunur. 'Caesar öldü' önermesi iki sınıfın, Caesar olan olayların ve ölü olan olayların bir ortak üyesinin var oluşunu öne sürer. 'Bu sarıdır' önermesi ise daha basittir. Mantıksal olarak 'bu ölüdür' e benzerdir. 'Caesar öldü' ile ifade ettiğimiz ortak üyenin var olduğunu bilmeden önce böyle önermeleri bilebilmeliyiz. Sınıflandırıcı önermeler benzerliği öne süren önermeler olduğu için en basit önermeler ilişkiseldir.²

Russell'a göre ilişkisel önermeler özne-yüklem önermeleri ile ifade edilemezler. İlişki, iki terimin sahip olduğu bir yüklem değildir.

Bir ilişkisel önerme genelde bir ya da daha fazla özne yüklem önermesine denk değildir, xRy önermesel fonksiyonu verildiğinde, x ve y nin her değeri için α , β , γ , yüklemelerini bulabileceğimiz bir durum değildir, xRy nin $x\alpha$, $y\beta$, $(x, y)\gamma$ ye eşit olduğu, $((x, y) x \text{ ve } y \text{ nin tüm oluşumuna karşılık olursa})$, ya da bunlardan biri ya da ikisi.³

İlişkiler iki şekilde sınıflanabilir. Bunlardan birincisi simetrik, simetrik olmayan ve asimetrik olmak üzere sınıflamaktır:⁴

1-Simetrik(Bakışlımlı) ilişkiler

Bu tür ilişkiler A ile B arasında varsa B ile A arasında da vardır. Kardeşlik, renk benzerliği gibi ilişkiler simetriktir. A , B'nin kardeşi ise B de A'nın kardeşidir.

A, B' ye benziyorsa B de A'ya benzer.¹

¹ A.g.e., s.120

² A.g.e., s.121

³ Russell, "Logical Atomism", **The Collected Papers of Bertrand Russell, Vol.9**, s. 172

⁴ Russell, **Dış Dünya Üzerine Bilgimiz**, s.50

2-Simetrik olmayan ilişkiler

A'nın b ile ilişkisi, B'nin A ile ilişkisi ile aynı olmayabilir. Bu tür ilişkiler simetrik olmayan ilişkiler (nonsymmetrical) olarak adlandırılır. Erkek kardeş böyle bir ilişkidir. A, B' nin erkek kardeşiye, B, A' nın kız kardeşi olabilir.²

3-Asimetrik(Bakımsız,geçişsiz) ilişkiler

Bu tür ilişkiler, A ile B arasında varsa B ile A arasında hiçbir zaman bulunmaz. Koca, baba, büyük baba gibi ilişkiler önce, sonra, daha büyük, üstünde, sağında gibi ilişkiler ve seri doğuran bütün ilişkiler asimetriktir.³

İkincisi, geçişli, geçişsiz ve yalnızca geçişli değil olmak üzere sınıflamaktır.⁴

1-Geçişli ilişkiler

Bu tür ilişkiler A ile B arasında bulunduğu zaman , B ile C arasında da bulunuyorsa, A ile C arasında da vardır. Önce, sonra, daha büyük, üstünde gibi ilişkiler; seri doğuran bütün ilişkiler geçişlidir. Bu ilişkiler simetrik değildir.Ama bazı geçişli ilişkiler simetriktir. Bunlar her yönden eşitlik, rengin kesin özdeşliği, eşit sayıda oluş (topluluklara uygulanmış biçimiyle) gibi ilişkilerdir.⁵

2- Geçişli Olmayan ilişkiler

Bu tür ilişkiler geçişlilik kuralına uymayan ilişkilerdir. Kardeşlik ve her türlü benzemezlik ilişkileri geçişli değildir. İnsanın kardeşinin kardeşi kendisi de olabilir.⁶

3-Geçişsiz ilişkiler

¹ A.g.y.

² A.g.y.

³ A.g.y.

⁴ A.g.y.

⁵ A.g.y.

⁶ A.g.y.

A'nın B'ye ilişkisi ve B'nin C' ye ilişkisi hiçbir zaman A'nın C ile ilişkisi ile aynı değilse buradaki ilişki geçişsizdir. Baba, bir santim uzun, bir yıl sonra gibi ilişkiler geçişsizdir.¹

Russell'a göre simetrik ilişkilerin yüklemelere indirgenmesi mümkündür. Eşitlik, bir ortak özelliği taşımak olarak kabul edilebilir. Eşitsizlik farklı özellikler taşımak olarak kabul edilebilir. Ancak asimetrik ilişkilerin özelliklere ve yüklemelere indirgenmesi mümkün değildir. İki şeyin bir birine eşit olmadıklarını biliyorsak aralarındaki ilişkiyi farklı büyüklükte olmak özelliğine indirgeyebiliriz. Ama bunlardan birinin daha büyük olduğunu söylemek istediğimizde farklı büyüklükte olmak özelliği durumu açıklamak için yetersiz kalmaktadır. Diğeri daha büyük olsaydı yine farklı büyüklükte olmak özelliğini taşıyacaktı.²

Üç, dört ve daha fazla sayıda terimli ilişkilerin iki terimli ilişkilerden nasıl ayrıldığını incelemek olguların mantıksal biçimlerinin sınıflanmasını gerektirir. Bu Russell'a göre mantığın ilk işidir ve geleneksel mantığın en eksik yanıdır.³

Russell'a göre çözümü mantıksal biçimlerin uygun bir dökümüne bağlı problemlerden biri de yargı ve inancın doğası problemidir. Yargı durumu iki terimli ilişkilerden daha karmaşık ilişkilerin kabulünü gerektirir. Bütün yargılar doğru olsaydı, bir yargının bir olgunun anlaşılması olduğunu ve anlamının da bir zihnin bir olguyla ilişkisi olduğunu kabul edebilirdik. Ancak bu yanılgı durumunda çözülmesi imkansız problemlere götürür. "Charles 1'in yatağında öldüğünü kabul edelim. Benim anlama ilişkisi kurabileceğim Charles 1'in yatağında ölmesi gibi bir nesnel olgu yoktur. Charles 1'in ölümü ve yatağı nesneldir. Ancak bunlar benim

¹ A.g.e., s.51

² A.g.y.

³ A.g.e., s.53

düşüncemin dışında yanlış inancımın sandığı gibi bir araya gelmiş değıllerdir. Demek ki bir inancı çözümlerken iki terimli bir ilişkiden başka bir mantıksal biçim aramam gerekmektedir.¹

Russell, özne- yüklem mantığının ve töz nitelik metafiziğinin gramerin etkisiyle ortaya çıktığını düşünür. Ancak Russell'a göre dil mantıksal yapıların anlatımı için uygun bir araç değildir. Hint -Avrupa dillerinde tüm önermeler bir bağ içinde birleştirilen bir özne ve yükleme sahip olan bir form içinde ifade edilebilmektedir. Dilin sentaksının bu özelliğı Russell'a göre filozofları yanlış yola sürükleyen bir etken olmuştur. Dilin yapısından dünyanın yapısına yapılan bir çıkarımla dünyadaki tüm olguların bir töz ve onun niteliklerinden oluşan bir forma sahip olduğu şeklinde bir düşünce geliştirilmiştir. Günlük dilde sözcükler, sözcüklerin karşılıklarından çok sözcüklerin kendileri üzerine düşünmeyi daha kolay hale getirirler. Soyutlamalar için kullanılan sözcükler günlük sözcüklerden daha soyut değıllerdir. Bu sebeple sözcüklerin anlamları ile sözcüklerin kendilerini karıştırabiliriz. Bu şekilde mantıksal hatalar ortaya çıkar.²

Gramerin bir etkisi de tekil bir varlık için kullandığımız özel isim varsayımıdır. Sokrates ismini verdiğimiz sürekli bir varlık kabul etmemizin sebebi aynı ismi bu tek varlığın görüntüleri olarak kabul etmeye sevk olunduğumuz olşumların bir serisine uygulamamızdır.³

¹ A.g.e., s.59

² Russell, "Logical Atomism", **The Collected Papers of Bertrand Russell, Vol.9**, s.169

³ A.g.e., s.168

Dilin soyut gelişimi soyut sözcüklerle kurulan tümellerin (the universals) felsefeye girmesine neden olmuştur. Tümellere karşılık gelmeyen pek çok soyut sözcük vardır. Üçgenlik ve rasyonellik gibi.¹

Geleneseli mantıkta bir ileri adım olarak önce ve sonra, daha büyük daha küçük, sağ ve sol gibi iki terimli ilişkiler kabuk edilmiştir. Ancak ikiden çok terimli ilişkileri kabul etmeyi zorunlu hale getiren durumlar vardır. Çünkü projektive geometride bir çizgideki noktaların dizisi ya da bir çizgi boyunca düzlem bir dört terimli ilişkiyi gerektirir.²

Özne yüklem önermelerin tek biçim olarak kabul edilmesinin bir nedeni de Russell'a göre tümeller konusunda fiillerin ve edatların belirttiği tümellerin göz önüne alınmamasıdır. Filozoflar, genel olarak sadece sıfatlarla ve genel adlarla gösterilen tümeller üzerinde durmuşlardır. Sıfatlar ve genel adlar tekil şeylerin niteliklerini ve özelliklerini anlatırlar. Edatlar ve fiiller ise iki ya da daha çok şey arasındaki ilişkileri gösterirler. Edatların ve fiillerin gözden kaçırılması önermelerin iki şey arasındaki ilişkileri değil, bir şeye bazı özelliklerin yüklenmesini ifade ettikleri düşüncesini doğurmuştur. Bundan dolayı ilişki cinsinden varlıkların olmadığı kabul edilmiştir. Bu düşünce de dünyada tek bir şey olduğu ya da birden çok şey varsa bunların etkileşim içinde olamayacağı düşüncesini doğurmuştur. Bunlardan birincisi Spinoza'nın (1632-1677) savunduğu tekçilik, ikincisi ise Leibniz'in (1646-1716) savunduğu monadlıktır.³

Özel adlar tikelleri , genel adlar, sıfatlar, ilgeçler ve eylemler tümelleri gösterir. Zamirler de tikelleri gösterir ama hangi tikeli gösterdikleri duruma ve

¹ A.g.y.

² A.g.e., s.169

³ Russell, **Felsefe Sorunları**, s.86

şartlara göre değişir.¹ Bir cümle kurmak için en azından bir tümeli gösteren bir sözcük olmalıdır. ‘Ben bunu seviyorum’ cümlesinde ‘sevmek’ bir tümeldir. Çünkü ben başka şeyleri de sevebilirim ve başkaları da bir şeyleri sevebilir. Buna göre bütün doğrular tümelleri gerektirdiği gibi doğruların bütün bilgisi de tümelleri tanımayı gerektirir.²

Russell, tümeller ve tikeller arasındaki ilişkiyi, tümel olarak anladığımız objelerle tikel olarak anladığımız objeler arasındaki farklılıkları ele alarak açıklar. Bunlar arasındaki ilk önemli fark birincilerin kavrama fiilinin, ikincilerinse algılama fiilinin objeleri olmalarıdır.³ Bu farklılık psikolojiye dayanır ve iki tür obje arasındaki metafiziksel ayrımı gösterecek güçte değildir.⁴ Algılama objesi algılama fiiliyle aynı anda var olur, kavrama objesi zamanla ilişkili değildir. Bu ayrım psikolojik değildir ama kavramları duyumlara indirgeyenler ve duyumları kavramlara indirgeyenler tarafından kabul görmeyebilir.⁵

Russell, sıfat ve adların bulunduğu tümellerin kesin olarak ispatlanamayacağını ama bağıntıların varlığının ispatlanabileceğini söylüyor. Berkeley ve Hume’ın tümellere tikellerden yapılan soyutlamayla ulaşıldığı görüşüne karşı çıkar. Eğer onların dediği gibi “beyazlık” tümelini tikel bir beyaz şey gördükten sonra, diğer tikel şeylerde de gördüğümüz benzerliğe dayanarak oluşturuyorsak, bu kez de “benzerlik” tümelini nasıl edindiğimiz sorusu ortada kalır. “Benzerlik”

¹ A.g.e., s.85

² A.g.y.

³ Bertrand Russell, ‘Relations of Particulars and Universals’, **Logic and Knowledge Essays 1900-1950**, London: Routledge, 1956, s.105

⁴ A.g.e., s.106

⁵ A.g.e., s.106

ilişkisinin bir tümel olarak kabul etmezsek, benzerliklerin nasıl birbirine benzediğini açıklayamayız.¹

“Örneğin ‘1. Charles’ın başı kesilmiştir’ tümcesini duyduğumuzda, biz doğal olarak 1. Charles’i, 1. Charles’ın başını ve 1. Charles’ın başının kesilmesi eylemini düşünürüz ve bunların hepsi tikellerdir, fakat birer tümel olan ‘baş’ ve ‘kesme’ sözcüklerinin üzerinde durmayız. Bu tür sözcükleri eksik ve bulanık buluruz; onlarla bir şey yapılabilmesi için belli koşullar olması gerekirmiş gibi görünür. Bu yüzden tümelleri oldukları gibi görmekten kaçınıyoruz, ta ki felsefi çalışma bizi onları görmeye zorlayınca dek.”²

İlişkileri ifade eden önermelerin gerekli özenle ele alınmamasının bir sebebi dilin sözcüklerin anlamları arasındaki mantıksal tip farkını gözetmeye uygun olmamasıdır. ‘A’ nın ve ‘B’nin aynı mantıksal tipte olması bir önermede ‘A’nın yerine ‘B’yi yerleştirdiğimiz ya da ‘B’nin yerine ‘A’yı yerleştirdiğimiz zaman önermenin anlamsız hale gelmemesini gerektirir. Örneğin Sokrates’in , Aristoteles’in ve Caligula’nın aynı tipte olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü ‘Sokrates filozoftur’, ‘Aristoteles filozoftur’ ve ‘Caligula filozof değildir’ önermelerinin her biri bir olgu bildirir ve anlamlıdır. Aynı şekilde ‘öldürmek’ ve ‘sevmek’ aynı mantıksal tiptedir, çünkü “Platon Sokrates’i sever” ve “Platon Sokrates’i öldürmedi” önermeleri birer olgu bildirir ve anlamlıdır. Ancak Brutus ile öldürdü aynı mantıksal tipte değildir; çünkü “Brutus Caesar’ı öldürdü” önermesi anlamlıdır, ama “Öldürdü Caesar’ı öldürdü” anlamsızdır. Russell, sözcüklerin anlamları göz önüne alınmadığı zaman sadece işitilmesine ya da okunmasına, görülmesine göre seslerin ya da şekillerin bir dizisi olduğunu düşünür. Buna göre sözcüklerin her biri aynı mantıksal tipte olmasına rağmen karşılıkları çok çeşitli mantıksal tiplerde olabilirler. Dilin, önermedeki ilişki terimleri ile ilişki arasındaki mantıksal tip farkını ifade etmeye

¹ Russell, **Felsefe Sorunları**, s.87

² A.g.e., s.85-86

uygun olmaması mantıksal olarak doğru olan ilişkilerin kuramını sözcüklerle ifade etmeyi zorlaştırmıştır. ¹

İlişkilerin Gerçekliği Problemi

İlişkiler problemi Russell'a göre felsefenin en önemli problemlerinden biridir. Tekçilik(monism), çokçuluk(pluralism); doğruluğun tamamının dışında bir şeyin tamamen doğru olup olmaması , ya da gerçekliğin tümü dışında tümüyle gerçek bir şey, idealizm ve realizm gibi konular ilişkilerin gerçekliği konusu ile bağlantılıdır. ²

Russell bütün apriori bilginin var olmayan varlıklarla ilgili görüldüğünü, bu varlıkların nitelik ve ilişki biçimindeki varlıklar olduğunu söyler. Odamın içinde bulunduğumu kabul edersek odam ve ben var olan varlıklardır. İçinde ilişkisi bunlar gibi var olan bir varlık değildir , ama onun da bir anlamı vardır. Odamla ben arasındaki ilişkiyi ifade eder. O diğerleri gibi var olmasa da bir şeydir. Bizim anlayabileceğimiz bir şeydir. “Odamın içindeyim” cümlesini anlayabilmek için bu ilişkiyi anlamamız gerekir. ³

Russell'a göre, Kant'ın ve bir çok filozofun kabul ettiği gibi ilişkilerin bir zihin işlemi olduğu, kendinde şeylerin ilişkilerinin olmadığı düşüncesi yanlıştır.

“ Odamın içindeyim önermesinin doğruluğunu sağlayan düşünce olmadığı açık görünüyor. Odamda bir kulağakaçan böceği bulunduğunda, benim de , kulağakaçan böceğinin de başka birisinin de bunun doğruluğundan haberi olmasa bile, yine doğru olabilir; çünkü bu doğru yalnızca kulağakaçan böceği ile odayı ilgilendirir ve başka hiçbir şeye bağlı değildir.”⁴

¹ Russell, “Logical Atomism”, **The Collected Papers of Bertrand Russell, Vol.9**, s. 169-171

²A.g.e., s. 170

³ Russell, **Felsefe Sorunları**, s.82

⁴ A.g.y.

Asimetrik ilişkiler bütün serilerde, uzay ve zaman içinde, daha az ve daha çok, tümü ve bir bölümü gibi gerçek dünyanın bir çok özelliğinde bulunurlar.

“Bu yüzden her şeyi özneler ve yüklemelere indirgeyen mantık tüm bunları yanlışlık ve yalnızca görüntü diye çürütmek zorundadır. Mantıkları kötü niyetli olmayanlara böyle bir çürütme imkansız görünür. Ve görebildiğim kadarıyla ilişkilerin gerçekliğini yadsımak için ön yargı dışında sebep yoktur. bir kez bunların gerçekliği kabul edildi mi duyu dünyasını kuruntu saymanın bütün dayanakları yok olur.”¹

Russell filozoflardan ilişkilerin gerçekliğini kabul edenlerin de yadsıyanların da yalnız iki terimli ilişkileri incelediklerini ama iki terimli ilişkilerin, yalnız bir ilişki türü olduğunu ve en basitleri olduğu için diğerlerinden daha çok dikkat çektiğini söyler. Ona göre problemlerin çözümü için diğer türdeki ilişkilerin de incelenmesi gerekir. Örneğin, kıskançlık üç terimli bir ilişkidir. “ Bir insan karısına “sevgilim Angelina’nın Edwin’i kabul etmesini sağlamanızı isterdim” derse isteği dört kişi arasında bir ilişki olur: kendisi, karısı, Angelina ve Edwin.”²

Russell, objeleri uzaya bağlı olarak üç gruba ayırır: 1) Hiçbir yerde olmayan varlıklar 2) Belli bir zamanda bir yerde olan ama birden fazla yerde olamayan varlıklar, 3) Aynı anda birçok yerde olan varlıklar. İlişkiler hiçbir yerde olmayan varlıklar grubuna girerler. Bedenlerimiz belli bir zamanda belli bir yerde olabilirler ama birden fazla yerde olamazlar. Beyazlık gibi genel nitelikler aynı anda birden fazla yerde olabilirler. Bunlar objeler arasındaki psikolojik ve metafiziksel farklılıklardır.³

Russell, objeler arasında mantıksal açıdan iki bakımdan ayrım yapar. Birincisi ilişkiler ve ilişki olmayan varlıklar, ikincisi isimlerin objeleri ile fiillerin objeleri arasındadır. Bu iki ayrım özdeş değildir. Filozofların ilişkileri göz ardı etme

¹ Russell, **Dış Dünya üzerine Bilgimiz**, s.52

² A.g.e., s.52,53

³ Russell, **Logic and Knowledge Essays 1900-1950**, s.106-107

ya da reddetme eğilimi tüm varlıkları özne ya da yüklem olarak kabul etmelerine neden olmuştur. Çünkü tümeller genellikle tikellerin tüm ortak özellikleri olarak yüklemeler olarak anlaşılmıştır.¹ ‘A’nın ‘B’ye nefreti, nefretin ‘A’yı ve ‘B’yi bir bütün halinde birleştirdiği bir karmaşık varlıktır. Fiillerin tanımlayıcı özelliği böylece terimleri bir karmaşık içinde birleştirme kapasitesidir. İlişki olmayan fiiller varsa bunlara yüklemeler , bunların içinde bulundukları önermelere de özne yüklem önermeleri denir. Bütün fiiller ilişkilirse özne yüklem önermeleri öznenin yüklemle ilişkisini ifade ederler. İçinde yüklem fiil olduğu özne yüklem önermeleri olsa bile , içinde yüklem özne ile ilişkili olduğu bunlara eşit önermeler de olacaktır. Böylece ‘A var olur ’, ‘ A varoluşa sahiptir ’e eşit olur.²

Bu mantıksal farklılık önemlidir. Çünkü genellikle tikeller sadece özne ya da ilişki terimi olabilen ama ilişki ya da yüklem olamayan varlıklar olarak kabul edilirler. Tikel ,‘bu’ ya da ‘bu’ya benzer bir şey ve yüklem ya da ilişki olmayan bir şey olarak düşünülür. Tümel yüklem ya da ilişki olabilen bir varlık türüdür, ama özel bir yüklem ilişkisi yoksa , yüklem denebilecek bir varlık sınıfı da yoktur ve tümelleri ve tikelleri bu yolla ayırt edemeyiz .³

Tümellerin ve tikellerin gerçekliği ile ilgili üç görüş vardır. Birincisi, yalnız tümellerin varlığını kabul eder, ikincisi hem tümellerin hem tikellerin varlığını kabul eder, üçüncüsü sadece tikellerin varlığını kabul eder. Birinci görüşe göre bir renk tonu kendisi olarak, bir yerde bulunduğu şekliyle ve başka bir yerde bulunduğu şekliyle aynı şeydir. İkinci görüşe göre renk tonunun kendisi tümeldir ve uzayda ve zamanda bulunmaz. Ama renk tonunun örnekleri tikeldir, burada ve şurada

¹ A.g.e., s.107

² A.g.e., s.107-108

³ A.g.e., s.109

bulunabilir. Tümel olan renk tonunun kendisi bu örneklerin tümünün yüklemidir. Üçüncü görüş Berkeley'in ve Hume'un kabul ettiği görüştür. Buna göre tümel renk tonu yoktur.¹

Russell, en azından benzerlik ilişkisinin bir tümel olarak kabul edilmesi zorunluluğundan yola çıkarak tümelerin ve en azından tümel ilişkilerin varlığının kabul edilmesi gerektiğini söyler. İlişkiler tümel olarak kabul edildiği için algı değil, kavram olmak zorundadırlar; zamanda var olamazlar ve fiildirler isim değildirler.² Russell ilişkilerin tümel olmalarının, tümel niteliklerin varlığının zorunluluğunu değil, tersine onların tikeller arasındaki benzerliklerle yer değiştirebileceğini gösterdiğini söyler.³

Russell'a göre uzaysal çokluk tikelleri reddeden kuramın savunulmasını zorlaştırır. Beyazlığın kendisi tektir ama beyaz olan her yerde bulunur.⁴ Aynı anda farklı yerlerde olan şeylerin sayısal olarak özdeş olmaması tikellerin varlığını kabul etmeyi zorunlu kılan sebeplerden biri olarak görülür. Ancak Russell, uzayı tikeller için bir delil olarak kullanırken bir şeyin aynı anda farklı yerlerde bulunamayacağı ilkesinin dikkatli bir şekilde ele alınması gerektiğini söyler. Basit ve tek olanın tek bir nokta kapladığı düşüncesi gerçek uzay için kabul edilebilir ama algılanan uzay için kabul edilemez. Algılanan uzayın her objesi sonlu uzunluktadır. Bunu objelerin birleşmesiyle oluşmuş gerçek uzaya karşılık gelen bir madde olarak düşünmek boş olmayan her noktadaki algının doğrudan objesinin sonsuz derecede karmaşık bir doğası olduğunu ve böyle objelerin algılayamayacağımız doğaları olan parçacıklardan

¹ A.g.e., s.111

² A.g.e., s.112

³ A.g.y.

⁴ A.g.y.

oluşturduğunu düşünmemiz gerekir. Bunların her ikisi de imkansız görünmektedir. Yer bir nokta olarak değil algının tek bir objesiyle oluşturulan bir uzunluk olarak alınmalıdır. ¹ Beyaz bir kağıt tabakayı tekil bir obje olarak veya üst ve alt veya sağ ve sol parçalar olmak üzere iki parçadan oluşmuş bir obje olarak ve yine dört parçadan oluşmuş bir obje olarak düşünmek mümkündür. Onu bölünmez bir bütün olarak görsek de alt ve üst yarıları farklı yerlerdedir ve bu bölünemez obje bu iki yerde bir kerede bulunur. Ancak bu objenin bir yer kapladığını söylemek daha uygundur. Bu yer, algının bölünemez objesi tarafından oluşturulan bir uzay olarak tanımlanabilir.²

“Görsel uzay, bir anlamda yalnızca dikkat edildiğinde ya da mikroskopla bakıldığında sonsuza kadar bölünebilir, algının bu doğrudan objesi düzenli bir şekilde basitliğin olduğu yerde karmaşıklığı getirme yoluyla değiştirilebilir. Ama bu eskisinin yerine yeni bir doğrudan obje koyan bir süreçtir. Ve yeni obje daha fazla süreçten oluşsa da yine sonlu sayıda parçadan oluşacaktır. Böylece algılanan uzayın sonsuzca bölünemeyeceğini ve noktalardan oluşmadığını ama yüzey ve sesinin sayısı sürekli dağılarak ya da dikkatin akışına bağlı kalarak sürekli değişse de bir sonludan oluştuğunu kabul etmek zorundayız. Algılanan uzaya karşılık gelen bir gerçek geometrik uzay olsaydı geometrik uzaydaki sonsuz sayıda nokta algılanan uzaydaki basit ve tek bir varlığa karşılık gelmek zorundaydı.”³

Russell’a göre, bir şeyin bir kerede iki yerde bulunamayacağı prensibinin uzaysal ilişkilerin düşünülmesinden çıkan özsel bir önemi vardır. Buna göre algılanan uzaysal ilişkilerin noktaların arasında değil ama tekil bir algılama objesi kompleksinin parçaları arasında bulunması zorunludur. Bir kağıt tabaka iki yarımdan oluşacak şekilde algılanabilir ancak bu alt bölümler algının dolaysız objesinde bulunmaz. Parçalar uzaysal ilişki yoluyla bir karmaşık içinde birleştirilir.⁴

¹ A.g.e. s.114-115

² A.g.e. s.115

³ A.g.e. s.114

⁴ A.g.e. s.115

Algının karmaşık objesinin parçaları geometrik dizilerde uzaysal bir ilişki gerektirir. Buna göre hiçbir şeyin bir kerede iki yerde olamayacağı ilkesi, tüm uzaysal ilişkilerin terimlerinin çokluğunu göstermesi ilkesine dönüşür. Çünkü hiçbir şey kendi kendisinin sağında ya da yukarısında olamaz. Biri diğerinin sağında olan iki beyaz parça verildiği zaman beyazlığın örnekleri olan iki farklı şey vardır. Bu durum tikellerin varlığını destekler.¹

Tikelleri kabul eden kuram özel bir özne-yüklem ilişkisinin varlığını kabul etmiştir. Buna göre algılanabilir nitelikler onların örnekleri olan tikellerin yüklemeleri olur. Niteliklerin kendileri örneklerinin olduğu anlamda zamanda var olmazlar. Yüklem verme ilişkisi terimleri arasında kökensel bir mantıksal farklılığı gerektirir. Yüklemelerin kendileri yüklemelere sahip olabilse de yüklemelerin yüklemeleri tözlerin yüklemelerinden farklıdır. Yüklem öznenin bir parçası olamaz ve hiçbir doğru özne yüklem önermesi çözümlenemez. ‘Bütün A’lar B’dir’ formundaki önermeler iki yüklem arasındaki ilişkiyi ifade eder. Bunlar özne-yüklem önermeleri değildir ve çözümlenebilir.²

Yüklem vermenin nihai bir basit ilişki olması ancak tikellerin varlığını kabul eden kurama göre mümkündür. Yüklem verme nihai bir ilişki olarak kabul edilirse tikeller sadece yüklemelerin özneleri ya da ilişkilerin terimleri olan varlıklar olarak, (mantıksal anlamda) tözler olarak tanımlanır. Bu tanım uzayı ve zamanı kabul etmeyi gerektirir. Ancak uzay ve zamanın mantıksal olarak zorunlu bir tümelliği yoktur.³

İçsel ve dışsal ilişkilerle ilgili bir problem de ilişki terimlerinin ilişkilerinden bağımsızlığı ile ilgilidir. Russell terimlerin ilişkilerinden bağımsız olduğunu

¹ A.g.e, s.115-116

² A.g.e, s.123

³ A.g.e., s.123

söylemenin kullanışlı olmadığını çünkü ‘bağımsız’ sözcüğünün bu kullanımda anlamsız bir sözcük olduğunu söylemektedir. Terimlerin ilişkilerinden bağımsız olması ilişkili olarak verilen iki terimin aralarındaki ilişki olmadan da aynı şey olmaları anlamındadır. Bu Russell’a göre yanlıştır, çünkü terimlerin arasındaki ilişki terimlerin oldukları şeye bağlıdır: “ ‘Terimler ilişkilerinden bağımsızdır’ dediğimiz zaman , verilen bir ilişkiye sahip iki terim, o ilişki olmadan da aynı olurdu, demek isteriz. Bu açıkça yanlıştır; çünkü oldukları şeye bağlı olarak ilişkiye sahiptirler, ve böylece ilişkiye sahip olmayan şey farklıdır.” İlişki iki terimin arasında duran üçüncü bir terim değildir. Böyle olsaydı ilişki ilişki olmazdı. İlişkinin üçüncü bir terim olarak kabul edilmesi tip doktrinine uymaz. Dışsal ilişkilerin gerçekliğine karşı olanlar Russell’a göre kendisinin ilişkiyi bir üçüncü terim gibi gördüğünü kabul etmişlerdir.¹

William J. Winslade, Russell’a göre ilişkilerin altı temel özelliğini şu şekilde belirliyor: 1-ilşkiler dünyanın gerçek özellikleridir. 2- ilişkiler özelliklere indirgenemez. 3-ilşkiler anlamlıdır. 4- İlişkiler ve çoğulculuk içten bağlantılıdır. 5- İlişkiler ilişkisel olguların bileşenleridir. 6-İlişkiler özelleşmemiş (unparticularized) tümellerdir.²

Winslade, ilişkilerin özelleşmemiş tümeller olduğu görüşünün, ilişkilerin ilişkisel olguların bileşenleri olduğu düşüncesi ile tutarsız olduğunu söyler. İlişkiler ve ilişki terimleri olguları oluşturuyorsa, ilişkilerin özelleşmemiş tümeller olmaması gerekir. Bunun yanında Russell ilişkiler kuramını deneyim dünyasının yapısını betimleme girişiminde geliştirmiştir ve Russell’ın terminolojisi onun metafiziksel

¹ Russell, “Logical Atomism”, **The Collected Papers of Bertrand Russell, Vol.9**, s. 171

² William J., Winslade, “ Russell’s Theory of Relations”, **Essays on Bertrand Russell**, Edited by E.D. Klemke, Urbana, University of Illinois Press, 1970, s.82

görüşlerini sergilemesine uygundur. Winslade, her ne kadar Russell, tüm geçişli fiillerin ilişkisel olduğunu düşünür de ‘ilişki’yi ‘daha geniş’, ‘benzer’ gibi karşılaştırmaların, ‘sağında’, ‘daha önce’ gibi uzay zamanın ve ‘yazarı’ ‘babası’ı gibi üretimlerin ilişkisel ifadelerini içine alacak şekilde sınırlı anlamda kullandığını söyler.¹

İlişkilerin dünyanın gerçek özellikleri olduğu düşüncesi idealistlere ve ilişkileri tümüyle reddeden ya da onların zihinsel varlıklar olduğunu düşünen filozoflara karşı öne sürülmüştür. İlişkilerin zihinsel olmayan gerçekliğinin reddi, zihinlerimizin ilişkileri objelerin ilişkili olduklarına hükmederken ürettiği inancına dayanır.²

Winslade Russell’ın birinci özelliğin (ilişkilerin dünyanın gerçek özellikleri olması), ikinci özelliği (ilişkilerin özelliklere indirgenememesi) gerektirdiğini düşünmediğini, ikinci özelliğin birinci özelliği gerektirdiğini düşündüğünü söylüyor. Russell’ın ilişkilerin özelliklere indirgenemeyeceğini öne sürmekle birlikte onların indirgenemez varlıklar olduğuna ilişkin genel bir kanıt üretmediğini öne sürüyor. İlişkilerin özellikler dışında bazı varlıklara ya da varlık takımlarına da indirgenebileceğini söylüyor. Diğer taraftan ilişkiler özelliklere indirgenemeseler bile ilişkilerin zihinsel varlıklar olmasının mümkün olacağını ifade eder.³

Winslade’e göre ilişkilerin özelliklere indirgenemeyeceği tezi daha fazla analiz gerektirir. Bu tezde ilişkilerin ve özelliklerin farklı olduğuna işaret edilmektedir ama nasıl farklı oldukları söylenmemektedir. İlişkilerin anlamlı

¹ A.g.y.

² A.g.e., s.82-83

³ A.g.e., s.86

oldukları tezi bu konu ile ilgili bir açıklama verse de ilişkilerin ve çoğulculuğun içten bağlantılı oldukları tezi bu konuyu daha iyi açıklar.¹

“İlişkilerin anlamlı oldukları tezi kısmi bir açıklama verir, ama “R’nin bir ilişki ve a ile b nin terimler olduğu bir ilişkisel önerme aRb ile sembolize edilebilir ve o zaman aRb ,bRa’dan farklı bir önermeye işaret ederek a ile b’nin özdeş olmadığını gösterir. Bu şu demektir: Birinden diğerine ilerlemek iki terimli bir ilişkinin özelliğidir ve bu göreceğimiz gibi sıra ve serilerin kaynağıdır. Russell şöyle söyleyerek devam eder. İlişkinin kendisinden referent olarak ilerlediği terimle, relatum olarak ilerlediği terimi ayırabiliriz. İlişkinin anlamı tanımlanamayan kökensel bir kavramdır.”²

Winslade’e göre özelliklerin anlamının olup olmadığını sormak gereksizdir. Ama ilişkilerin anlamlı olup olmadıkları sorulabilir ve en azından bazılarının anlamlı oldukları görülür. İlişkilerin olması için referant ve relata gerekir. Winslade, Russell’ın bütün ilişkilerin relatalarını sıraladıkların düşünmekte haklı olduğunu söyler. Ama bu, bir ilişkinin anlamının sıranın kaynağı olmasından kaynaklanmaz. “Bütün ilişkiler zorunlu olarak relatalarını sıralar. Bu, ilişki ile ilgili basitçe şu anlama gelir. Bazı belirli sıralar belirli ilişki terimleri arasında kurulmuştur.”³

Winslade, Russell’ın , ilişkilerin ve çoğulculuğun içten bağlantılı oldukları tezini Leibniz’in ve Bradley’in ontolojilerine bir tepki olarak geliştirdiğini ve bu karşı çıkışın ilişkisel olguların ve buna bağlı olarak ilişkilerin ve çoğulculuğun içten bağlantılı oldukları tezine dayandığını söyler. Ama Winslade’e göre bu ön varsayım Leibniz ve Bradley’in yanlış olduğunu önceden varsaydığı şeydir. “Russell’ın hem çoğulculuğun ilişkilerin gerçekliğini hem de ilişkilerin gerçekliğinin çoğulculuğu gerektirdiğini savunmasına rağmen ilişkiler ve özellikler arasındaki farkla ilgili olarak yalnızca ikincisi düşünülebilir.”⁴

¹ A.g.y.

² A.g.y.

³ A.g.e., s.88

⁴ A.g.e., s.90

Winslade’e göre özelliklerin ilişkilere indirgenebileceği düşüncesi örnekleme ile gerçek ilişkiler arasındaki bir karıştırmaya dayanır:

“Örnekleme tümüyle bir şeyse bir tikel ile bir özellik arasındaki ilişkisel olmayan bir bağıdır. İlişkisel olmayan olgunun ilişkisel bileşeni değildir. Örnekleme gerçek bir ilişki olsa bile bundan özelliklerin ilişkilere indirgenebileceği çıkmaz. Onun yerine özellik ilişkisi haline gelirdi. ‘Bu yeşildir.’ gibi. İlişkisel olmayan bir olgu bir tikel, bir özellik ve örnekleme ilişkisinden oluşuyorsa tek ilişki örneklemedir.”¹

Winslade’e göre, ilişki terimlerinin çokluğunun ilişkilerin varlığının zorunlu bir şartı olması özdeşlik ilişkisini göz ardı eder. İlişki terimlerinin çokluğu ilişkiler için zorunlu bir şarttır. M. Taggart’a göre özdeşlik bir ilişki ise çokluğun bir formunu gerektirir, çünkü ilişki her zaman bir şeyi bir şeye bağlar. İlişki bir şeyi kendisine bağlasa da bu, çokluğun belli bir görünümünü gerektirir. Bir ilişkiyi iki terim olmaksızın ya da bir terimi iki kez kullanmaksızın ifade etmek mümkün değildir.²

Özne Yüklem Mantığının Metafiziksel Sistemler Üzerindeki Etkisi

Russell, her önermenin bir öznesi ve bir yüklemi olduğu şeklindeki mantıksal doktrini filozofların metafiziklerinin temeli olarak görür.³ Özne yüklem mantığında ilişkilere yer yoktur ve bu metafiziksel sistemlerde de ilişkilerin gerçekliği yoktur. “Geleneksel mantık bütün önermelerin özne- yüklem biçiminde olduğunu kabul ettiğine göre bağıntıların gerçekliğini kabulde yetersizdir. Ona göre tüm bağıntılar bağıntılı görünen terimlerin özelliklerine indirgenmelidir.”⁴

¹ A.g.e., s.91

² A.g.e., s.91-92

³ Russell, **Dış Dünya Üzerine Bilgimiz**, s.48

⁴ A.g.e., s.49

Russell, bütün olguları bir niteliği olan bir şey olarak açıklayan filozofların bilim dünyası ve günlük yaşam üzerine bir açıklama yapmak istemediği samimi olmadıklarını düşünür. Ona göre filozoflar dünyayı açıklamaktan çok duyu üstü dünyanın gerçekliğini ortaya koymak istedikleri için mistik ruh durumunun etkisi altında kalmışlardır. Spinoza, Hegel, Platon (427- 347) gibi filozoflar gizemci filozoflardır ve onların ortaya koydukları mantık da kötü niyetlidir. Çünkü onlar mantığa ihtiyaç duymazlar.¹

“Gizemci ruh durumunun egemenliği altında mantığa gereksinme duyulmaz; bu ruh durumu sönükleştikçe mantık yeniden ortaya çıkar, ancak bu, yitmekte olan iç görüşü alıkoymak ya da hiç olmazsa bunun bir iç görüşü olduğunu ve onunla çatışır görünen her şeyin bir kuruntu olduğunu kanıtlamak isteğiyle olur. Böyle ortaya çıkan mantık yeterince yansız ve dürüst değildir, uygulanacağı dünyaya karşı bir düşmanlıktan esinlenir.”²

Leibniz’e göre önermeler düşünmenin temel birimleri değildir, anlamın yapısının çözümlenmesine ve birleştirilmesine hizmet ederler ve tutarlı bir düşünce oluşturmak için kullanılırlar. Leibniz’in öne sürdüğü ilkeye göre tüm olumlu önermelerde yüklem özne içinde bulunur. Russell, Leibniz’in bu ilkeye göre metafiziğini inşa ettiğini, bundan dolayı tözler arası ilişkileri ya da tözün değişimlerini açıklayamadığını ve sonunda Spinoza’nınki gibi bir monizme sürüklendiğini düşünür.³

Russell, Hegel’in felsefi önermelerin “Saltık şöyle ve şöyledir” biçiminde olması öğretisinin, özne- yüklem mantığının evrenselliğine olan geleneksel inanca bağlı olduğunu öne sürer. Bradley’in her yargıda bir bütün olarak gerçekliğe bir yüklem verdiği şeklindeki kuramının Hegel’den türetildiğini söyler. Geleneksel

¹ A.g.e., s. 48-49

² A.g.e., s.49

³ Lorey E., Loemker, “Leibniz’s Judgements of Fact”, **Philosophy of Leibniz and The Modern World**, Edited by IVORLECLERE, Wonderbill University Press, Nashville, 1973, s.16

mantığa göre her önerme bir özneye bir yüklem verir ve bundan yalnızca bir Saltık olduğu sonucu çıkar. Çünkü öznelerin iki tane olduğu önerisiyle bunların her birine bir yüklem verilemezdi. Bu Russell’a göre geleneksel mantığın Hegel üzerindeki en önemli etkisidir.¹

Özne-yüklem mantığının Hegel üzerindeki başka bir etkisi de “somut tümel” ve “ayrıcılık içinde özdeşlik” gibi kavramlara kaynaklık etmesidir. Hegel “Sokrates ölümlüdür” önermesindeki yargı bildiren “dır” ile “Sokrates baldıran içen filozoftur” önermesindeki özdeşlik olan “dır” ı karıştırarak “Sokrates” ile “ölümlü” nün özdeş olduğunu düşünmüştür. Bunların ayrı şeyler olduğunu anladığı zaman ise “ayrıcılık içinde özdeşlik” sergilediklerini söylemiştir.²

Russell’a göre ideal mantıksal dil tartışması iki amaca hizmet eder. Birincisi dilin doğasından dünyanın doğasına çıkarım yapmayı önlemektir, ikincisi ise, çelişkiden sakınmak isteyen bir dilin ihtiyaç duyduğu mantığın ne olduğunu araştırarak dünyanın sahip olabileceği hangi tür bir yapının makul olarak kabul edilebileceğini önermektir.³

Russell, ontolojik alanla ilgili problemlerin sadece mantığın yardımıyla çözülemeyeceğini söyleyerek bunların mantığın konusunun dışında olduğunu, kendisinin çokçuluğunun ve ilişkilerin gerçekliğine ilişkin görüşünün empirik bir temele dayandığını söylemektedir.

Doğru düşünüyorsam, tekçilik(monism) ve çokçuluk(pluralism) arasında ya da nihai ilişkisel olguların var olduğu görüşü ile hiçbir şeyin var olmadığı görüşü arasında karar vermek için mantıkta bize yardım edebilecek hiçbir şey yok. Benim çokçuluk ve ilişkiler yönündeki kararım, empirik temele dayanır, tersine bir a priori argümanın geçersiz olduğuna kendimi ikna ettikten sonra.⁴

¹ Russell, **Dış Dünya Üzerine Bilgimiz**, s.42

² A.g.e., s.43

³ Russell, **Logical Atomism**, s.174

⁴ A.g.e., s.175

Russell’a göre gerçek şekillerin içinde bulunduğu uzayın kendisi bilinemezdir. Ancak uzaydaki uzaklıkların ilişkilerini bilebiliriz. “Bir alay insan bir yol boyunca yürüyor olsa, farklı bakış noktalarından alayın şekli farklı görünür. Fakat nereden bakılırsa bakılsın, insanlar aynı düzen içinde sıralanmış görünürler.”¹

Russell, felsefenin tüm evrenin blok kuramını bir anda keşfetmek yerine problemleri tek tek çözmeye çalışmasından yanadır. Locke’un, Berkeley’in ve Hume’un deneyciliğinden farklı olduğunu söylediği modern çözümleyici deneycilik ona göre matematiği ve güçlü bir mantıksal tekniği içine alarak felsefeden çok bilime yakın olan cevaplarıyla bu konuda başarılı olmuştur.²

Matematiksel Mantık Açısından İlişkilerin Önemi

Russell’a göre, matematiksel önermelerin çözümlenmesi ilişkilerin zorunluluğunu ortaya koyar.³ Matematiksel mantıkta mümkün olduğu sürece yapıları bilinen varlıkları çıkarım için bilinmeyen varlıklarla değiştirmek şeklinde ifade edebileceğimiz Ockham’ın (yaklaşık olarak 1300- 1349) usturası prensibi uygulanmalıdır.⁴ Eşitlik gibi simetrik ya da geçişli ilişkileri bazı ortak özelliklere sahip olmaktan türetmek her zaman doğru olmaz. Ortak özellikler yerine bir ilişkiye sahip terimlerin grubunun üyeliğini almak daha uygundur. “Bir ortak uzunluğun

¹ Russell, **Felsefe Sorunları**, s.32

² Bertrand Russell, “The Philosophy of Logical Analysis” **The Basic Writings of Bertrand Russell**, London: Routledge,1992, s.305

³Russell, “Logical Atomism”, **The Collected Papers of Bertrand Russell, Vol.9** , s.165

⁴ A.g.e., s.164

tanımını yapmak için “ x çubuğunun uzunluğu” yerine “x uzunluğundaki tüm çubukların grubunun üyeliği” ni alabiliriz.”¹

Bu prensibin uygulamalarının bir örneği ‘çift asal’, ‘şimdiki İngiltere kralı’ ‘şimdiki Fransa kralı’ gibi ifadelerle ilgilidir . ‘Şimdiki Fransa kralı var değildir’ önermesinde ‘şimdiki Fransa kralı’ ifadesini özne olarak kabul etmek sıkıntı doğurur. Bu durum var olmayan ‘şimdiki Fransa kralı’ nın var olduğunu kabul etmeyi gerektirir. Bu tür ifadeler bir önermenin içinde bulunduğu zaman önermenin tekil bir bileşeni olmazlar ve önerme çözümlendiği zaman ortadan kalkarlar. Betimleme kuramına gere, ‘A vardır’ ın anlamlı olması için ‘A’nın ‘şöyle ve şöyle’ formunda bir ifade olması gerekir. Ancak Russell’a göre var oluş ancak tekil varlıklara yüklenir. Buna göre “ ‘Şöyle ve şöyle’ varsa ve x, ‘şöyle ve şöyle’ ise ‘x vardır’ ”demek anlamsız olur. Russell, bu konu ile ilgili olarak ontolojik delilin ve onun çürütülmelerinin dilbilgisinin yanıltıcı etkisine bağlı olduğunu öne sürer.²

Sembolik mantığa göre; sınıf, karşılıklı olarak eşit özelliklerin ya da önermesel fonksiyonların bir takımıdır. Özdeş olmayan iki sınıf her ikisinde de bulunan hiçbir özelliğe sahip değildir, çünkü karşılıklı olarak eşit önermesel fonksiyonların takımları karşılıklı olarak dışlayıcıdır(exclusive). Russell’ a göre bu görüşün yararı sınıf kavramının sembolik kullanımın bazı ihtiyaçları karşılamasıdır. Bunlardan biri, bir sınıfın üyelerini belirlemek ve üyeleri tarafından belirlenmek zorunda olmasıdır. Buna göre bir sınıf sadece objeler takımının bir özelliği değil, bir objeler toplamı olmak zorundadır. Diğer bir ihtiyaç bir boş sınıfın olmasıdır. Bu özelliğe göre ise sınıf objeler toplamı olamaz. O halde sınıf hiçbir şeye ait olmayan özelliklerin toplamı olmak zorundadır. Üçüncü bir ihtiyaç ise bir ve

¹ A.g.e., s.165

²A.g.e., s.166

ancak bir üyeye sahip bir sınıfın bu üyesiyle özdeş olmamasıdır. Buna göre bir terimin bir toplamı bu bir terimdir, ancak belli bir terime benzer olan tüm özelliklerin toplamı bu terim değildir.¹

Matematiksel mantık sıradan matematikten basitlerden karmaşıklara değil karmaşıklardan basite giden yolu izlemesi bakımından ayrılır. Matematikte tam sayılardan kesirlere, reel sayılara karmaşık sayılara, toplama ve çarpmadan daha yüksek matematiğe doğru ilerleyen bir yön vardır. Matematiksel mantıkta ise çözümleme yoluyla git gide daha soyut ve mantıksal basitliğe doğru giden bir yön vardır.²

Matematiksel analizde bütün matematik doğal sayılar teorisine indirgenir ve ikinci bir adım olarak bu teoriyi kendisinden türetebileceğimiz en küçük öncüller ve tanımlanmamış terimler kümesine indirgenir. Peano, tüm doğal sayılar teorisinin üç temel düşünce ve beş temel önermeden çıkarılabileceğini göstermiştir.³ Peano'nun aritmetiğindeki üç temel düşünce ise, 0, sayı ve halef kavramlarıdır. Halef doğal sıralamdaki bir sonraki sayıyı karşılamaktadır. 0'ın halefi 1'dir, 1'in halefi 2'dir, gibi.⁴ Russell Filozofların sayıyı tanımlamak istedikleri zaman aslında çok farklı bir şey olan çokluğu tanımlamaya giriştiklerini söyler. Sayı, bir çokluk değildir, belli sayıların bir getirisidir. İnsan tanımının insanın tipik özelliklerine dayandırdığımız gibi sayı tanımını da sayıların özelliklerine dayandırmalıyız. Bir sayı bu sayıyı içeren terimler koleksiyonuyla aynı değildir. terimlerinin sayısı o sayının kendisine eşit

¹Bertrand Russell, "On Classes And Relations", **Foundations of Logic, 1903-05: The Collected Papers of Bertrand Russell, Vol. 4**, London New York; Routledge, 1992, s. 274

² Bertrand Russell, "Matematiksel Felsefeye Girişten Seçmeler"(Çev: Muharrem Özlük), **Matematik Felsefesi**, Editör: Bekir S.Gür, Kadim Yayınları, Ankara, 1994, s.73

³ A.g.e., s.77

⁴ A.g.e., s.78

değildir. Üç sayısı Brown, Jones ve Robinson üçlüsüne denk değildir. Bütün üçlülerde bulunan ve bunu diğer seçmelerden ayıran ortak bir özelliktir.¹

Bir sınıf ya da bir koleksiyon iki yolla tanımlanabilir. Birincisi elemanlarını saymaktır, ikincisi ise bir tanımlayıcı özellik belirtmektir. “Brown, Jones ve Robinson” birinci yönteme, “Londra’nın sakinleri” ikinci yönteme örnektir. Birinci yöntemle yapılan tanım genişletme ile yapılan tanım, ikinci yöntemle yapılan tanım yoğunlaştırma ile yapılan tanım olarak adlandırılır. Mantiken yoğunlaştırma ile yapılan tanım esasa alınmak zorundadır. Çünkü genişletme ile yapılan tanım yoğunlaştırma ile yapılan tanıma indirgenebilir ancak yoğunlaştırma ile yapılan tanım çoğunlukla genişletme ile yapılan tanıma indirgenemez. Örneğin Robinson, Jones ve Brown üçlüsünün oluşturduğu sınıf, bu sınıfın üyelerinden biri olma özelliğini gösteren “ x Brown’dır veya x Jones’dur veya x Robinson’dur” formülü ile bu sınıfın üyelerine has ortak bir özellik belirtilerek tanımlanabilir. Ancak “Londra’nın sakinleri” ya da “bütün insanlar” gibi tanımlayıcı özelliklerle verilen tanımlar, bu sınıfların elemanlarını sayıp göstermekle verilemez. “Doğal sayılar” gibi sonsuz sayıda elemanı olan kümelerin elemanlarının tek tek gösterilmesi ise teorik olarak da olsa mümkün değildir. Bu tür sınıfları ancak yoğunlaştırma yoluyla tanımlayabiliriz.²

Bir sınıf ve tanımlayıcı özelliği uygulamada bir birinin yerine kullanılabilir. Ancak ikisi arasında şöyle bir fark vardır. Bir kümenin elemanlarını içine alan tek bir küme vardır ama bir sınıfı tanımlayabilecek pek çok farklı nitelik vardır. Örneğin

¹ A.g.e., s.83

² A.g.e., s.84

insanı tüysüz iki ayaklılar olarak ya da akıllı hayvanlar olarak tanımlayabiliriz. Tanımlayıcı özelliğin tek olmaması sınıfların kullanışlı olmasını sağlar.¹

Sayı bir sınıflar sınıfıdır. Belli sayıda terimi olanları bir araya getirme yoludur. Örneğin bütün çiftleri bir destede , bütün üçlülere bir destede toplarız. Sayı tanımında sayma işlemini kullanamayız. Aksi takdirde bir kısır döngüye düşeriz. Çünkü sayma işlemi sayıları kullanmayı gerektirir. Bir koleksiyondaki terimlerin sayısını bulmak yerine iki koleksiyonun aynı sayıda terimi olup olmadığını bulmak mantıken daha basittir. Örneğin çok eşliliğin olmadığı bir yerde evli kadınların sayısı evli erkeklerin sayısına eşittir. Buna göre evli erkekleri gösteren sınıfın elemanlarını saymak yerine bu sınıfın evli kadınların sınıfı ile ilişkisini gösterebiliriz. Bu durum, karı- koca arasında bire- bir ilişki olmasından kaynaklanır.²

Bire-bir, bire-çok ve çoğa-bir ilişkiler şöyle tanımlanır: “Eğer x , y 'ye doğru sözkonusu bağıntıya sahipse başka hiçbir x , y 'den farklı her hangi bir y terimine doğru aynı bağıntıya sahip değilse, o zaman bu bağıntıya “bire bir” denir. İki koşuldan sadece biri gerçekleşirse bağıntıya bire-çok, sadece ikinci koşul gerçekleşirse bağıntıya çoğa- bir denir.”³

Russell, bire- bir, bire-çok ve çoğa-bir ilişkilerin sayı tanımının yanında genel olarak matematiğin ilkelerinin anlaşılır kılınmasında çok büyük rolleri olduğunu düşünür. Örneğin ‘ n ’ her hangi bir sayı olarak alınırsa, ‘ n ’den ‘ $n+1$ ’e olan ilişki bire-bir ilişkidir. Negatif sayılar dahil edildiğinde ise bu ilişki ikiye birdir, çünkü n ve $-n$ aynı kareye sahiptir.⁴

¹ A.g.e., s.85

² A.g.e., s.87

³ A.g.e., s.87

⁴ A.g.e., s.87

Bir sınıfın her terimini diğer sınıfın bir terimiyle ilişkilendiren bire- bir ilişki varsa bu iki sınıfa benzer denir. Bir şeye belli bir ilişkisi olan terimler sınıfına bu ilişkinin tanım kümesi denir. Örneğin babalar, baba-çocuk ilişkisinin tanım kümesidir. Bir ilişki x ile y arasında ise y ve x arasındaki ilişki ilk ilişkinin tersidir. İki sınıf arasında bire-bir ilişki olduğu zaman bir sınıf tanım kümesi olurken diğer sınıf ters tanım kümesi oluyorsa bu iki sınıfın benzer olduğunu söyleyebiliriz.¹

Russell'a göre benzerlik şu formdaki bir önerme ile kurulur: $y=f(x)$ Matematikte böyle bir eşitlik olduğu zaman geleneksel olarak ilişkilerden bahsedilir. Bunun tüm ilişkilerin genel formu olduğu zannedilir ancak bu, sadece özel bir durum olan x 'den y 'ye çoğa bir ilişkisini tanımlar. Fonksiyon sözcüğüne değişik anlamlar verilmesi bir çok karışıklığa sebep olmuştur.²

Russell, tanımlanamaz olarak gördüğü kavramın M. Pierre Boutroux'un (1880-1922) anladığı gibi benzerlik değil, bir ya da birkaç değişkeni içine alan bir öne sürüm kavramı olduğunu söyler. “ x bir insandır” , “ x , y 'nin kuzenidir”, “ x , ikiden büyüktür”, “ x , y 'ye işaret eder” bunlara örnektir. Bu tür öne sürümler içine aldıkları değişken sayısına göre basit, ikili, üçlü olarak adlandırılan önermesel fonksiyonlardır.³

$2x$, $\log x$, $\sin x$ gibi olağan matematik fonksiyonları ise önermesel fonksiyonlar değil ama belirtici fonksiyonlardır(denoting functions). $\phi!(x, y)$ yi bir önermesel fonksiyon olarak alırsak $\phi!(x, y)$ ' in doğru olabilmesi için, x 'in belli

¹ A.g.e., s.87,88

² Bertrand Russell, “Relations of Mathematics to Symbolic Logic”, Foundations of Mathematics: **The Collected Papers of Bertrand Russell, Vol 4**, London New York; Routledge, 1992, s.524

³ A.g.e., s. 525

değerleri için y 'nin sadece bir değeri vardır. Böylece, bu değerler için, " $\phi!(x,y)$ 'in doğru olduğu y " x 'in bir fonksiyonudur. Bu bir belirtici fonksiyondur. ¹

$\phi!(x, y)$ 'in, x 'in tüm değerleri için y 'nin hiçbir değeriyle sağlanamadığı ya da birkaç tanesiyle sağlandığı bir değer için " $\phi!(x, y)$ 'in doğru olduğu y " ifadesi anlamsızdır ve hiçbir şeye işaret etmez. Böylece " $\phi!(x, y)$ 'in doğru olduğu y " x 'in belli değerleri için tanımlanmış x 'in bir fonksiyonudur ve tüm diğer değerler için anlamsızdır. ²

¹ A.g.y.

² A.g.y.

2. BÖLÜM

TASIM KURAMININ BIÇIMINE YÖNELİK ELEŞTİRİLER

Russell'ın tasım kuramının biçimine yönelik eleştirileri içinde çıkarım biçimlerine ve önerme biçimlerine yönelik eleştirileri yer almaktadır. Önergelerin ya da çıkarımların biçimi bunların bileşenlerinin bir araya getirilme yoludur. “Sokrates ölümlüdür” önermesinde ‘dır’ ekiyle belirtilen şey önermenin biçimidir. Sokrates ve ölümlü bileşenlerdir. Russell’a göre mantık açısından önemli olan bileşenler değil, biçimdir. Çünkü mantıktaki tüm çıkarımlar biçimlere bağlıdır. Önergelerin konuları ancak öncüllerin doğruluğunu sağlamak bakımından önem taşır.

Russell, mantığın çıkarımları ele almadan önce çıkarımlarda var sayılan daha basit biçimleri ele alması gerektiğini söyler. Geleneksel mantık sadece bir özneye bir yüklem veren biçimi kabul etmiştir. Bu biçim bir şeyin yüklendiği nitelikleri ifade etmeye yarar, ama birden çok şey arasındaki ilişkisel olguları ifade etme konusunda yetersizdir.

Russell’a göre mantıksal biçimlerin bilgisi var olan şeylerin bilgisinden ayrıdır. Bunların apaçık genel doğrulara dayanması gerekir. Genel doğrular deneyimden türetilemezler. Deneyim bize ancak tikel doğruları verebilir. ‘Bütün insanlar ölümlüdür’ önermesinin doğruluğu tek tek bütün insanları ve bunların ölümlü olmalarını bilmenin yanında bunların bütün insanlar olduğunu da bilmeyi gerektirir. Bunların bütün insanlar olduğu bilgisi olumlu genel bilgidir ve genel

bilgiler deneyime dayalı olarak bilinemezler. Bunların apaçık doğrular olması ya da apaçık doğrulardan türetilmesi gerekir. Mantıkta genel doğrular vardır. ‘Bütün insanlar ölümlüdür, Sokrates insandır, O halde Sokrates ölümlüdür’ gibi bir önerme deneyime dayanan genel bilgiyi gerektirdiği için saf mantıkta yer alamaz. Burada Sokrates, insan ve ölümlü deneysel terimlerdir ¹

Matematiğin ve mantığın konusu, tikel şeyler ya da tikel özellikler değil, biçimsel olarak her hangi bir şey ya da her hangi bir özellik ile ilgili söylenebilenlerdir.

“Bir ve birin iki olduğunu söyleriz ama Sokrates’le Platon’un iki olduğunu değil. Çünkü saf mantıkçı ya da matematikçi kapasitemiz içinde Sokrates’i ve Platon’u hiç duymadık. İçinde böyle bireylerin olmadığı dünya yine birle birin iki olduğu bir dünyadır. Bir şeyi tümüyle söylemek saf matematikçilere ve mantıkçılara olduğu gibi bize de açık değildir. Böyle yapabilseydik ilgisiz ve formel olmayan bir şeyle karşılaştık.”²

Tasımda öncüllerin ve soncun gerçekten doğru olduğu değil, öncüllerin sonuca işaret ettiği gösterilmek istenmektedir. Russell, en geleneksel mantığın bile bunun farkında olduğunu, bu yüzden söylemek istenenin şu form içinde söylenmesi gerektiğini söyler: ‘Bütün insanlar ölümlü ise Sokrates insansa, Sokrates ölümlüdür.’ Bu önerme sadece biçimi bakımından doğrudur. Bunun saf mantıkta “ Eğer her hangi bir şeyin bir özelliği varsa, bu özelliği taşıyan her şeyin başka bir özelliği varsa, söz konusu şeyde öteki özellik de vardır” şeklinde ifade edilmesi gerekir. İçinde ‘ Sokrates insandır’ önermesi geçen kanıtın geçerliliği Sokrates’in insan olmasına bağlıdır. Kanıtımız biçimsel olursa onun geçerliliği içindeki terimlere bağlı olmaz. Russell, biçimsel akıl yürütmeyi amaçlarsak her zaman olgulara ilişkin olmayan bu tür önermelere ulaşabileceğimizi ve böyle yapmakla genel olarak

¹ Russell, **Dış Dünya Üzerine Bilgimiz**, s.46

² Bertrand Russell, “Mathematics and Logic”, **The Basic Writings of Bertrand Russell**, London: Routledge, 1992, s.176-177

ispatlanabilecek olanı tikel bir durum için ispatlamakla vakit kaybetmemiş olacağımızı söyler.¹

“Böylece ‘ α ’ yı insanla ‘ β ’yi ölümlü ile ve ‘ x ’ i Sokrates’le değiştirebiliriz. α ve β nin herhangi iki sınıf olduğu yerde x bir bireyseldir. O zaman şu ifadeyi elde ederiz: x , α ya da β nin hangi değere sahip olduğu önemli değil, α ’ya ait olan her şey β ’ye ait olursa ve x bir α ise, x bir β dir. Başka bir deyişle “ Tüm α ’ya ait olanlar β ’ye ait olursa ve x bir α ise x bir β ’dir” önermesel fonksiyonu her zaman doğrudur. Burada Sokrates, adam ve ölümlü hakkında genel ifadelerle ayrılabilen en azından bir mantık önermemiz var.”²

Russell’a göre bir tümdengelimsel çıkarım bir terimi başka bir terimle değiştirdiğimiz zaman doğruluğunu kaybetmiyorsa bu terimi bir değişkenle değiştirmemiz gerekir. Bu yolla saf mantık önermelerini elde ederiz. Tümdengelimde anlamın korunması için değişkenlerin değişmesine rağmen değişmeyen terimler mantıksal sabitlerdir.³ Russell’a göre tümdengelim bu şekilde indirgememiz iki bakımdan önemlidir. Birincisi bir gerçeği mümkün olduğu ölçüde genelleştirmiş oluruz, ikincisi bir emek tasarrufu yapmış oluruz. Çünkü bu yöntemle değişken yerine koyacağımız her şey için geçerli sonuçlar elde ederiz.⁴ Bu yöntemle mantık matematikselleşir:

“ Dolayısıyla matematik tamamıyla, sadece değişken ve mantıksal sabitler içeren önermelerden yani –katkısız biçimsel önermelerden oluşmuştur, çünkü mantıksal sabitler biçimi oluşturanlardır.”⁵

Russell’a göre matematiksel bilginin duyularla elde edilemeyen öncüllere dayanması gerekir. Her genel önerme duyularla elde edilen bilginin ötesine geçmek zorundadır. Bu deneyim bilgisinin bireyle sınırlı olmsından ve tümevarıma

¹ A.g.e., s.177

² A.g.e., s.177

³ Bertrand Russell, “Matematiksel Mantığın Felsefi Önemi”, (Çev: Muharrem Özlük), **Matematik Felsefesi**, Editör: Bekir S.Gür, Kadim Yayınları, Ankara, 2004, s.109

⁴ A.g.e., s.111

⁵ A.g.e., s.112

dayanmasından kaynaklanır. Tümevarım ise genel bir ilkedir ve deneyim yoluyla ispatlanamaz. Tümevarımın ispatı yine tümevarıma dayanmak durumunda kalır ve bu şekilde bir kısır döngü oluşur. *A priori* ve evrensel mantık ilkeleri olmaksızın tümevarımla bilgi mümkün değildir. Tümevarım, tümevarım ilkesini bir öncül olarak kullanan bir tümdengelimdir.¹

Russell, mantığın ve matematiğin bizi mantıksal anlamda bir tür realizmi kabul etmeye, yani şöyle şöyle bir kısmi varoluşa doğrudan dayanmayan bir tümeller ve doğrular dünyasının varlığını itiraf etmeye zorladığını söyler. Bu tümeller dünyasının tikel verilerin var oluşundan farklı bir varlıkları vardır. Evrenseller üzerine bilgilerimizin varlığı en az duyularımız kadar kesindir. Russell mantığı saf matematiğin temelleri olarak görür ve tümeller üzerine doğrudan ya da ispat yoluyla bilebileceğimiz her şey olarak tanımlar.²

Russell tümdengelimin kendinden aşıkarcılık olarak anlaşılmasının doğru olmadığını düşünür. Her ne kadar kendinden aşıkarcılık tüm bilgiler için bir temel olsa da tümdengelimin basamakları ile kendinden aşıkarcılığın basamakları aynı değildir. Matematikte bazen sonuçlar öncüllerden daha açık olabilir. Sonuçların doğruluğundan emin olduğumuz durumlarda öncüllerin doğruluğu sonuçlara bağlıdır. Tümdengelimde öncüllerin kendinden açıklığı mantıksal sezginin matematikte oynadığı rol hakkında yanılmamıza sebep olabilir.³

Russell'a göre önerme doğru ya da yanlış olabilen sözcükler biçimidir. Olgular nesneldir, düşünce ile ilgili değildir. Bir olguyu yani bir şeyin niteliklerini ya da birden çok şey arasındaki ilişkileri anlatan önermelere çekirdek önerme denir.

¹ A.g.e., s.113

² A.g.e., s.115

³ A.g.e., s.115-116

Atomların moleküllerin içine girdiği gibi çekirdek önermelerin içine girdiği önermeler vardır. Çekirdek önermelerin ifade ettiği olgular ise çekirdek olgulardır. Çekirdek önermelerin doğrulukları ya da yanlışlıkları çekirdek olgulara bağlıdır.¹

Çekirdek olguların gerçek olup olmadıkları ancak deneyle bilinir. Bir çekirdek olgu belki başka bir çekirdek olgudan çıkarımla bilinebilir, ama içlerinde hiç çekirdek olgu bulunmayan olgulardan çıkarımla bulunamaz. Çekirdek olguların bilinebilmesi için en azından bunlardan bazılarının çıkarımsız bilinmesi gerekir.

“Bu yoldan tanımaya başladığımız duyu algısı olguları çekirdek olgulardır; ne olursa olsun, duyu algısı olguları bu yoldan en açık ve kesin biçimde tanıdığımız olgulardır. Eğer bütün çekirdek olguları bilip bunlardan başkasının da bulunmadığını bilebilseydik, kuramsal olarak her hangi biçimdeki doğruları çıkarımla bilebilirdik.”²

Russell’a göre saf mantık çekirdek olgulara bağlı değildir. Saf mantık açısından önemli olan biçimlerdir. Çekirdek olgular da mantığa bağlı değildir. Çekirdek olgular tamamen deneysel olarak saf mantık önermeleri ise *a priori* olarak bilinir. Çekirdek önermelerin bağlaçlarla birleştirilmesinden bileşik önermeler oluşur. Bileşik önermelerin bileşenlerinin doğruluğu çekirdek olguların doğruluğunda olduğu gibi olgulara bağlıdır. Ama çekirdek önermelerin biri doğruysa diğeri de doğru olacak şekilde bağlanmasından oluşan bileşik önermelerin doğruluğu olgulara bağlı değildir. “Eğer yağmur yağarsa şemsiyemi getireceğim” bir birleşik önermedir. Bu önermenin karşılığındaki olgunun gerçekleşmesi yağmurun yağmasına ya da benim şemsiyemi almama değil bu iki olgu arasındaki ilişkiye bağlıdır. Burada önemli olan birinin doğruluk ya da yanlışlığının diğeri de

¹ Russell, **Dış Dünya Üzerine Bilgimiz**, s.54

² A.g.e., s.55

doğruluk ya da yanlışlığını gerektirmesidir. Mantıkta çıkarımlar ancak bu tür önermelerle yapılabilir. Çıkarım bu önermelerin biçimlerine bağlıdır.¹

İçlerinde bütün ya da bazı geçen önermeler genel önermelerdir. “Bütün insanlar ölümlüdür” gibi önermeler çekirdek olgulardan çıkarımla bilinemez. Bu önermelerin doğruluklarının bilinebilmesi için bütün çekirdek olguların bilindiğine ilişkin bir bilginin olması gerekir. Bu bilginin imkanı yoktur. Çünkü tek tek bütün insanlara ilişkin bilgi bizde bulunsa bile bu bilgi bu insanların bütün insanlar olduğuna ilişkin bilgiyi içine almaz.²

Russell’ın Mantıkçılığı

Mantıkçılık, matematikle mantığın aynı temele dayandığını ve tüm matematik önermelerinin mantık aksiyomlarından türetilebilir olduğunu savunanların görüşüdür. Russell’a göre matematik formel mantığın bir parçasıdır ve tüm matematik önermeleri formel mantıktan türetilebilir.³ Mantıkçı tez açısından önemli olan husus, küme ve sıralı çift terimleri ile kümeleri ve sıralı çiftleri yöneten yasaların matematikten daha çok mantığa ait sayılmasıdır. Russell sınıfsız bir kuram önerisi getirmiştir. Ancak bu sınıfların olmadığı, kümelerle ve ilişkilerle ilgili daha karmaşık kavramların kullanıldığı bir kuramdır.⁴ Mantıkçı tez sayı felsefesi olarak gerçekçi görüş ile bir arada gelir. Bu yüzden sayı felsefesi olarak gerçekçiliğin savunucuları tarafından geliştirilmiştir.⁵

¹ A.g.e., s.55-56

² A.g.e., s.56-57

³ F.P.Ramsey, “Mathematical Logic”, **Logic and Mathematic: Bertrand Russell Critical Assesments**, Edited by A.D. Irvine, Routledge London and NewYork, 1999, s. 54

⁴ Stephen F. Barker, **Matematik Felsefesi** (Çev: Yücel Dursun), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003, s. 132

⁵ A.g.e, s.133

Russell, modern çağlarda mantığın daha matematiksel, matematiğin ise daha mantıksal biçimde geliştiğini ve bu iki çalışmayı ayıracak kesin bir çizgi göstermenin imkansız olduğunu söyler.¹ Matematiğin ve mantığın ortak konusu belirli şeylerle ya da belirli özelliklerle değil her hangi bir şey ya da her hangi bir özellik hakkında söylenebilenlerle ilgilidir. Russell bu konuda geleneksel mantıktaki tasım(syllogism, kıyas) kuramının yetersiz kaldığını düşünmektedir.²

Irvine'e göre, Russell'ın mantıkçılığının iki hedefi vardır. Bunlar, matematiksel kavramların açık tanımlar yoluyla saf mantıksal kavramlardan türetilebileceğini ve matematiksel kuramların tümdengelimsel çıkarım kuralları yoluyla mantıksal aksiyomlardan türetilebileceğini göstermektir.³

Doğal sayılardan başlayarak asal sayıları tanımlayabiliriz ve sayı kavramının genellenmesi sonucunda mantığın temellerine ulaşırız. Sayılar bire bir ilişkilerle ve sınıflar arasındaki benzerliklerle ilgilidir. "Değişik türde sayı serilerinin özellikleri, fonksiyonların devamlılığı kuramının unsurları ve fonksiyonların sınırları sayılarla hiçbir özel referansı içine almayacak biçimde genellenebilir."⁴

Formel akıl yürütmelerde en üst genellemeyi yaparak çıkarım sürecinin daha geniş olarak sonuçlara uygulanması güvence altına alınır ve bu matematikte evrensel olarak kabul görmüş bir ilkedir.⁵

Formal mantığın tam ve kesin bir formülasyonu matematiksel mantıktır. Matematiksel mantık, matematiğin bir bölümüdür ve sayılar, fonksiyonlar ve

¹ Russell, "Mathematics and Logic", **The Basic Writings of Bertrand Russell**, s.175

² A.g.e. s.176-177

³ A.D.Irvine, "Epistemic Logicism and Russell's Regressive Method" **Logic and Mathematic, Bertrand Russell Critical Assesments**, Edited by A.D. Irvine, Routledge London and NewYork, 1999, s. 175

⁴ Russell, a.g.y.

⁵ Irvine, a.g.e., s.174

geometrik figürler yerine sınıflarla ilişkilerle ve sembollerin kombinasyonlarıyla ilgilidir. Matematiksel mantık, başka bir görünümüyle de tüm bilimlerin temel ilkelerini ve prensiplerini içine alan ve tüm diğer bilimlere öncülük eden bir bilimdir. Matematiksel mantık ilk kez ikinci anlamıyla Leibniz tarafından anlaşılmıştır. Ancak onun mantıksal hesaplarının kesin bilimlerde bir akıl yürütme türü için yeterli olarak uygulanması ancak ölümünden iki yüz yıl sonra Frege ve Peano tarafından gerçekleştirilmiştir. Frege düşüncenin çözümlenmesi ile ilgilenmiştir ve onun hesaplarını aritmetiği saf mantıktan türetmek için kullanmıştır. Peano ise daha çok onun matematik ve sembolizm arasındaki uygulamaları ile ilgilenmiştir.¹

Russell'dan önce Frege'nin ve Peano'nun mantıkçı tezi savunan çalışmaları vardır. Ancak matematiğin büyük kısmının birkaç mantıksal kavram ve aksiyomdan türetilmesi için yeni bir yöntemin geliştirilmesi *Principia Mathematica* ile gerçekleştirilmiştir. Russell aynı zamanda matematiksel mantığı soyut ilişkiler kuramıyla zenginleştirmiştir. Buna ek olarak genç bilim yeni bir aletle, ilişkilerin soyut kuramıyla zenginleştirilmiştir.²

Russell, Peano'nun çalışmalarını okuduktan sonra, sembolik mantıktaki ilerlemeleri ve tanımlanmamış sadece üç terim ile aritmetikteki aksiyomların kuruluşunu görmüştür.

“Bu aksiyomlar şunlardır: 1) 0(sıfır) bir sayıdır, 2) Bir sayının ardılı da bir sayıdır, 3) İki sayı aynı ardıla sahip olamaz, 4) 0, hiçbir sayının ardılı değildir 5) 0'a ait olan ve bütün sayıların ardıllarına ait olan özellikler bütün sayılara aittir. Bu aksiyomlarda “0”, “sayı” ve “ardıl” sözcüklerinin dışında kullanılan bütün terimler sembolik mantıkçılar tarafından çalışılan mantıksal sözcüklerdir. Peano'nun tanımlanmamış üç terimi tamamen mantıksal tanımlamalarla verilebilirse ve “the” yeterli bir şekilde çözümlenirse ve aksiyomların ispatı

¹ Kurt Gödel, “Russell's Mathematical Logic”, **Bertrand Russell Critical Assessments**, Edited by A.D. Irvine, Routledge: London and New York, 1999, s.113

² A.g.e., s.113

yalnızca öncüllerdeki gibi mantıksal doğrulukları kurularak yeniden yapılsa doğal sayılar aritmetiği bir mantık branşı olarak gösterilebilirdi”¹

Irvine, mantıkçılığın, formalizm ve sezgicilikle birlikte antinomilerin keşfi ile gelen bulguların eleştirisi problemine karşı bir cevap olarak ortaya çıktığını söyler. 20. yy’da mantıkçı düşünürler, paradoksları ortadan kaldırarak matematiğin kesinliğini yeniden ortaya koymaya çalışmışlardır. 19. yy’ın başlarında eleştirel hareketler ilk matematikteki çelişkilerin çoğunu ortadan kaldırdı. Bunlar karmaşık sayılara mantıksal temel sağlamaya ve irrasyonellere rasyoneller içinde yer bulma yöntemleri geliştirme gibi çalışmalardı. Bunlara rağmen Öklitçi olmayan geometrideki çalışmalar, sürekli ama farklılaşmayan eğrilerin keşfi ve set kuramındaki antinomilerin keşfi gibi konular yüzünden matematiğin dogmatik kesinliği tartışılmaya devam etmiştir.²

Russell, matematikten insanların dini inançtan beklediği türde bir kesinlik beklediğini, ama bunun şimdiye kadar güvenli olduğu düşünülenlerden daha geçerli bulguları olan yeni tür bir matematikle gerçekleştirilebileceğini gördüğünü söyler. Russell’in mantıkçılığının hedefi bundan dolayı bilinen antinomilerin açıklanması ve dışarıda bırakılabileceklerinin gösterilmesi olmuştur. Matematiğin mantığa indirgenmesi bunun sağlanmasını kolaylaştıracaktı. Bu yolla matematiksel inançların doğrulanması problemi daha kolay bir problem olan mantığın kendiliğinden açık

¹ John G. Slater, **Bertrand Russell**, Thoemmes Press, Bristol, England, 1994, s.16-17

² A.D. Irvine, “Epistemic Logicism and Russell’s Regressive Method” **Logic and Mathematic: Bertrand Russell Critical Assessments**, Vol. II. , Routledge, London and New York, 1999, s.172-173

ilkelerinin doğrulanması poblemine dönüşecekti. Bu, Frege'nin de öne sürdüğü bir görüştür.¹

Matematiği mantıkla özdeşleştirerek matematiğe bilgi kuramı açısından temel sağlama düşüncesi bilgisel mantıkçılık (epistemik logicism) olarak adlandırılır. Bu düşünce çeşitli yönlerden eleştirilmiştir. $2+2=4$ gibi temel matematik önermelerinin doğruluklarını delillendirmek için mantık ilkelerinden hareket etmeyiz.² Russell da matematikte doğrulamanın her zaman ilk ilkelerden hareketle olmadığını matematiğin bazı önermelerinin öncüllerinin doğruluğundan dolayı değil sonuçlarından dolayı kabul edildiğini, öncüllerin bazılarının sonuçların bazılarında daha az açık olduğunu söylemektedir.³

Russell bilgisel mantıkçılığın matematiksel mantık için uygun bir açıklama getiremediğini kabul etmektedir ve temelde bilgi kuramsal ve mantıksal düzen arasındaki ayrımı öngörmektedir. Matematiğe bilgi kuramı bakımından getirdiği açıklamalarla matematiğin kendi başına, büyük ölçüde soyut bir bilim olduğunu ortaya koymaya çalışır. Bunun yanında Russell'a göre mantık ve saf matematik önermelerinin saf mantık önermelerinden türetilmesi olgusu bir başka açıdan da önemlidir. Bu yolla mantıksal düzenle epistemolojik düzenin birbirine bağlanmasından kaynaklanan hataların önüne geçilmiş olur.⁴

Matematiğin saf mantık önermelerinden türetilmesi onun bilgisel içerikten soyutlanması anlamını taşımaktadır. Russell, mantığın alanı ile bilginin alanını ayırırken mantığın tamamen *a priori* düşünme ilkelerine dayanmasının ama bilginin

¹ A.g.e., s.173

² A.g.e., a.176

³ Russell, "Logical Atomism", **The Collected Papers of Bertrand Russell, Vol.9** , s.164

⁴ Irvine, a.g.e., s.176

bir tanıma fiili gerektirmesinin üzerinde durmaktadır. Saf mantık ve matematik önermeleri gibi tümel kavramlar arasındaki ilişkileri ifade eden olguları ve kendi benliğimizle, geçmişimizle ilgili olguları bir tarafa bırakırsak, tanıma duyuşsal algı yoluyla gerçekleşmektedir ve dış dünyaya ilişkin bir olgunun bilgisi deneyimsel bir içerikten soyutlanamamaktadır. Deneyimsel içerik taşımak bilginin genellenememesi anlamına gelmektedir. Deneyim tikel olguları anlamamız için gereklidir ama mantık bizim düşünme ilkelerimizle ilgilidir. Mantık ilkeleri gibi mantıksal önerme biçimlerinin ve çıkarım biçimlerinin deneyimden bağımsız olması ve deneyim gerektiren olgulara ilişkin bilgi gerektiren içerik taşımaması gerekir. Mantığın ve bilginin ayrı olduğunun kabul edilmesi önermelerle önermelerin açıkladığı olguların başka bir deyişle önerme ile önermenin bilgisinin ayrı olduğunun kabul edilmesi anlamına gelir: “Mantık için en önemli konu benim fikrime göre önermelerin ve karmaşıkların ilişkisidir. Bilgi kuramı için önermelerin objektivitesi ve hükümlere karşı varsayımların varlığı ve fonksiyonlarıdır.”¹

Russell, önermelerin doğası ile ilgili problemlerin bilgi ile ilgili tüm problemlerden ayrı olduğunu kabul etmemenin metafizik sonuçlarının dışında bazı psikolojik konuları mantığın içine sokmak ve bazılarını da bilgi kuramının dışına atmak gibi etkilerinden söz eder:

“ Bilinen önermelerin onların bilgisiyle özdeş olmadığı kabul edilmediği zaman önermelerin doğası ile ilgili problemlerin bilgi ile ilgili tüm problemlerden ayrıldığı açık hale gelir. Bu ayrımı reddetmenin metafiziksel sonuçlarından ayrı olarak iki kötü etkisi vardır. İlgisiz psikolojik konuları mantığın içine sokar ve ilgili psikolojik konuları bilgi kuramından ayırır. Bilgi psikolojik olandan başka olamadığı için birincisi olur. Mantık ve psikoloji arasındaki ayrım kuvvetli derecede hissedildiği zaman bu bilgi kuramı ve mantık arasındaki ayrım olarak ifade edildiği için ikincisi olur.”²

¹ Bertrand Russell, “ Meinong’s Theory of Complexes and Assumptions (1904)” **Foundations of Logic**, 1903-05: **The Collected Papers of Bertrand Russell**, Vol. 4., London: New York Routledge, 1992, s.434

² A.g.e., s.432

Burada bilgi kuramının psikolojik olduğunu öne sürmektedir. Russell’a göre, onun genel realist tutumuyla bağlantılı olarak , bilgi insanın dış dünyayla ya da bir bilgi nesnesi ile ilişkiye girmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Tamamen insanın zihninde olup bitmesi anlamında psikolojik değildir. Russell’ın bu ifadelerinde bilgi kuramı ile psikolojiyi, mantığın karşısında birbirine yakınlaştırdığını görüyoruz. Russell’a göre mantık bizim zihnimizde şekillenen bir şey değildir, zihnimizden bağımsız olarak duran, ama doğru düşünmemize yön veren bir şeydir. Bununla birlikte Russell’ a göre bilgi kuramı psikolojiden yalnız inançlarla değil, doğruluk ve yanlışlık ayrımı ile ilgili olması bakımından farklıdır. Bilgi kuramı sadece doğru inançlar hakkındadır.¹

Matematiğin mantıktan türetilmesi ayrıca matematiğin deneyimden bağımsız olduğu düşüncesini desteklemesi bakımından önemlidir. Matematik önermelerinin deneyim temeline dayandırılması onun kesinliğini ve evrensel geçerliliğini reddetme anlamı taşımaktadır. Russell’ın mantıkçı tezinin yöneldiği hedeflerden biri de matematiğin a priori olduğunu ortaya koymaktır:

“ Bütün arı matematik, mantık gibi a priori’dir. Deneyselci filozoflar buna tüm güçleriyle karşı çıktılar, coğrafya bilgimizin olduğu gibi matematik bilgimizin de kaynağının deneyim olduğunu söylediler. Bunlar iki şeyle öteki iki şeyi yan yana görmenin ve hep birlikte dört ettiğini saptamanın yinelenmeleri sonucu tümevarım yoluyla, iki şeye iki şey eklenince hepsinin birlikte her zaman dört ettiği sonucuna vardığımızı ileri sürüyorlardı. Fakat eğer ikiyle ikinin dört ettiği bilgimizin kaynağı bu olsaydı bunun doğruluğuna kendimizi inandırmak için şimdi tuttuğunuzdan başka bir yol tutardık. Gerçekte bizim iki metelik iki kitap, iki kişi ya da belli başka şey değil de soyut ikiyi düşünebilmemiz için belirli sayıda örneğe gerek vardır. Fakat düşüncemizi konu dışı şeylerden soyutlamayı başardığımız anda iki iki daha dört eder genel ilkesini görebilmiş oluruz; her hangi tek bir örnek tipik olabilir ve öteki örneklerin incelenmesi zorunluluğu kalmaz....Deneysel genellemeler yalnızca olgular olarak kalırlar, bunların içinde yaşadığımız dünyada olgu olarak doğru olmakla birlikte yanlış oldukları bir dünyanın da bulunabileceği duygusuna kapılırız. Bunun tersine olası her dünyada iki ile ikinin

¹ A.g.e., s.432

toplamların dört ettiğini duyarız, bu yalnızca bir olgu değil ama her gerçek ve olası şeyin uyması gereken bir zorunluluktur.”¹

Russell, deneyim temelli bir öneme ile *a priori* matematik önermesi arasındaki farkı “Bütün insanlar ölümlüdür” ile “iki iki daha dört eder” önermelerini örnek göstererek açıklar. Birincisini kabul etmek için ölümlü bir insan görmek yeterli değildir, ama ikincisini kabul etmek için dikkatli düşündüğümüz takdirde tek örnek yeterlidir.²

Gödel, Russell’ın matematiksel mantığın mantıktan türetilmesini ortaya koyarken sentaktik kaygıları ihmal ettiğini ve biçimsel kesinlik bakımından Frege’ye göre gerileme kaydettiğini öne sürer.

Sentaktik kaygılar delillerin sağlamlığı(cogency) için zorunlu oldukları yerlerde bile ihmal edilmiştir, özellikle tamamlanmamış sembollerde. (incomplete symbols) Bunlar kesin tanımlarla değil ama onları içine alan cümlelerin onları içine almayan cümlelere çevrilmesini gösteren kurallarla takdim edilir. Emin olmak için bu çeviri mümkündür ve tek olarak belirlenmiştir ve çıkarım kuralları yeni tür açıklamalara uygulanır, ama bütün mümkün ifadelerin incelenmesi zorunludur ve bu ancak sentaktik kaygılarla sağlanır.³

Dr. Bosanquet, gerçekliğin bir organik sistem olduğunu onun her hangi bir parçası anlaşıldığı zaman diğer parçaların da bütün içindeki organik bağlantılarına göre anlaşılabilirliğini savunur. Russell’a göre bu şekilde düşünülen çıkarımla matematikteki çıkarım arasında radikal bir karşıtlık vardır. Matematikte basit ilkelere daha karmaşık sonuçlar çıkararak ilerleme vardır.⁴

Russell’a göre doğruluğunu kabul edebileceğimiz her önermenin bir öncekinden türetilmiş olması inancı sıradan insanlara aittir, bir matematik dehası ise en ilerlemiş matematik önermelerini bile kendinden delilli olarak görebilir. Russell,

¹ Russell, **Felsefe Sorunları**, s.71

² A.g.e., s. 71

³ Kurt Gödel, “Russell’s Mathematical Logic”, **Logic and Mathematics: Bertrand Russell Critical Assessments**, Vol.II. Edited by A.D. Irvine, Routledge London and NewYork, 1999 s. 114

⁴ Bertrand Russell, “Is Logic Deductive?”, **Language, Mind and Matter, 1919-1926: The Collected Papers of Bertrand Russell, Vol.9**, London; New York Routledge, 1992, s.81

Dr. Bosanquet'in "linear inference" dediği ve önermelerin bir birinden türetilmesi ile ilerleyen çıkarım türünü yanlış sürükleyici bir yöntem olarak görür. Bu görüş ona göre Hegel'in diyalektik yönteminden türetilmiştir. Dr. Bosanquet ve temsil ettiği okul ilk öncüllere ve kendinden delillilik prensibine karşı koyarlar. Gerçekliğin sistematik bir bütün oluşuna ve parçaların yanlışlığa eşit olduğuna inanırlar ve bu inançlarını açıklamaları gerektiği zaman kavrayış kavramına dönerler. Russell Bosanquet'in tezinin bütün dışında hiçbir şeyin kesin olmadığı inancı yanlış olduğu takdirde çökeceğini, bu inancın ise sadece bir kavrayışa dayandırıldığını söylemektedir.¹

Russell'a göre Dr. Bosanquet'in savunduğu düşünce sebep ve mantıksal temel arasındaki karıştırmaya dayanmaktadır. Çıkarımın psikolojik bir olay gibi görülmesi bu karıştırmayı kolaylaştırmaktadır. Mantıksal çıkarımlar günlük hayatta yaşarken yaptığımız çıkarımlardan farklıdır. Mantıksal çıkarımlarda öncüllerdeki inanç hem sebepteki hem de sonuçtaki inancın temelidir. Gerçek hayatta yaşarken düşünülen çıkarımlar öncüllerin doğruluğu bilindiği zaman sonucun doğruluğunu kesin yapanlardan farklıdır.²

"Pratik kaygılar ile yapılan tüm çıkarımlar nedensenselliği varsayar ve Hume'un bu ilke ile ilgili eleştirisine bağımlı hale gelir. Dünyanın gerçekten olduğu kabul edilen organik bütün inanıyoruz ki onun arasında bulunan sebepsel bağlantılardan bir çıkarımdır. Bu aynen felsefeyi sağduyulu bilim adamına şüpheli hale getiren türden bir çıkarımdır, mutlak ilkeye bilimin geçici olarak ve parça parça uygulamaktan memnun kalacağı bir yöntem ve gözlem ve deneyle kontrol edilebileceği yollar inşa eden bir çıkarımdır. Tabi ki her hangi bir şekilde felsefesi Hegel'den türetilen hiç kimse bir an için sisteminin bu kısmında nedenselliğin olduğunu kabul etmez. Nitekim tüm sözcükler her hangi bir dercede sebepsel fikirlerin idealistlerin sistemlerinde meydan okutulduğunu işaret etseydi, böyle fikirlerin kendi düşüncelerine etkilerinin kabul edildiğinden çok daha büyük olduğunun görüleceğine inanıyoruz."³

¹ A.g.e., s.82

² A.g.y.

³ A.g.e., s.83

Russell'a göre inançlar çıkarımların temelinde sebep olarak yer almamalı, ancak çıkarımlardan sonuç olarak çıkmalıdır. Bazı inançlar başka inançlara sebep olduğu zaman bir çıkarım yapılmış olmaz. Çıkarım sebepsel bir bağlantı değildir. Öncüllerle sonuç arasında bir öncelik ve sonralık ilişkisi olmamalıdır. Sadece mantıksal bir ilişki olmalıdır. Sebepsel ilişkilerin de geçerli mantıksal ilişkiler olarak kabul edilmesi psikolojik temel üzerinde kalmanın bir sonucudur. Sebepsel bağlanatılar söz konusu olduğu zaman öncüllerle sonuç arsında bir mantıksal bağlantının olduğunu değil böyle bir bağlatıya inandığımızı söylemeliyiz ve bunun yanlış da olabileceğini kabul etmeliyiz. Bunu kabul etmememizin sebebi rasyonel olmaya isteksiz oluşumuzdur. Mantığın ve matemetiğin tümüyle formel çıkarımlarının dışında yaptığımız çıkarımların tümü bu türdendir. Bu çıkarımlarda önce bir inanç diğerinden psikolojik olarak türetilir, sonra bu çıkarımı mantıksal olarak yasal göstermek için bir ilke türetilir. ¹

Dr. Bosanquet ise dünyanın organik bir bütün olduğuna inanır ve ona göre bu bütünün tamamı değişmediği sürece parçalarından biri değişmez. Çıkarım kıyas kurallarına ya da matematikçilerin onun yerine koyduğu kurallara göre işlemez. Doğrusal çıkarım (linear inference) dediği çıkarım kurallarına göre işler. Buna göre bütün içinde bir iddianın doğruluğunu gösteremezsek tüm doğruluk kuramımız çöker.²

Sayıların kümeler oldukları şeklindeki açıklama Penelope Maddy'e göre ontolojik ekonomi açısından avantajlıdır ve sayıların kümeler için hazırlanmış epistemolojik kuram içinde yer almasını sağlar. Ancak sayılar kuramının küme

¹ A.g.y.

² A.g.y.

kuramına indirgenebilirliği sayıların küme oldukları görüşüne karşı Benecerraf'ın eleştirileri vardır.¹

Sayıların küme olmalarına yönelik itirazlar Frege, Zermelo ve Von Neumann'ın sayıların küme kuramına indirgenebilirliğinin gereksinimlerini sağlamak için sayıların tanımlanabileceği birkaç farklı küme sisteminin düzenlenebileceğini göstermesi ile başlamıştır.²

Benecerraf, sayılar belirli kümeler ise onların hangi kümeler olduklarını ispat etmek için bir tezin olması gerektiğini ve böyle bir tezin olmadığını öne sürmüştür.³ Maddi ise buna karşı, sayıların küme ya da başka bir nesne olmadığını, ancak kümelerin nitelikleri olduğunu söyleyerek bu konuya çözüm önerisi getirir. Sayı kuramının küme kuramının sonlu kümelerin sayı nitelikleri ile ilgilenen bölümü olduğunu ve sayı kuramının küme kuramının epistemeolojik beyanı içinde yer aldığını söyler. Sayı kuramının küme kuramı içinde pek çok yorumunun olmasının sebebi ise ona göre, bu yorumların kümelerin sayı niteliklerinin ölçülebilmesinin alternatif kuralları olmasıdır.⁴

Michael D. Resnik, matematikte, yapılar içerisinde dizili “içkin” niteliklere sahip nesnelerin olmadığını sadece yapıların olduğunu öne sürmüştür. Bu görüşe göre, matematiğin nesneleri olan matematiksel sabitler ve nicelik belirleyicilerinin işaret ettiği varlıklar, yapı içerisindeki yapısız noktalar veya konumlardır. Bunlar yapının içerisinde bulunan bir konum oldukarı için yapının dışında bir hüviyetleri

¹ Penelope Maddy, “Kümeler ve Sayılar” (Çev:Murat Özoğlu), **Matematik Felsefesi**, Editör: Bekir S. Gür, Kadim Yayınları, Ankara, 2004, s.307

² A.g.y.

³ A.g.e., s.314

⁴ A.g.e., s.319

veya özellikleri yoktur ve matematiğin kümelerle özdeşleştirilmesi gibi matematiksel nesnelerin içkin yapılara sahip olduğunu gösteren sonuçlar, yapılar arası ilişkilerdir.¹

Paul Bernays'a göre sayı kuramı bir sayının sezgisel kavramını kullanarak kurulabilir. Bu yolla sayı kuramın kurmak için tümevarım aksiyomu ya da Dedekind ve Russell'ın sonsuzluk aksiyomu gibi aksiyomlara ihtiyaç yoktur. Bernays *Principia Mathematica* sisteminde sonsuzluk ve indirgenebilirlik aksiyomları ile birlikte bireylerin evrensel bir alanının ve yüklemelerin bir alanının başlangıç kavramının da saf mantığın ötesine gittiğini söyler.²

Bernays, nesneler evreninin, kuramsal işlem için hazırlanmış konular ve yüklemeler şeklinde bölündüğünü düşünmenin *ad hoc* (kurtarıcı) bir varsayım olduğunu ancak bu varsayımlarla bile aritmetiğin bütününün mantık sistemiyle başarılı bir şekilde birleştirilemeyeceğini ve bundan dolayı sistem sabit kurallarla geliştirildiği için aritmetiğin bütün kurallarının bir dizi sabit kuralla elde edilebilmesi gerektiğini ve aslında durumun böyle olmadığını; Aritmetiğin, Gödel'in gösterdiği gibi, her hangi bir formalizmi aştığını, bu durumun aksiyomatik küme kuramı için de geçerli olduğunu söyler.³

Ayrıca, Bernays, aritmetiği mantıktan elde etme isteğinin, mantıkla aritmetiğin ilişkisinin genel ile özel arasındaki ilişki gibi olduğu şeklindeki geleneksel düşünceden kaynaklandığını söyler. Matematiksel soyutlamanın

¹Michael D. Resnik, "Modeller Bilimi Olarak Matematik: Ontoloji ve Referans (Çev: M. Sabır Kiraz, Cezmi Kayan), **Matematik Felsefesi**, Editör: Bekir S. Gür, Kadim Yayınları, Ankara 2004, s.327

² Paul Bernays, "Matematikteki Platonculuk Üzerine" (Çev: Cezmi Kayan, Bekir S. Gür), **Matematik Felsefesi**, Editör: Bekir S. Gür, Kadim Yayınları, Ankara 2004, s.188

³ A.g.y.

mantıksal soyutlamadan daha az bir dereceye sahip olmamakla birlikte başka bir yönde olduğunu düşünür.¹

L. E.J. Brouwer, Russell’ın da içinde bulunduğu *Eski Formalist Okulun* (Dedekind, Cantor, Peano, Hilbert, Russell, Zermelo, Couturat), mantık ve matematiğin karakterindeki zorunlu farklılıkları ve otonomluğu ortadan kaldırmak için, dilde yabancı olan tüm elemanları reddettiğini ancak matematik biliminin bu ilkelere göre kurulduğu şeklinde beslenen umudun çelişkisizlik ispatıyla tamamlanacağını ve böyle bir ispatın hiçbir zaman tam olarak başaramadığını söyler.²

Russell, Cantor kuramında ve mantığın kendisinde rahatsız edici paradokslar keşfetmiş ve bunların ciddi bir kriz olduğunu düşünerek bu çelişkilerin bir şekilde çözülmesi gerektiği düşüncesinin yayılmasında çok etkili olmuştur.³ David Hilbert , Cantor’un küme kuramı ve Russell’ın sebep olduğu paradoksların üstesinden gelmek için biçimciliğe sığınma yolunu seçmiştir. Çelişkilerden kurtulmanın yolunu yapay bir dil oluşturmakta görmüştür. Çünkü doğal dil muğlaktır. ⁴ Bunun için aksiyomatik yöntemi ve sembolik mantığı kullanmamız gerektiğini düşündü. Matematiksel mantığın belirsizlik ve yorum sorunları olmaksızın sonuç içiden çıkarılabilir olması gerektiği ve sembolik bir dil ve yapay bir matematik dili kullanarak kusursuzluğa ulaşılabilceği düşüncesine dayandı. ⁵

¹ A.g.e., s.188-189

² L. E.J. Brouwer, “Sezgicilik Üzerine Konuşmalar” (Çev:Cezmi Kayan, Bekir S. Gür), **Matematik Felsefesi**, Editör: Bekir S. Gür, Kadim Yayınları, Ankara, 2004, s.164,165

³ Gregory J.Chaitin, “Matematiğin Temelleri Üzerine Uyuşmazlık Yüzyılı”(Çev: Bekir S. Gür) **Matematik Felsefesi**, Editör: Bekir S. Gür, Kadim Yayınları, Ankara, 2004, s. 364

⁴ A.g.e., s.366

⁵ A.g.e., s.367

Gregory J.Chaitin, Hilbert'in düşüncesinin haklı kılınmasının matamatikte her şeyin mutlak net olduğu düşüncesine dayandığını düşünür. Hilbert'in paradokslardan kaçınmak, tamamen net ve biçimsel aksiyomatik sisteme ulaşmak hedefleri üzerine çalışırken bunların gerçekleştirilemeyeceğini ortaya koyduğunu ve metamatematik adı verilen yeni bir alanın kurulmasını sağladığını söyler. Metamatematik matematiksel akıl yürütmede neyin başarıлып neyin başarılamayacağını gösteren alandır. ¹

Hilbert'e göre, matematik tümüyle nesnelse ve her şey ya yanlış ya da doğru ise bunları belirlemek için kesin kurallar ve matematiksel gerçeklik için evrensel ölçütler olmalıdır.² Ancak Gödel eksiklik teoremi ile bunun mümkün olmadığını göstermiştir. Temel sayı kuramı ile ve aritmetik ile ilgili eksiksiz bir aksiyomlar kümesi elde etme çalışmalarının sonuçsuz kalacağını ortaya koymuştur. Gödel , yalancı paradoksu ile başlayarak kendi kendine 'ben ispatlanamam' diyen bir cümle üretmiştir. ³

Tasım Kuramı

Tasım (es.dil. kıyas, ing. syllogism), Aristoteles'e göre, "içinde belli şeylerin belirtilmesiyle belirtilmiş olanlardan başka bir şeyin bunların böyle olması açısından zorunlu olarak sonuçlanığı usamlama" dır. ⁴ Tasım, genellikle iki öncül ve bir sonuçtan oluşan tündengimsel çıkarım olarak anlaşılır. ⁵ Bu, İslam mantıkçılarının

¹ A.g.e., s.368-369

² A.g.e., s.372

³ A.g.e., s.374

⁴ Aristoteles, **Birinci Çözümlemeler** (Çev: Ali Houshiary), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1998, s.13

⁵ Ahmet Cevizci, **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, Paradigma, İstanbul, 2000, s. 325

basit ve bileşik kıyas sınıflandırmalarında basit kıyas olarak ele alınan türdür. Bu sınıflandırmaya göre basit kıyaslar iki öncül ve bir sonuçtan, bileşik kıyaslar ise ikiden fazla öncülden oluşur. ¹

Yüklemin özne hakkında koşulsuz olarak tasdik ya da inkar edildiği önermeler kategorik önermelerdir. Kategorik önermelerden oluşan kıyas kategorik kıyas diye adlandırılır. Kategorik kıyasta önermelerde biri büyük biri küçük iki öncül öneme ve bir sonuç vardır: Bütün insanlar ölümlüdür (büyük öncül), Sokrates insandır (küçük öncül), Sokrates ölümlüdür (sonuç). ²

Aristoteles'e göre terim öncülün ayrıştırdığı şeydir. "Yüklenilen ile olmak veya olmamak eklenerek [ya da ayrılarak] kendisine yüklenen" birer terimdir. Bir şeyden başka bir şeyin zorunlu olarak çıkması, sonucun sadece terimden çıkmasıdır. Aristoteles Tasımı tam ve tam olmayan olmak üzere ikiye ayırır. Tam tasımda sonucun öncüllerden çıkması için zorunlu sonucu açık hale getirenler dışında hiçbir şey gerekmez. Tam olmayan tasımda ise sonuç öncüllerden zorunlu olarak çıkmakla birlikte öncüllerde belirtilmemiş bir ya da daha fazla şey gerektirir. ³

Öncül, Aristoteles'e göre "bir şeye ilişkin, bir şeyin evetlendiği veya değillendiği bir önermedir". Bu önermeler tümel, tikel ya da belirsiz olabilir. "‘Tümel’ dediğim bir şeyin hepsinde bir şey bulunması veya hiç birinde bir şey bulunmaması, ‘tikel’ kiminde bulunması, kiminde bulunmaması, veya hepsinde bulunmaması, ‘belirsiz’ ise tümellik veya tikellikten bağımsız olarak bir şeyde bir

¹ Necati Öner, **Klasik Mantık**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1991, s. 106

² A.g.e., s.108

³ Aristoteles, a.g.e., s.13

şey bulunup bulunmaması: Söz gelişi: karşıtların bilimi ayındır’ veya ‘haz iyi değildir’”¹

Tasımsal öncülde temel olarak bir şeyde bir şeyin bulunup bulunmadığı kabul edilir ve buna bağlı olarak bir şey hakkında bir şey evetlenir ya da değillenir. Öncül, doğrudan tanıtılamalı ve diyalektik olmak üzere ikiye ayrılır. Doğrudan tanıtılamalı öncül, başlangıç kabulleri ile elde edilen, çelişmenin bir parçasının kabul edildiği öncüdür. Diyalektik öncül ise çelişmenin sorulduğu, çıkarım yapanın görünen genel kanıyı kabul ettiği öncüdür. Her iki tür öncülden de tasım oluşabilir.²

Öncül genel olarak olumlu ve olumsuz olmak üzere ikiye ayrılır. Olumlu ve olumsuz olanlar ise tümel, tikel ya da belirsiz olmak üzere üç gruba ayrılır. Tümel olumsuz önerme terimleri ile evrilmek zorundadır. Hiçbir haz iyi değilse hiçbir iyi haz değildir gibi. Tümel olumlu önerme ise tikel olarak evrilir. Örneğin her iyi haz ise kimi haz iyi olmalıdır. Tikel olumlu öncül tikel olarak evrilir. Kimi haz iyi ise kimi iyi haz olmalıdır. Olumsuz tikel ise evrilemez. Çünkü ‘kimi canlı insan değilse kimi insan canlı değildir’ diyemeyiz.³

Tam tasımın ortaya çıkması için üç terimin bir birine bağlı olması gerekir. Üç terimden sonuncu olan ortancada, ortanca olan ise birincide bütün olarak bulunmak zorundadır. Birinci terimde bulunan, sonuncu terimi ise kendisinden çıkardığımız terim orta terimdir. Orta terim yerleştirme bakımından da ortada bulunur. Diğer iki terim uçlardır. Bunlar ya kendisi başkasında bulunur ya da kendisini başkasında bulundurur. Tasımda , “A her B’ye, B de her I’ya yüklenirse, A’nın her I’ya yüklenmesi zorunlu” dur. A hiçbir B’ye yüklenmezse ve B, Her I’ya

¹ A.g.e., s.11

² A.g.y.

³ A.g.e., s.13

yüklenirse, A hiçbir I'da bulunamaz. Birinci terim ortancanın hepsine uyuyorsa ancak sonucun hiç birinde bulunmuyorsa bir tasım ortaya çıkmaz. 'canlı', 'insan' ve 'taş' terimlerini ele alırsak birinci terim olan canlı ikinci terime 'insan'a yüklenir ama hiçbir taşa yüklenemez. Bu nedenle tasım ortaya çıkmaz.¹

Aristoteles'e göre öğretim ve öğrenim önceden bulunan bilgileri temele alır. Matematiksel bilimler ve sanat dallarına bakıldığı zaman bu durum görülebilir. Hem tasımla hem de tümevarımla yapılan akıl yürütmelerde bu geçerlidir. Tasımda kabul edilen öncüller vardır. Tümevarımda ise tekilin açık olmasından tümel görülür. Zorunlu ön bilgi iki tarzda olablilir. Birincisinde olanın olduğu önceden kabul edilir. Bir şeyi evetlerken ya da değillerken bu türde bir ön bilgi kullanırız. İkincisinde ise dile getirilenin ne demek olduğunu bilmek gereklidir. 'Üçgen' kavramı onun işaret ettiği nesneyi bilmeyi gerektirir. Bazen iki tür ön bilgiyi aynı anda kullanırız. 'Birim' ve 'birlik' kavramları söz konusu olduğu zaman bu durum geçerlidir.²

Aristoteles, bilgi veren tasıma 'tanıtlama' adını verir. Tanıtlamalı bilgi belirli özellikleri olan öncülerden çıkmak zorundadır. Bu öncüllerin özellikleri doğru olmaları, ilk olmaları, doğrudan olmaları, sonuçtan daha iyi bilinmeleri, sonuçtan önce gelmeleri ve sonucun nedeni olmalarıdır. Bu özellikleri taşımayan öncüllerle de tasım oluşabilir, ancak bu tasımlar tanıtlama olmaz.. Öncülün daha önce gelmesi ve daha iyi bilinmesi iki anlam taşır. Birinci anlamda kendi doğası bakımından ikincisinde ise bize göre daha önce gelmesi ve daha iyi bilinmesi söz konusudur. Bize göre daha önce gelen ve daha iyi bilinen nesneler duyuma daha yakın nesnelerdir. Duyuma en yakın nesneler tek tek nesneler, en uzak nesneler ise en genel olanlardır. Öncülün ilk olması sonuca uygun ilkeler olması anlamındadır.

¹ A.g.e., s.19

² Aristoteles, **İkinci Çözümlemeler**, (Çev: Ali Houshiary), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s.9

Burada Aristoteles ilk ve ilke sözcüklerini aynı anlamda kullandığını söylemektedir. Doğrudan öncül kendisinden önce başka bir öncül bulunmayan ve bir şeyi bir şeyle ilişkilendiren bildirimin bir parçasıdır. ¹

Tasım iki öncül ve bir sonuçtan ya da ikiden fazla öncülden ve bir sonuçtan oluşabilir. ‘Bütün insanlar ölümlüdür, Sokrates insandır, O halde Sokrates ölümlüdür’ örneğinde görüldüğü gibi sonucu öncüllerde anlam bakımından bulunup şeklen bulunmayan basit kıyaslar kesin kıyas olarak sınıflanmıştır. ‘Eğer mıknatıs şu cismi çekerse o cisim demirdir; mıknatıs bu cismi çekiyor; ohalde bu cisim demirdir’ örneğindeki gibi sonucun öncüllerde hem anlam bakımından hem de şekil bakımından bulunduğu kıyaslar seçmeli kıyas olarak sınıflanmıştır. Seçmeli kıyasın birinci öncülünün şartlı önerme olması zorunludur. ²

Kategorik kıyasta büyük, küçük orta terim diye adlandırılan üç terim bulunur. Yukarıdaki örnekte; ölümlü, büyük terim; Sokrates küçük terim, insan orta terimdir. Orta terim yalnız öncüllerde yer alırken, büyük ve küçük terim sonuçta yer alır. ³ Orta terimin öncüllerde bulunduğu yere göre değişen dört kıyas şekli ve her bir şeklin de kipleri vardır. ⁴ Kipler öncüllerin tümel, tikel, olumlu ya da olumsuz oluşlarına göre belirlenmiştir. ⁵ Kıyas şekillerinin kiplerinin doğru sonuç vermesi için kıyas kurallarına uygun olması gerekir. Bu kurallar şöyle sıralanabilir:

- 1- “Her kıyasta büyük, küçük ve orta diye üç terim bulunmalıdır.
- 2- Orta terim sonuçta bulunmamalıdır.
- 3- Orta terim iki öncülde de tikel olarak alınamaz.
- 4- Sonuç daima öncüllerin zayıfına bağlıdır.....
- 5- Büyük ve küçük terimlerin öncüllerdeki kapsamı ne kadar ise sonuçta ondan fazla olamaz.....
- 6- İki olumsuz öncülden sonuç çıkmaz.

¹ A.g.e., s.11

² Öner, a.ge., s.107

³ A.g.e., s.109

⁴ Bedia Akarsu, **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, Savaş Yayınları, Ankara, 1984, s.170

⁵ Öner, a.g.e., s. 109

- 7- İki tikelden sonuç çıkmaz
8- Öncüller olumlu ise sonuç olumlu olmaz.”¹

Kategorik kıyasta önermeler tümel olumlu, tümel olumsuz, tikel olumlu ya da tikel olumsuz olmak üzere dört kipte olabilirler. Bunların üçer üçer alınmasıyla 64 mümkün ilişki çıkar ve kıyas kurallarına göre 19’u doğru sonuç verir.² Büyük terimi P ile küçük terimi S ile orta terimi M ile gösterirsek kıyasın dört şeklini aşağıdaki gibi gösterebiliriz:

	“1. Şekil	2. Şekil	3. Şekil	4. Şekil
Büyük önerme	M-P	P-M	M-P	P-M
Küçük önerme	S-M	S-M	M-S	M-S
Sonuç	S-P	S-P	S-P	S-P” ³

Bu şekillerin kipleri vardır. Birinci şekilden dört, ikinci şekilden dört, üçüncü şekilden altı, dördüncü şekilden beş kip sonuç verir. Örneğin birinci şekilde küçük önerme olumlu, büyük önerme tikel olmalıdır. Bu kurala göre dört kip sonuç vermektedir:

Büyük önerme :	Her O B’dir	Hiçbir O B değildir	Her O B’dir	Hiçbir O B değildir
Küçük önerme :	Her K O’dur	Her K O’dur	Bazı K O’dur	Bazı K O’dur
Sonuç :	Her K B’dir	Hiçbir K B değildir	Bazı K B’dir	Bazı K B değildir ⁴

Russell tasım kuramının üç yönden eleştirilebileceğini söyler. Bunlardan ilki sistemdeki biçimsel eksikliklerle ilgilidir. İkincisi tündengelimsel kanıtın diğer biçimlerine göre tasıma aşırı değer verilmesi ile ilgilidir. Üçüncüsü ise bir kanıt biçimi olarak tündengelim aşırı değer verilmesi ile ilgilidir.⁵

¹ A.g.e., s. 109-110

² A.g.e., s.114-115

³ Akarsu, a.g.e., s.170

⁴ Öner, a.g.e., s.115-116

⁵ Bertrand Russell, “Aristoteles Mantığı”(Çev: Muammer Sencer), **Batı Felsefesi Tarihi**, Say Yayınları, İstanbul, 2000, s.199

Tasım kuramının biçimi ile ilgili Russell'ın temel eleştirisi “Sokrates insandır” ve “Bütün Yunanlılar insandır” önermeleri arasında kesin bir ayrım yapılmamasına yöneliktir. Russell'a göre “Bütün Yunanlılar insandır” önermesinin “Sokrates insandır” önermesinden daha karmaşık bir biçimi vardır. “Sokrates insandır” özne olarak “Sokrates”i alır, ancak “Bütün yunanlılar insandır” özne olarak “bütün Yunanlılar”ı almaz. “Bütün Yunanlılar insandır” önermesi genel olarak “Yunanlılar vardır” önermesini içine alır. Aristoteles'in tasımlarından bazılarının geçerliliği buna bağlıdır. “Bütün Yunanlılar insandır, Bütün Yunanlılar beyazdır, O halde bazı insanlar beyazdır” tasımı ancak Yunanlılar varsa geçerlidir. “Bütün Yunanlılar insandır” önermesinin “Yunanlılar vardır” ve “ Bir şey Yunanlı ise insandır” anlatımlarına bölünmesi gerekir.¹

Russell, tanıma ile bilmek ile belirtici ifade (denoting phrase) ile bilme arasında bir ayrım yapar. Özel isimlerin karşılık geldikleri varlıklar doğrudan tanıma yoluyla bilinir. Bir insan, bazı insanlar, her insan , bütün insanlar, şimdiki İngiltere kralı, şimdiki Fransa kralı, güneş sisteminin kütle merkezi gibi ifadeleri ‘belirtici ifade’ (denoting phrase) olarak adlandırır. Belirtici ifade doğrudan sunumuna sahip olmadığımız şeylerle ilgili bilgi verir.²

Russell'a göre içinde belirtici ifade geçen önermelerin doğru şekilde çözümlenmesi gerekir. Russell belirtme kuramının (denoting theory) ilkesini şu şu şekilde ifade eder: “Belirtici ifadeler (denoting phrases) hiçbir zaman kendi başlarına anlam taşımazlar ancak onların bulundukları tüm önermelere anlam

¹ A.g.e., s.199

² Russell, “On Denoting”, **The Collected Papers of Bertrand Russell, Vol. 4: Foundations of Logic, 1903-1905**, s. 415

yüklenebilir.”¹ Bu açıklamaya göre söz konusu ifadeler önerme içinde bir bileşen olarak alınmazlar. Russell’a göre bir önermenin her bileşeni bir objeye karşılık gelmek zorundadır. Ancak bunların karşılık geldikleri belirli objeler yoktur. Bu ifadelerin ayrı olarak anlamlı olmamaları karşılıklarının olmamasından kaynaklanır. Bu ifadelerle ilgili sıkıntının sebebi Russell’a göre bunların içinde bulundukları önermelerin yanlış çözümlenmesidir.²

Russell’ın kuramına göre $C(x)$, x ’in bir bileşeni olduğu ve belirlenmemiş bir değişkeni gösterdiği bir önerme olarak alınırsa, ‘her şey’, ‘hiçbir şey’ ve ‘bazı şeyler’ hakkında hüküm vermek istediğimiz zaman “ $C(x)$ her zaman doğrudur” temel düşünce olarak alınırsa önerme şu şekilde yorumlanmalıdır:

$C(\text{her şey})$ şu anlama gelir: “ $C(x)$ her zaman doğrudur.”

$C(\text{hiçbir şey})$ şu anlama gelir: “ ‘ $C(x)$ yanlıştır’ her zaman doğrudur.”

$C(\text{bazı şeyler})$ şu anlama gelir: “ ‘ $C(x)$ yanlıştır’ın her zaman doğru olduğu yanlıştır.”³

$C(\text{bir insan})$, ‘ $C(x)$ ve x insandır’ her zaman yanlış değildir” şeklinde çözümlenmelidir. ‘Bir insanla karşılaştım’ önermesi,

“ Bir x ’le karşılaştım ve x insandır’ her zaman yanlış değildir ” şeklinde,

‘Bütün yunanlılar insandır’ önermesi ise,

“ ‘ x yunanlı ise x insandır ‘ her zaman doğrudur” şeklinde çözümlenmelidir.⁴

Russell’a göre sözcüklerin anlamlı olmaları, kendilerinden başka şeyleri gösteren semboller olmalarına bağlıdır. Bir önerme tek başına sözcükler hakkında değil, sözcüklere işaret eden varlıklar hakkındadır. Anlamı, bu varlıkları bir tarafa

¹A.g.e., s. 416

² A.g.y.

³ A.g.y.

⁴ A.g.e, s.416-417

bırakarak sadece sözcüklerin anlamlı olmaları bakımından düşünürsek mantıkla ilgisiz bir anlamdan söz etmiş oluruz. Belli bir objeye işaret etmeyen sözcüklerle kurulu bir önerme dilsel olabilir ama mantıksal olamaz.¹

Bir insanla insan sınıfının içinde yer alan her hangi bir obje ifade edilmek istenmektedir. Bu belirli bir obje değildir, karşılık geldiği bir obje yoktur, bu yüzden tek başına anlamsızdır. Belirli olmayan bir şey hakkında objesi olmayan bir şey hakkında hüküm veremeyiz. Bir insan, bir önermenin mantıksal öznesi olamaz. Önermeden ayrı olarak bir anlam taşımaz ancak içinde bulunduğu önermeye bir anlam katar.

Russell’a göre hüküm bir kavramın objesi hakkında verilir. Kavramın objesi anlamını oluşturur. Önerme, objeden soyutlanmış bir kavram hakkında değildir. Fransa kralı keldir dediğimiz zaman Fransa kralı hakkında bir hüküm vermiş oluruz. Fransa kralının karşılığı yoksa önerme anlamsız olur.

Russell şeyleri ve kavramları bireyseller olarak düşünür. Bireysel terim anlamında kullanılmaktadır. Şeyler özel isimlerin karşılıkları, kavramlar ise diğer ifadelerin yüklem ya da sınıf kavramlarından oluşan sıfatlardan ve ilişkilerden oluşan fiillerin karşılığıdır.²

Russell’ın anlam kuramına göre bir simge, onun anlamına; isimler, şeylere; diğer sözcükler kavramlara işaret eder. Cümlelerin bileşenleri cümle ile işaret edilen önermenin bileşenleri olan objelere işaret eder. Ama önerme bileşenlerin

¹ Peter Simons, “On What There Isn’t”, Language Knowledge and the World: **Betrand Russell Critical Assesments**, Vol. III. , Routledge London and New York, 1999 s.76

² A.g.e., s.75

toplamından daha fazla olmak zorundadır. Çünkü ‘ Hans Erna’yı sever’ cümlesi Erna Hans’ı sever cümlesi ile aynı bileşenlere sahiptir.¹

Russell varlığı (being) var olan (existence) varlıklar ve var olmayan varlıklar(subsistence) olmak üzere ikiye ayırır. A priori bilgimiz var olmayan varlıklarla ilgilidir ve bunlar nitelik ve ilişki türünden varlıklardır. Odamın içinde olduğumu kabul edersek odam ve ben var olan varlıklardır. İçinde ilişkisi bunlar gibi var olan bir varlık değildir ama anlamlıdır. Onu anlayamıyorduk odamın içindeyim cümlesini anlayamazdık. Odamın içindeyim cümlesinde doğruluk düşünceye değil odamın ve benim söz konusu ilişki içinde olmama bağlıdır. Bu yüzden ilişkiler var olan şeyler olmasalar da düşüncemizin dışında bulunan gerçek varlıklardır. ‘ var olan dünyanın eksiksiz bir sıralaması sadece şeylerin sıralanmasını değil, onların bütün niteliklerinin ve ilişkilerinin de sıralanmasını gerektirir. ²

Russell, bunun yanında, bir adam gibi varlıkların başka bir bakımdan anlamlı olduklarını, onların ‘denoting’ dediğimiz bir özellikleri olduğunu söyler. Bir adam önermede geçtiği zaman önermemiz bir adam kavramı hakkında değil bu kavramla işaret edilen gerçek bir şey hakkındadır. Russell’a göre referans verici kavramlar kendi doğalarında semboliktir. Her insan, tüm insanlar, bazı insanlar, her hangi bir insan, insan gibi kavramlara karşılık gelen ifadeler nicelendirici ifade (quantifier expression) diye adlandırılır. Russell’a göre nicelendirici ifade belirtici kavrama işaret eder, belirtici kavram bir objeye işaret eder. Russell’ın anlam kuramında

¹A.g.e., s. 76

² Russell, **Felsefe Sorunları**, s.81-82

önemli olan referans verilen objedir. Russell, belirtici ifadelerin karşılık geldiği bir obje olmadığı için önermenin gerçek bileşeni olarak alınamayacağını söyler.¹

Russell’a göre ‘Şimdiki Fransa kralı keldir’ önermesinde ‘Şimdiki Fransa kralı’ ifadesi ile gösterilen kişinin kel olduğunu öne sürüyoruz. Bunu yapmak için şimdiki Fransa kralının var olduğunu kabul etmemiz gerekir. Var olmayan bir şey hakkında hüküm veremeyiz. Bir ifadenin önermenin öznesi olabilmesi için karşılık geldiği bir objesinin olması gerekir. Bu önermenin varsayımı yanlıştır. Buradan içinde referans verici ifade barındıran önermelerin referanslarının olmadığı sonucuna ulaşıyor. Bu ifadeler cümlelerin bütünlüğüne bir anlam katıyor. İçinde referans verici ifade geçen önermelerin içinde bu tür ifadelere yer vermeyen bir formda ifade edilmeleri gerekmektedir.²

Russell, bir mantıksal teoremin mantıksal problemlerin üstesinden gelebilme kapasitesine göre test edilmesi gerektiğini söyleyerek belirtme (denoting) kuramının çözebileceği üç mantıksal bilmece belirtir.³

Bunlardan birincisi, ‘4. George, Scott’un Waverley’in yazarı olup olmadığını bilmek istiyor’ önermesi ile ilgilidir. Russell; Scott, ‘Waverley’in yazarı ise, Scott ve Waverley’in bir biri ile özdeş olamayacağını söylemektedir. Çünkü ona göre a ve b bir biriyle özdeşse birinin diğeri ile yeri önermenin doğruluğunu etkilemeksizin değiştirebilmelidir. “4. George, Scott’un Waverley’in yazarı olup olmadığını bilmek istiyorsa ve gerçekte Scott, Waverley’in yazarı ise 4. George Scott’un Scott olup olmadığını bilmek istiyordur” demektedir

¹ Simons, a.g.e., s. 77

² Russell, “On Denoting” **Foundations of Logic, 1903-05: The Collected Papers of Bertrand Russell**, Vol. 4., London: New York Routledge, 1992, s. 418

³ A.g.e., s. 420

Russell, bu konuyu kendi anlam kuramına dayalı olarak değerlendirmektedir. Scott ve Waverley'in yazarı ifadelerinden birincisi bir özel isim, ikincisi ise bir betimlemedir. Scott Waverley'in yazarıdır önermesi Scott Scott'tur önermesinde bulunmayan bir özelliğe sahiptir. Belirtici ifade cümleinin bir parçasıdır ve tek başına bir anlam taşımaz. Waverley'in yazarı bir cümleinin öznesi olamaz. Çünkü karşılık geldiği belli bir obje yoktur. Waverley'in yazarı bir insandır ifadesi x bir insandır formunda bir ifade değildir. Bu ifade yerine “ Bir ve ancak bir varlık Waverley'i yazdı, ve bu bir insandır” ifadesini koymamız gerekir. “Scott Waverley'in yazarıdır” önermesi, “ Bir ve ancak bir varlık Waverley'i yazdı ve Scott bu varlıkla özdeşir” şeklinde ifade edilir. Bu daha açık bir formda “ x'in Waverley'i yazmış olması her zaman x için yanlış değildir ve y, Waverley'i yazmışsa y'nin x ile özdeş olduğu ve bu Scott'un x ile özdeş oluşu, y için her zaman doğrudur” haline gelir. Böylece önermemiz Scott ile yerini değiştirmemiz gereken Waverley'in yazarı gibi bir bileşeni içine almamış olur. ¹

Bunun yanında, önermemiz referans verici ifadeyi içine aldığı zaman anlamda bir belirsizlik oluşmaktadır. “4.George, Scott'un Waverley'in yazarı olup olmadığını bilmek istiyor” önermesinde 4. George'un bilmek istediği bir anlamda Waverley adında bir kitabın bir kişi tarafından yazılıp yazılmadığı ve bu kişinin Waverley olup olmadığıdır. Ancak 4. George bu önermeye göre Waverley adında bir kitabın bir ve ancak bir kişi tarafından yazıldığını bildiği halde bu kişinin Waverley olup olmadığını bilmek istiyor da olabilir. Bu belirsizlik dilden

¹ A.g.e., s. 423

kaynaklanan bir belirsizliktir. Ancak sembolik mantıkta bu belirsizlikten kolayca kaçınabiliriz.¹

Russell'ın kuramının çözebildiğini öne sürdüğü ikinci mantıksal bilmece şöyledir: “Üçüncünün imkansızlığı yasasına göre ya ‘A, B’dir’ ya da ‘A, B değildir’ doğru olmak zorundadır. Buna göre ya “Şimdiki Fransa kralı keldir” ya da “Şimdiki Fransa kralı kel değildir” doğru olmak zorundadır. Ama kel olan şeyleri ve kel olmayan şeyleri sıralarsak şimdiki Fransa kralını iki listede de bulamayız.”²

‘Şimdiki Fransa kralı’ belirtici bir ifadedir ve ‘şu anda bir Fransa kralı vardır’ şeklinde çözümlenerek önerme içinde yer almalıdır, aksi takdirde önermenin anlamın belirsizleşmesine sebep olmaktadır.

“Şimdiki Fransa kralı keldir” ve “Fransa kralı kel değildir” önermelerinde de birinci örnekte olduğu gibi iki anlam ortaya çıkmaktadır. Fransa kralı kel değildir önermesini ele alalım. Bu önerme “Şu anda Fransa kralı olan bir varlık vardır ve bu varlık kel değildir” şeklinde anlaşılabilir gibi, “Şu anda Fransa kralı olan bir varlığın olduğu ve onun kel olduğu doğru değildir” şeklinde de anlaşılabilir. Bu önerme birinci anlamda anlaşılırsa yanlıştır, ancak ikinci anlamda anlaşılırsa doğrudur.

“ Şimdiki Fransa kralı keldir” önermesi ise her iki anlamda da yanlıştır. “C” nin referans verici bir ifade olduğunu ve F özelliğine sahip olan bir terim olduğunu düşünürsek, “ C, ϕ özelliğine sahiptir” şu anlama gelecektir: “Bir ve ancak bir terim F özelliğine sahiptir ve bu terim ϕ özelliğine sahiptir. Buna göre F özelliği hiçbir terime ait değilse ya da birkaç terime aitse şu sonuç ortaya çıkar: “ ‘C, ϕ özelliğine

¹ A.g.e., s. 424

² A.g.e., s. 420

sahiptir' , ϕ 'nin tüm değerleri için yanlıştır.” Böylece “şimdiki Fransa kralı keldir” kesinlikle yanlıştır.¹

Russell'ın kuramının çözebileceğini öne sürdüğü mantıksal bilmecelelerden üçüncüsü ise ‘A, B’den farklıdır’ önermesi ile ilgilidir. Bu önermenin yanlış olması durumunu ‘A ile B arasındaki farklılık var değildir’ şeklinde ifade ettiğimiz zaman olmayan bir varlık önermemizin öznesi olmaktadır. Buna göre her hangi bir şeyin varlığını inkar etmek her zaman kendisi ile çelişkili olmak zorunda olacaktır.²

Bu konuda, Meinong'un önerisi var olmayan (not subsist) objeleri ve bunların çelişmezlik yasalarına uymadıklarını kabul etmektir. Frege'nin önerisi bazı uzlaşmaya dayalı referanslar sağlamaktır: “ ‘şimdiki Fransa kralı’ boş sınıfa işaret edecek, “bay ‘şu ve şu’ nun tek oğlu”onun tüm oğullarının sınıfına işaret edecek .”³

Meinong'a göre, şimdiki fransa kralı ve daire kare gibi şeyler var olmasa da bir önermenin en basit bileşeni olarak alınabilir. Bu kurama göre dilsel olarak doğru olan her hangi bir ifade bir objeye karşılık gelir. Bu görüş çelişmezlik yasasına uymaması bakımından eleştirilmiştir. Frege , çelişmezlik yasasının bozulması problemini anlam ve referans arasında yaptığı ayrım ile çözümler. ‘Şimdiki Fransa kralı keldir’ önermesinin bu teoriye göre anlamı vardır, referansı yoktur. Frege referans verici ifadenin anlam (meaning) ve referans (denotation) olmak üzere iki ögeye ayrıldığını öne sürer. Ona göre ‘yirminci yüzyılın başlangıcında güneş sisteminin kütle merkezi’ anlam bakımından karmaşıktır ama onun referansı belli bir noktadır. Anlamın bileşenleri vardır ama referansın bileşenleri yoktur. Bu ayrım özdeşliği öne sürmede sağladığı kolaylık bakımından avantajlıdır. “ ‘Scott’

¹ A.g.e., s. 425

² A.g.e., s. 420

³ A.g.y.

‘Waverley’in yazarıdır’ dersek anlamdaki farklılıkla referanstaki özdeşliği bildirmiş oluruz.¹

Russell’a göre bu kuramdaki en önemli problem referansın olmadığı durumlarda karşılaştığımız problemdir. “İngiltere kralı keldir” önermesinde ‘ingiltere kralı’ nın anlamı hakkında değil, ‘ İngiltere kralı’ ile gösterilen somut insanla ilgili bir hüküm veriyoruz.² “Fransa kralı keldir” önermesinde yer alan “Fransa kralı” ifadesi her ne kadar “İngiltere kralı” ifadesinin taşıdığı gibi bir anlam taşısa da referansı yoktur. Russell’a göre “Fransa kralı keldir” önermesi anlamsız değil, açıkça yanlıştır. Çünkü bir sınıf bildiren ifadelerin bu sınıf bir birim sınıf olmadığı sürece referansları yoktur.

“ “ u tek bir üyeye sahip bir sınıfsa bu tek üye u nun bir üyesidir” ya da onu şu şekilde ifade edersek “ u bir birim sınıfsa the u, bir u dur.” Bu önerme her zaman doğru olmak zorundadır, çünkü varsayım doğru olduğu sürece sonuç doğrudur. Ama “the u” bir belirtici ifadedir, ancak bir u olduğunu söylediğimiz, anlam değildir, referanstır. Şimdi u bir birim sınıf değise “the u” hiçbir şeye referans vermiyor görünür, böylece u bir birim sınıf olmadığı sürece önermemiz anlamsız görünür.”³

Russell’a göre sınıf bildiren ifadelerin özel isim olarak kullanılması her zaman için problem oluşturur. Sınıf tek üyeli olsa da bu tek üye ile özdeş kabul edilmemelidir. Tek üyeli bir sınıfın bu tek üye ile özdeş kabul edilmesi tümeller ile tikeller arasındaki bir karışıklıktan kayanaktanmıştır. Bu, isimlerle yüklemeler arasındaki karışıklığın bir sonucudur. “Sokrates bir Yunanlıdır”, “Bütün Yunanlılar insandır” önermelerinde insan’ın Yunanlılar’a Yunanlılar’ın Sokrates’e bir yüklem

¹ A.g.e., s.418-419

² A.g.y.

³ A.g.e., s.419

verdiği ve insanı'nın Sokrates'e yüklem verebileceği düşünülür; ancak insan, Sokrates'in yüklemi olamaz.¹

Anlamın ve referansın ayrı olduğunu kabul etmenin bir sıkıntılı yönü de şudur. C bir belirtici ifade ise, C hakkında konuşuyorsak söz konusu olan belirtilendir(denotation). 'C' hakkında konuşuyorsak söz konusu olan anlamdır. Anlam ve belirtilen arasındaki ilişki sadece dilsel değildir. Bir mantıksal ilişkiyi de içine alır. Anlam belirtilene işaret eder. Aynı zamanda anlam ancak belirtici ifade yoluyla olur. Burada hem anlamla belirtilen arasındaki bağlantıyı kabul edip hem de onların bir ve aynı olmasını engelleyememekten kaynaklanan bir problem vardır.²

"C ifadesi hem anlama hem de belirtilene sahiptir. Ama "C'nin anlamı"ndan bahsediyorsak bu bize denotationun anlamını verir. "Gray's Elegy'nin ilk çizgisinin anlamı", " 'sokağa çıkma yasağının bölünen günün matem çanını çalması'nın anlamı" ile aynıdır. Böylece istediğimiz anlamı elde etmek için "C'nin anlamı"ndan değil ama "C'nin anlamı"ndan bahsetmek zorundayız. "C"nin kendisiyle aynı olan. Benzer şekilde "C'nin belirtileni" istediğimiz belirtilenin anlamını vermez ama tümüyle bir şeye işaret ediyorsa istediğimiz belirtilenle işaret edilene işaret eder. Örneğin "C" "yukarıdaki örneklerin ikincisindeki belirtici karmaşık (denoting komplex)" olsun. Bu durumda "Gray's Elegy'nin ilk çizgisi" ve C'nin denotationu =sokağa çıkma yasağının bölünen günün matem çanını çalması. Ama "Gray's Elegy'nin ilk çizgisi" gibi bir denotationa sahip olmaktan kastımız nedir? Böylece istediğimizi bulmada başarısız oluruz."³

Belirtici karmaşığın anlamı ile ilgili güçlük şöyle ifade edilebilir. Karmaşığı bir önermeye yerleştirdiğimiz anda önerme belirtilen hakkındadır. Ve öznesi "C'nin anlamı" olan bir önerme kurarsak özne belirtilenin anlamı olur. Bu bizi şunu söylemeye götürür. Anlamı ve belirtileni ayırdığımız zaman anlamla ilişkiye girmek zorundayız: Anlam belirtilene sahiptir ve bir karmaşıktır ve bu anlamın dışında karmaşık denilebilecek ve anlama ve belirtilene sahip olduğu söylenebilecek bir şey

¹ Russell, **Batı felsefesi Tarihi**, s.200

² Russell, "On Denoting", **The Collected Papers of Bertrand Russell, Vol. 4.**, s. 421

³ A.g.e, s.421- 422

yoktur. Söz konusu görüşe göre doğru ifade bazı anlamların belirtilenlerinin olduğudur.¹

Ama bu yalnız anlam konusundaki güçlüğü daha açık hale getirir. C'nin karmaşığımız olduğunu düşünelim. Sonra C'nin karmaşığımızın anlamı olduğunu söyleyelim. Nitekim ne zaman C virgülle ayrılmadan durursa söylenen anlamın doğruluğu değil yalnız belirleneninkidir. Güneş sisteminin kütle merkezi bir noktadır dediğimiz zaman olduğu gibi.²

Peter Simons, Russell'ın kanıtlarının Meinong'a çok fazla zarar vermediğini ama onu, düşüncesini temel çıkış noktasından ayrılmadan daha açık bir şekilde ortaya koymaya zorladığını söyler. Meinong bu bilmecelere çözüm getirmiştir. Meinong'a göre Scott, "Scott, Waverley'in yazarıdır" objektifinin öznesi olsa da onun parçası değildir. 'Scott, Waverley'in yazarıdır' objektifi Scott, Scott'dur' objektifinden farklıdır. Frege'nin bu konuya getirdiği açıklama dolaylı konuşma bağlamındaki ifadelerin genel '*referent*' lere (referans verilen objelere) değil anlamlara bağlı olmasına dayanır. Meinong'un çözümlemesi de bu tarzdır. George 4, Scott'u sadece yardımcı objeler yardımıyla bilmektedir. Onun sorusunu (Scott, Waverley'in yazarı mıdır?) şöyle yorumlamak gerekir: Scott ve Waverley'in yazarı terimlerini kullanışında belirlediğim yardımcı objeler aynı hedef objeye mi sahiptir? Burada tamamlanmamış objeler Frege'nin anlamının parçası olmaktadır. Bunlar 'Scott, Scott'tur' gibi zorunlu önermelerin 'Scott, Waverley'in yazarıdır' gibi şartlı

¹ A.g.e., s.422

² A.g.y.

olanlardan ayrılmasına yararlar. Bu Frege'nin anlam ve referans ayrımını savunurken dayandığı temel düşüncelerden biridir.¹

Meinong'a göre anlamlar ve içerikler objelerini belirlemektedir. Bu Russell'a göre zararlı bir özelliktir. İçerikler sadece niteliksel olarak oluşsaydı objelerini belirleyemezlerdi, çünkü sonsuzca obje aynı içeriği karşılayabilir. Tamamlanmamış objeler sonsuz sayıda farklı tamamlanmış obje içinde gösterilebilir.²

'Waverley'in yazarı'nın 'Walter Scott'u belirtmesi "Scott, Waverley'in yazarıdır" ile "Scott, Scott'tur"un aynı şeyi belirtmesi anlamını taşır ve bu bizi bütün doğru önermelerin aynı belirtmeye sahip oldukları, bütün yanlış önermelerin de aynı belirtmeye sahip oldukları sonucuna götürür. Frege, Gödel'e göre bu sonucu çıkarmıştır. Frege'ye göre doğru bütün önermelerin ortak belirtmesidir. Russell'a göre ise doğru cümleler olgulara işaret eder ama yanlışlar hiçbir şeye işaret etmez. Doğru cümlelerin tümü aynı şeye işaret etmez, farklı doğru cümleler bir çok farklı şeye işaret eder.³

Russell, 'Waverley'in yazarı' gibi betimleyici ifadelerin hiçbir şey göstermediklerini ancak bağlam içinde anlamlı olduklarını kabul eder. Russell'a göre Waverley'in yazarı Scott'tur şu anlamda tanımlanmalıdır: 'Kesinlikle Waverley'i yazan bir varlık vardır ve Waverley'i yazan Scott'tur.'⁴

Russell'ın anlam kuramında '*the*' tanımlılığı da önemlidir. The ile belirtici kavramları özel bireyleri göstermek için kullanır. The sözcüğünün önemi tek örneği olan bir sınıfla ilgili olmasına bağlıdır. Bu kral (the king), bu başbakan (the prime

¹ Peter Simons, " On What There Is'nt?" Language Knowledge and the World: **Betrand Russell Critical Assesments**, Vol. III. , Routledge London and New York, 1999, s.88-89

² A.g. e. , s.89

³ Gödel, a.g.e., s.115

⁴ A.g.e., s.116

minister) vb. hakkında konuştuğumuz zaman bir tek belirli terimi bir kavramın anlamı ile belirleme yöntemi vardır. The kavramı felsefi açıdan büyük önem taşımaktadır. Çünkü özdeşliğin kullanımı ve tanım kuramı bu kavrama bağlıdır. Russell, betimlemeleri içine alan cümlelerin anlamlarını tanımlayarak the hakkındaki teoremlerin analitikliğini açık hale getirir.¹

Russell, Meinong kuramı makalesinde Meinong'un temel tezi olarak ifade ettiği hükümlerde içerik ve objenin ayrı olduğu düşüncesini ele alır. Meinong'un kuramına göre her zaman anlatımın içeriği vardır, ama objesi olmayabilir. Altındağ objesi olmadığı halde içeriği olan bir kavramdır.²

Meinong objeleri üst düzenin objeleri ve alt düzenin objeleri olmak üzere ikiye ayırır. Alt düzenin objeleri bağımsız olarak var olabilirken üst düzenin objelerinin varlığı alt düzenin objelerine bağlıdır. İlişkiler üst düzenin objeleri arasında yer alır. Üst düzenin objeleri içinde ilişkiler dışında dört fındık, beş fındık kavramları (fındıkları önceden varsaydıkları için), melodi ve kırmızı bir kare ifadeleri de bulunur.³

Russell ilişkilerin varlıklarının bağımlı olduğu düşüncesini üç bakımdan eleştirir. Birincisi bu bir doğru önermenin başka bir doğru önerme ile gösterilebileceği ama diğerinin baştaki önerme ile gösterilemeyeceği varsayımına dayanır. Oysa sembolik mantığa göre iki doğru önermenin karşılıklı göstermesi vardır.⁴

¹ Gödel, a.g.e., s.115

² Russell, "Meinong's Theory of Complexes and Assumptions: **The Collected Papers of Bertrand Russell, Vol. 4**, s.433

³ A.g.e., s.434

⁴ A.g.e., s.435

İkincisi zorunluluk zorunluluk fikrinin eleştirisidir. Russell’a göre önermeler arasında bazıları zorunludur, diğerleri yalnız olgulardır şeklinde bir ayırım yapmak doğru değildir. Üst düzenin olguları alt düzenin olgularını gerektiriyorsa bunun tersi de doğru olabilir.¹

Üçüncüsü, Meinong’un karmaşığın birliği düşüncesine getirdiği eleştiridir. Meinong’a göre ilişki ile ilişkiye giren olguların birliği ilişki ile ilişkiye giren olguların toplamından daha fazla bir şey ifade eder.²

Fark, bağımsız olarak var olamayan bir objedir. Böyle objeler kaçınılmaz ön varsayımlar olan diğerlerinin üzerine dayanırlar. Bu tür objelere daha üst düzenin objeleri (superiora)der. Üst düzenin objeleri: İlişkiler; dört fındık, beş fındık (fındıkların her birini önceden varsayarlar) , melodi, kırmızı kare.³

Meinong kuramına göre bir karmaşık bir ilişkiye işaret eder ve birleştirme ilişkisi açısından bileşenlerin toplamından fazladır. İlişki karmaşığın bir parçası olsa da karmaşık terimler ve ilişkiden oluşmaz. Çünkü terimler ilişkiyle onunla ilişkili olmanın sonucunda ilişkiye girerler.” Burada sonsuz gerilemeye götüren bir olgu vardır ama bu zararsızdır. “ Dört notanın melodisi beşinci nota değildir ve genellikle bir karmaşık bileşenlere obje eklenmesiyle şekillenmez. Yine de bir şey eklenir. Eklenen ilişkidir ama doğruca bileşenlerle ilişkilenen. Çünkü, kırmızı, yeşil ve fark ‘kırmızı yeşilden farklıdır’ ı yapmaz.⁴

Meinong, bir hükmün (judgement) ve bir sunumdan (presentation) farklı olarak bir inanç, ya da ikna olma ya da değilleme bakımından bir tavrı içine aldığını

¹ A.g.e, s.435-436

² A.g.e., s.436

³ A.g.e., s.435

⁴ A.g.e., s.437

düşünmektedir. Varsayımı (assumptions) içinde ikna olmayan değilme olarak tanımlayarak sunumun hiçbir zaman bir değilme konusu olmaması bakımından varsayımdan farklı olduğunu söylemektedir.¹ Meinong'un kuramına göre 'kırmızı değil' kavramında olumsuzluk fiilde ya da içerikte olamaz çünkü bir objenin iki tür sunumuna sahip olamayız. 'Kırmızı değil' negatif objesini farz etmek zorunda kalırız ve bu, kırmızı olmadan düşünülemez. Olumsuz objeler deneyim objeleri olamaz. A değil' i kavramak için sadece A objesine değil, ayrıca diğer M objesine ihtiyacımız vardır. 'A' dan farklı' gibi hüküm olmadan anlaşılabilen kendi başına bir gösterim objesi olmadığı için farklılık ve değilme özdeş değildir. Değilleme olumsuz hüküm içinde gerçek bir elementtir. 'A değil' daha üst düzenin objesi olarak ve deneyim objesi olmayarak iyi bulunmuş obje olmak zorundadır. Ama bu durumda o zorunlu olarak kökeni ile bağlantılı olmak zorundadır. Bir çok değilme taş havaya kalkmaz örneğindeki gibi zorunlu değildir. Sonuç olarak A değil iyi bulunmuş bir obje değildir ve böylece tam olarak obje değildir. "Yargının kırmızı olmadığını kabul ettiği bir şey"ın kırmızı diyemeyeceğimiz bir olumsuz obje olduğu doğrudur ama o olumsuz yargıyı ve onun kabul ettiği ilişkiyi gerektirir. Ve oldukça kesin bir şekilde görünür olmadıkça böyle psikolojik ve epistemolojik unsurlar 'kırmızı değil'i gerektirmez. Oysa böyle dediğimiz olumsuz sunumları incelediğimizde (belki bazı istisnai durumlar hariç) süreçle ilgili bir şüphe izi göremeyiz. Böylece bu şöyle sonuçlanır. Evet'in karşıtı ya da hayır'ın sunum fiili için farklılık oluşturmaması yalnız objeye karşı suni bir tavra uygulanabilir ve sunumun içeriği hiçbir zaman yalnız sunum içinde ortaya çıkmaz."²

¹ A.g.e., s.445

² A.g.e., s.446

Russell bu kanıtın zorunlulukla ilgili itiraz geçerliyse çökeceğini düşünür. Ayrıca ‘kırmızı değil’ ifadesinin muğlak olduğunu, kırmızı olmayan bir şeye de kırmızılık olmayan bir şeye de uygulanabileceğini söyler. Buna göre farklılık ya değillemede önceden kabul edilecektir ya da değillemeye eşlik edecektir. A bir obje ise ve A değil ‘A ile özdeş olmayan her hangi bir şey’ anlamına geliyorsa, A değil A’dan farklı herhangi bir şey anlamına gelir. Buna göre farklılık özdeşliğin değillesmesi olarak tanımlanabilir. A bir yüklemse A değil genellikle ‘A yüklemine sahip olmayan her şey anlamına gelir.’¹

Meinong, bir ifadenin belirttiği bir objenin her zaman bir zihinsel akt (act) ile ilişki içinde olduğunu düşünür. Bir işaretin bir aracı varlığı belirtmesinin sebebi, zihinsel bir aktın bir anını içine almasıdır. Aktın türü işaretin türüne bağlı olarak isimlerde fikirler, cümlelerde yargılar ya da varsayımlardır. Objeyi sunan işaret değil zihinsel akt ya da onun içeriğidir. İşaretle obje arasındaki ilişki sırasıyla şöyledir: işaret aktı ifade eder, akt ise objeyi gösterir. İşaret edilenin objesi yoksa işaret boştur.²

Meinong, zihinsel akt ile obje arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak anlamın psikolojist yorumundan kaçınmak istemiştir. Çünkü Locke’unki(1632-1704) gibi subjektif bir anma kuramı iletişimin gerçekleşmesine engeldir. İşaretin gösterdiği akt zihinseldir, ancak aktın zihinsel olmayan objesi vardır. Anlamın bir subjektif yanı bir de objektif yanı vardır. Bu ayrımı daha önce Meinong ve Höfler’in öğretmenleri olan Franz Brentano ele almıştır. Brentano’nun öğrencisi Twardowski de bu ayrımı terminolojik olarak vurgulamıştır. Meinong’un terminolojisi Twardowski’ye dayanır. Twardowski’ye göre zihinsel niyetlilik zihinsel objesi olan bir akt içinde oluşur.

¹ A.g.e., s.447

² Simons, a.g.e., s.71

Altındağ gibi bir kavramın objesi vardır. Ancak bu obje bazı özellikleri olmasına rağmen var değildir.¹

Meinong bu çalışmalara ek olarak kavramlar (ideas) ve hükümler (judgements) arasında varsayımlar (assumptions) dediğimiz aktlar olduğunu göstermiştir. Varsayımlar haklarında hüküm verilebilen, onaylanabilen ya da inkar edilebilen şeylerdir. “Kar beyazdır” varsayımı ve “kar beyaz değildir” var sayımı alınabilir. Bunlar farklı varsayımlardır. Ancak her ikisi de beyaz kar kavramından farklıdır. Bunlar kendilerinden çıkabilecek sonuçları görmek için yalnız var sayılabilirler.²

Meinong, hükümlerin ve varsayımların objelerini objektifler olarak adlandırır. Objektifler cümlelerin anlamları ya da referanslarıdır. Hem doğru hem de yanlış cümlelerin objektifleri vardır. Hüküm ya da varsayım bu objektifi kazanırsa doğru kazanamazsa yanlış olur. Objektiflerin bazıları olgusaldır, bazıları olgusal değildir. Olgusal objektifler varlıklardır, olgusal olmayan objektifler yokluktur.³

Frege’ye göre her simgenin bir anlamı vardır. Ancak bir simge buna ek olarak referansa sahip olabilir. Doğal dilde anlamı olan ama referansı olmayan simgeler olabilir. Bu Frege’ye göre doğal dilin bir eksikliğidir. Bilimsel dilde but tür simgeler için suni referanslar gösterirç Frege’nin kuramına göre, simge anlamı açıklar, anlam referansı belirler. Frege’nin Meinong’tan farkı anlamın zihinsel ve subjektif yanı ile ilgilenmemesidir.⁴

¹ A.g.e., s.72

² A.g.y.

³ A.g.e., s.72-73

⁴ A.g.e., s.73-74

Strawson, Russell'in mantıksal özel isimlerle ilgili olarak ancak onların özne yüklem formundaki cümlelerin yüklemi olabileceği düşüncesine ve mantıksal özel isim olması istenen bir ifadenin onun için karşılık olan tekil objeler olmadığı sürece anlamsız olduğu düşüncesine katılmadığını söyler.¹ Strawson, ifadelerin belli objelere olaylara ya da süreçlere referans vermek için kullanımını 'tek referans veren kullanım' olarak adlandırır. Bu şekilde kullanılan ifadeleri; tekil işaret zamirleri ('bu' ve 'şu'), özel isimler('Venice', 'Napoleon', ' John' gibi); tekil kişisel ya da kişisel olmayan zamirler (O, ben, sen gibi) ve belirlilik tanımlığı ile başlayan ve nitelenmiş ya da nitelenmemiş bir isimle devam eden tekiler içindeki ifadeler ('the table', ' the old man', ' the king of France'gibi) olmak üzere sınıflandırır. Bu sınıfların her hangi birindeki her hangi bir ifadenin geleneksel olarak tekil özne yüklem cümlesi olarak kabul edilen bir cümlenin öznesi olabileceğini söyler.²

Strawson, Russell'in referans verici ifadelerle ilgili problemi çözümünün hatalı olduğunu öne sürer. Bunun kaynağı ise ona göre ifade ve cümle ile ilgili bazı ayrımların göz önüne alınmamasıdır. Bir ifade, bir ifadenin kullanılması ve bir ifadenin söylenmesi, aynı şekilde bir cümle, bir cümlenin kullanılması ve bir cümlenin söylenmesi arasındaki farklılıkların bunların anlamlarının değerlendirilmesinde dikkate alınması gerekir. 'Fransa kralı akıllıdır' cümlesinin farklı zamanlarda farklı kullanım durumları vardır. Cümlenin 14. Louis zamanında ve 15. Louis zamanında söylenmesi onun iki farklı kullanımudur. Bu kullanımların her ikisinde de cümlenin doğru ya da yanlış olması söz konusu değildir, ancak doğru ya

¹ P. F. Strawson, "On Referring", **Language, Knowledge and the World: Bertrand Russell Critical Assessments**, Vol. III. , Routledge London and New York, 1999, s.166

² A.g.e., s.163

da yanlış bir iddiada bulunmak için kullanımı söz konusudur. 14 . Louis zamanında iki kişi tarafından söylenmesi durumunda cümlelerin kullanımları aynı ama söylenmeleri farklıdır. ¹

Strawson'a göre Russell'ın hatası cümlelerin ve ifadelerin kullanımı hakkında konuşurken cümleler ve ifadeler hakkında konuştuğumuzu düşünmektir. Strawson , ifadelerin kullanım durumlarının onların referanslarının, karşılıklarının ne olduğunu belirttiğini söylemektedir ve referans verme ve söylemenin bir ifadenin kullanımına bağlı olarak belirlendiğini düşünmektedir. Doğruluk ve yanlışlık ise ancak cümlelerin kullanımına bağlı olarak değişir. Cümleler ve ifadeler bir iddiada bulunmak için kullandığımız aletlerdir:

“ ‘söyleme’(mentioning) ve ‘referans verme’(referring) bir ifadenin yapabileceği şeyler değildir, o bir kimsenin yapmak için ifadeyi kullanabileceği bir şeydir. Söylemek ya da referans vermek bir ifadenin bir kullanımının bir özelliğidir, bir şey ‘hakkında olmak’ gibi ve doğruluk ve yanlışlık bir cümlelerin bir kullanımının özellikleridir.”²

Russell, dilsel formların anlamda belirsizliğe yol açtığının öne sürerken, Strawson ise anlamı belirleyen şeyin dilsel alışkanlıklar, uzlaşımlar ve yönelimler olduğunu öne sürmektedir. Burada Strawson'un anlam kuramına göre bir ifadenin kullanıldığı yerlere göre farklı anlamlar mı taşıyacağı sorusu sorulabilir. Strawson'a göre anlam cümlelerin özel bir durumda kullanımı ile ilgili değildir. Anlamın belirlenmesinde cümlelerin kullanımını yönlendiren genel yönelimler göz önüne alınmalıdır. İfadeler tek başına hiçbir şeye referans vermez, ama kullanıldığı yere göre sayısız şeye referans verebilir. ³

¹ A.g.e., s. 168

² A.g.e., s.169

³ A.g.e.s.170,171

Çünkü bir ifadenin ya da cümlenin anlamı hakkında konuşmak onun özel bir durumda kullanımı hakkında konuşmak değildir, ama onun tüm durumlarda referans vermek için ya da iddiada bulunmak için doğru kullanımını yönlendiren, kurallar, alışkanlıklar ve uzlaşımlar hakkında konuşmaktır. Böylece bir cümlenin anlamlı olup olmadığı sorusunun , özel bir durumda söylenmiş bir cümlenin bu durumda doğru ya da yanlış bir iddiada bulunmasıyla ya da ifadenin bu durumda bir şeyden bahsetmek ya da bir şeye referans vermek için kullanılıp kullanılmadığı sorusu ile ilgisi yoktur.¹

Buna göre ‘Fransa kralı akıllıdır’ cümlesi Strawson’a göre anlamlıdır. Cümlenin doğruluğu ise şu anda var olan bir ve ancak bir Frnsa kralı’nın olmasına ve onun akıllı olmasına bağlıdır. Russell’a göre ise şartların gerçekleşmesi değil, cümlenin çözümlenmesi ve bu çözümlemede şartların ifade edilmesi gerekiyor: “Şu anda yaşayan bir ve ancak bir Fransa kralı vardır ve bu Fransa kralı akıllıdır.” Bu şekilde cümlemiz hem anlamlı hale gelir hem de doğru ya da yanlış bir iddia belirtir. Russell’a göre cümlenin anlamı söylendiği anda belirtilmiştir.

Strawson’a göre Fransa kralı (The king of France) ifadesinin bir cümlenin başında kullanıldığı yerde Fransa kralı’nın var oluşunu belirten gizli bir öne sürüm yoktur, sadece belirlilik tanımlığının bir fonksiyonu olarak tek bir referansın yapıldığına işaret edilmiştir. Bir cümleye ‘bu şöyle ve şöyle’ (the such- and- such) ile başladığımız zaman cümleden belli bir kişiye referans verdiğimiz anlaşılır ama bu özel birey cümlenin kullanım durumuna göre değişir ² ‘ bu şöyle ve şöyle’ ifadesini kullanan kişinin hem zihninde bir türün başka bireylerinin de olduğu hem de bahsettiği bireyin bunun belli bir örneği olduğu kullanım bağlamından anlaşılabilir. ‘The’ sözcüğünün kullanımı Russell’ın betimlediği var oluşsal şartlara işaret eder, ama onları belirtmez. ³

¹ A.g.e., s.170

² A.g.e., s.173

³ A.g.e., s.174

Kişiler ve olaylar hakkında konuşurken ne hakkında konuştuğumuz ve ne söylediğimiz uzlaşım sal İngilizce cümlelerde özenin ve yüklem in gramatik sınıflandırması ile ortaya koyulur. Strawson dinleyicilerin cümlede yapılan referansı belirlemesinde konuşma bağlamının son derece önemli olduğunu düşünür. Bağlam konuşmanın yapıldığı zaman, yer, durum, ilgilerin o an yöneldiği hedefler, konuşmacının ve konuşmanın hitap ettiği kişilerin kimliği, kişisel geçmişleri vs. dir¹ Bağlamın yanında dilsel uzlaşma da önemlidir ama gerçek özel isimlerin dışında uzlaşım sal olarak tam atfedici kullanım için bağlamsal durumların gerçekleşmesi gereklidir. ² Bir ifadenin belli bir şeye refereans verici kullanımında bağlama ihtiyaç vardır. Örneğin ‘ben’ sözcüğünün sınırlı anlamında bağlama ihtiyaç şeyin konuşmacı ile özdeş olmasının gerekmesidir. Referans verici kullanımı olan diğer ifadelerde bu ihtiyaç, bu kadar kesin bir şekilde özelleştirilemez. Ayrıca referans verme için uzlaşım ve betimleme için uzlaşım arasında fark vardır. Bir ifadenin doğru referans verici kullanımının gerçekleşmesi belirtilenin bir parçası değildir, ancak böyle bir kullanıma işaret edilebilir.

Strawson’a göre referans vermenin uzlaşımının mantıkçılar tarafından ihmal edilmesinin sebebi mantıkçıların tanımlarla ve formel sistemlerle ilgili endişeleridir. Tanımlama Strawson’a göre bir ifadenin doğru atfedici ya da sınıflandırıcı kullanımının bir özelleşmesidir. Tanımlar bağlamsal ihtiyaçlar içinde yer almaz. Anlam için araştırma ya da bir ifadenin çözümlenmesi için araştırma tanım için araştırma olarak anlaşılmalıdır. Kullanımla ilgili problemler anlamla ve

¹ A.g.e., s.177

² A.g.e., s.177,178

özömlleme ile ilgili problemlerden daha genişdir ve mantıkçılar bunu anlamada başarısız olmuşlardır.¹

Matematik ve formal mantıkla ilgili endişeler Leibniz’de ve Russell’da görülür. Leibniz dar anlamda bir mantık problemi olarak referansların tekliğini yapmaya çabalamaktadır, Russell bunu farklı bir yolla yapmaya çalışırken. Strawson’un burada üzerinde durduğu konu referans verirken ifadelerin farklı grupları arasında bir tanesinin değil, ifadelerin dilde oynayabileceği farklı roller ya da bölümler içinde bir tanesinin gösterilmeye çalışılmasıdır. Sözcük gruplarının bazıları çok açık bir şekilde referans verici role sahipken (zamirler ve sıradan özel isimler), bazıları referans verici kullanımları olan ifadelerin bütünleri ya da parçaları olabilirler (genel isimler, ya da sıfatların önlerine geldiği genel isimler, orta türünden sıfatları da içine alarak, ya da daha az açık olarak sıfatlar ya da orta türünden sıfatlar).²

İfadeler referans verici kullanıma sahip olmak bakımından da üç yoldan farklıdır. Bunlardan birincisi, onların yaptıkları referansın söyleme bağlanma derecesidir. Bu ölçümün bir ucunda ben ve o gibi sözcükler dururken, diğer ucunda ‘Waverley’in yazarı’ ve ‘18. Fransa kralı’ gibi ifadeler bulunur.³

İkincisi sahip oldukları betimleyici anlam derecesidir. Betimleyici anlam bazı genel türden şeyler ve bazı genel özelliklere sahip olma ile ilgili uzlaşım sal sınırlamalardır. Bu ölçümün bir ucunda günlük konuşmalarımızda çok genel olarak kullandığımız özel isimler, insanlar, köpekler, motosikletler vs. bulunur. Saf isimler hiçbir betimleyici anlama sahip değildir, o gibi sözcükler çok az derecede betimleyici

¹ A.g.e., s.178

² A.g.e., s.179

³ A.g.y.

anlama sahiptir, yuvarlak masa gibi ifadeler ise büyük ölçüde betimleyici anlama sahiptir.¹

Üçüncüsü, bazı genel referans verici atfedici uzlaşımlarla düzenlenen doğru referans verici kullanımları olanlar ve genel uzlaşımla düzenlenmeyen ama her özel kullanımda ad hoc olan uzlaşımlarla düzenlenen doğru referans verici kullanımları olanlar olmak üzere ikiye ayrılırlar. Birinci sınıf hem en az betimleyici anlamı olan ifadelere, zamirlere, hem de en çok betimleyici anlamı olan ifadelere aittir. İkinci sınıf özel isimlerin çok tanınmış bir türüne aittir. Bir adamın dilinin bilmemek dili bilmemekten farklıdır. Bu nedenle Strawson özel isimler hakkında konuşmadığını söylemektedir. ‘Yaşlı numaracı’ gibi ifadelerle ara pozisyonların oluşturulabileceğini söylemektedir. ‘Yaşlı numaracı’ gibi bir ifade ile yalnız bir yaşlı numaracı kastedilmektedir, ama hangi yaşlı numaracının kastedildiğini bilmek bir genel değil ad hoc uzlaşımdır demektir.²

Strawson’a göre genel isimlerle sıfatlar arasında birincisinin referans vererek kullanılması ikincisinin ise böyle kullanılmaması şeklinde bir fonksiyonel farklılık vardır. Bu fonksiyonel farklılık her sözcüğe özgü betimleyici güce bağlıdır. Strawson, Russell’in, referans verici fonksiyonu tümüyle saflaştırarak metafiziksel bilgisizliğin üstesinden gelebileceği hissine kapılarak söz diziminden gerçekliğe çıkarımı kabul ettiği için Locke’un basit ideaların toplamından oluşan töz fikri düşüncesini ortaya koyarken düşüttüğü hatayı tekrar ettiğini söyler. Locke güçler töz fikrimizin büyük bir kısmını yapar demektir.³

¹ A.g.y.

² A.g. m., s.179, 180

³ A. g. m., s.180

Strawson'a göre bir ismin tekil bir bireye mantıksal olarak bağı olduğu şeklindeki inanç, mantıkçıların 'o' ve 'John' gibi sözcüklerin değişkenler olarak kullanmaktan vazgeçmelerine sebep olmuştur. Aynı şekilde 'kedi' gibi sözcüklerin betimleyici anlamları bunlarında değiken olarak görülmemesine sebep olmuştur.¹ Strawson, sıradan özel isimlerin sadece bir bireye referans vermek için kullanılan özel isimler olduğu düşüncesinin yanlış olduğunu söyler. Ona göre bir sıradan özel isim kabaca referans vermek için kullanılan bir sözcüktür. Bu kullanım sözcüğün sahip olduğu betimleyici anlama bağı değildir, her hangi bir genel kurala ya da uzlaşma da bağı değildir. Russell'ın düşündüğü gibi özel isimlerin gizli betimlemeler olarak kabul edilmesi ise tamamen saçmalıktır, çünkü isimle bir kişiye referans verirken o kişinin var oluşna işaret ederiz, ama bu kullanımıımız o kişinin var olmasını gerektirmez.²

Strawson, matematiksel mantıktan esinlenen eleştirilerin dayanağını oluşturan, 'tüm' ve 'bazı' ifadeleri ile başlayan önermelerin öznelerinin referanslarını bulmaları konusunda bir problem olmadığını düşünür. Russell'ın da savunduğu gibi bu ifadelerin yer aldığı cümlelerde var oluşsal bir önesürüm olduğu söylenmektedir. Strawson ise bu önermelerin doğru ya da yanlış bir öne sürümde bulunup bulunmadığı sorusunun var oluşsal durum özne için gerçekleşmediği sürece sorulamayacağını söyler. Çocukları olmayan bir kimseye tüm çocuklarının uyuyup uyumadığı sorulmayacaktır. Bu soru sorulsa da 'evet' ya da 'hayır' şeklinde cevaplanmayacaktır. Bunun dışında bir kimsenin çocuklarının olmaması 'Tüm çocuklarım uyuyor' cümlesini hiç kullanmayacağı anlamına gelmez, aldatma amacıyla da bunu söyleyebilir. Strawson, dilin kesin bir mantığının olmadığını ve

¹ A.g.e., s.181

² A.g.y.

bundan dolayı ne Aristotelesçi ne de Russellci kuralların dilin kesin bir mantığını vermediğini söyler.¹

Herbert Hochberg, Russell ile Strawson arasındaki tartışmanın ontolojik bir tartışma olduğunu düşünür. Strawson'un önermeleri ontolojik varlıklar gibi düşündüğünü söyler ve öne sürdüğü iddiaları bu düşünceye bağlar. İsimlendiren isimlerle görünüşte anlamlı karşılıkları olmayan isimler arasındaki ayrımın metafizik ve ontolojik sorunlar açısından önemi üzerinde durur. İsimlendiren isimleri kullanırken hakkında konuştuğumuz nesne bellidir, ama isimlendirmeyen isimleri kullanırken bahsettiğimiz nesne için betimlemeler yapmamız gerekir. 'F1a' işaret düzenini 'a' ile gösterilen objenin F1 ile gösterilen renkte olduğunu öne sürmek için kullandığımızı düşünürsek, a ile gösterilen bir obje yoksa, Russell cümleinin doğru ya da yanlış bir öne düümde bulunmadığını kabul ederken anlamlı olmasını da reddeder. Strawson ise bu cümleinin anlamlı olduğunu ama doğru ya da yanlış bir iddia ortaya koymadığını düşünür. Russell'a göre a'nın bir şey belirtmesi onun isim olmasının zorunlu bir şartıdır. Strawson ise böyle bir zorunluluğun olmadığını ama F1a'nın doğru da olsa yanlış da olsa 'a' nın belirtici olmasını önceden var saydığını söyler. Hochberg'e göre Strawson bu önceden varsayma kavramının açıklamasını vermemiştir.²

Hochberg, Strawson'un görüşünün günlük dile daha yakın olduğunu ve onun tarafından desteklendiğini, Russell'ın ise günlük dilin mantıkta kullanımına karşı olduğunu söyler. Strawson'un dil ve onun kullanımı hakkında bir genellemeye

¹ A.g.e., s.184

² Herbert Hochberg, "Strawson, Russell, and the King of France", **Language, Knowledge and the World: Bertrand Russell Critical Assesments**, Vol. III. , Routledge London and New York, 1999, s.189

dayanarak kavramsal ve mantıksal doğruluk için bir açıklama vermediğini öne sürer.¹

Hochberg, Strawson'un değilleme kavramının da önceden varsayma kavramı gibi açıklanmaya ihtiyaç duyduğunu söyler. 'Bütün cümleler ya doğru ya yanlıştır, ve ancak ve ancak bir cümle değillesi yanlıssa doğrudur' gibi iki yönlü bir iddia kabul edilirse, a isimlendirmeyen bir isim olduğu zaman ϕ a biçimindeki atomik cümlelerin değillemeleri doğru olurken yanlış olması gibi bir şart da kabul edilebilir. Hochberg, Strawson'ın öne sürüm (assertions) doktrini ile tüm bildirici (indicative) cümlelerin doğru ya da yanlış olmasını inkar ederken, 'bir cümle ancak ve ancak değillesi yanlıssa doğrudur' şeklindeki iddiayı yansıttığını düşünür. Bunu Strawson'un bir önesürümün ancak ve ancak değillesi yanlıssa doğru olabileceği düşüncesine dayandırır. Bu düşünce ona göre, öne sürümün doğru ve yanlış anlamında ve olumlu ve olumsuz anlamında olmak üzere iki farklı türünün olduğunu gösterir. Bu değillemenin bir bakımdan doğruluk için fonksiyonel olmadığı anlamına gelir. Strawson'un düşüncesine göre değilleme işareti olan bazı cümleler anlamlı olduğu halde bir iddiada bulunmak için kullanılmamaktadır. Değillemenin bu kullanımı da doğruluk için işlev görmez.²

Strawson'a göre bir cümle ya doğru ya yanlış ya da nötr olacaktır. Cümlelerin değillesini alırsak cümle doğru ise yanlış, yanlış ise doğru, nötr ise nötr olacaktır. Hochberg, Strawson'un bu çözümünün problemli olduğunu düşünür.³

Referansı el kol hareketi, eş güdüm ya da 'b' nin bir sabit ya da özel isim kategorisine giren bir sembol olduğunu ve referans veriyorsa tek bir şeye referans

¹ A.g.y.

² A.g.e., s.190

³ A.g.e., s.191

kabul edersek ' $b = (\lambda x) (\phi x)$ ' eşitliğiyle yapabiliriz. Ancak b ya da $b=bu$ el kol hareketi ile özdeş değildir. ' $(\lambda x) (\phi x)$ ' betimleyici ifadesini b sembolünün 'semantik anlamı', objesini referans verici anlamı olarak adlandıırırsak, b 'nin referans verdiği bir objenin olmadığı durumda $(\lambda x) (\phi x)$ var değildir. ' b 'nin gramatik anlamı ve semantik anlamı vardır ama referans verici anlamı yoktur. Russell'in kuramına göre referent olsa da olmasa da $(\lambda x) (\phi x)$ 'ın ' b ' yi tanımladığı kabul edilebilir, çünkü ' $b = (\lambda x) (\phi x)$ ', b 'yi dile sunar. ' b ' ile sadece bir sembol arasında fark vardır. Kesin bir betimleme ile sunulamayan ' a ' söz konusu olsaydı bir referent gerekirdi.

' $b = (\lambda x) (\phi x)$ ' , R1 kuralıyla , ' b ', $(\lambda x) (\phi x)$ 'e karşılık gelsin şeklinde ifade edilebilir. Buna göre özdeşlik ifadesi R1i n bir sonucudur. ' $b = (\lambda x) (\phi x)$ 'in b için yorumun bir sonucu olması gariptir. Bu eşitlik 'Descartes en önemli Fransız filozofudur' gibi özdeşliğin günlük bir ifadesi değildir. $(\lambda x) (\phi x)$ betimleyici ifadesinin rolü b 'yi bir objeye bağlamaktır, el kol hareketinin ya da eş güdüm yordamının yapabildiği gibi. ' b 'nin onunla bağlantılı olduğu böyle bir objenin var olduğunu kabul edelim. Objeyi ' b 'nin referans verici anlamı diye adlandıralım. Bu anlam gramatik anlamla karşılaştırılmış olabilir. Sembolün kullanımını yönlendiren kapalı ya da açık kurallarla hangi tür referans verme anlamının verilebileceğini göstererek. $(\lambda x) (\phi x)$ betimleyici ifadesini b sembolünün betimleyici anlamı olarak kabul edelim. ¹ Bu durumda b ve onun gramerinin yanında sadece betimleyeci anlama sahip oluruz. Russell'in kuramına göre betimleyici ifadenin b 'nin anlamını verebileceği bir obje yoktur. Strawson'un kuramına göre ise gramatik kurallar olduğu için betimleme, anlamı sağlar. Objeye değil, sadece ' $(\lambda x) (\phi x)$ ' sembolüne sahip olduğumuz için gramatik anlamdan daha fazlasını sağlamak için bir Russellci ' b 'nin

¹ A. g. e., s. 192

'(ix) (ϕ x)' ile tanımlandığında ısrar edebilir. Bir tanım bir sembol için anlamın diğer sembollerin terimleri içinde özelleşmesi olarak nitelenir ve R1 , ya da 'b=(ix) (ϕ x)' b'yi dile sunan tanım gibidir.

Bir sembolün bir referenti varsa bir Russellci sembolün referent olmadığı zaman da aynı anlamı alması gerektiği konusunda ısrar edebilir. Bir cümlemin doğru da olsa yanlış da olsa aynı şey anlamına gelmesi gibi. Bu durumda zihindeki hem semantik anlam hem de gramatik anlamdır. 'b'yi dile sunan 'b=(ix) (ϕ x)' eşitliğidir. Bu bir sembolle 'b' arasındaki farktır.

Bununla birlikte , '(ix) (ϕ x)'in b'yi tanımladığına itiraz edilebilir. Bir yorum bir sembole anlam verse de sembolün yorum için bir kısaltma olduğunu öne sürmek kullanışsızdır. a ve b terimlerinin ayrı olduğunu kabul edersek 'b=(ix) (ϕ x)' gibi bir cümle, 'a=(ix) (ψ x)' gibi bir cümleden ikincisi a'yı dile sunmuyorsa oldukça farklıdır. Görünür bir tanım ancak sembolle gelen bir obje var olduğunda verilebilir. Buna göre Russell'in işaret kuramı ile ilgili hususların kabul edilmesi gerekir. Semantik, gramatik ve referans verici anlamların terimleri ile işaret edilen ayrımlar şunu açığa vurur. İsimlerin gerçekten özel isimler olup olmadığı ile ilgili , b'nin anlamı ile ilgili ve b (R1) kuralı ile ya da 'b=(ix) (ϕ x)' eşitliğiyle verildiği zaman, b'nin gerçekten bir isim olup olmadığı ile ilgili tartışmalar yanıltıcıdır. ¹

(ix) (ϕ x) var olmadığı zaman 'b=(ix) (ϕ x)' özdeşliği ile ilgili bir problem ortaya çıkar. Bu cümle, b'yi dil şemasına sunan bir şart olarak alınsa da, Russell'in betimleme kuramı ile uyumlu olarak, (ix) (ϕ x) var olmadığı zaman yanlış olacaktır. Bu özdeşlik ifadesinin yerine, '(ix) (ϕ x)'in , b için bir kısaltma olarak kabul edildiği R1' gibi bir kural alınabilir. Buna göre b, '(ix) (ϕ x)'le yer değiştirebilir. (ix) (ϕ x)

¹ A.g.e., s.193

var olmadığı zaman $(\exists x) (\phi x) = (\exists x) (\phi x)$ özdeşliği yanlış olacaktır. Bu durum ' $b = (\exists x) (\phi x)$ ' ve ' $a = (\exists x) (\psi x)$ ' arasındaki farkı etkilemez. Çünkü ' $b = (\exists x) (\phi x)$ ' özdeşliği

' $E! (\exists x) (\phi x)$ 'ın bir sonucudur ve R1' kuralını ya da tanımını şart koşar, ' $a = (\exists x) (\psi x)$ ' , ' $E! (\exists x) (\phi x)$ 'in sonucu değildir ve her hangi bir böyle kuralla ya da tanımla birlikte gelmez.¹

Russell'a göre günlük dilde kullanılan Pegasus ismi, dünyayı yeniden betimlemek ve mantık ve matematik doğrularını yeniden üretmek için kullanılan ideal dilde yer almaz. İdeal dili L olarak adlandıırırsak, Hochberg'e göre, Pegasus L içinde bir betimleyici ifade değildir. Russell'ın programına göre, 'Pegasus var değildir' gibi günlük dilin bir cümlesi, L içinde sıfır seviye sabit ya da özel isimden ziyade, L'nin bir betimlemeyi içine alan bir cümlesine karşılık gelir. Pegasus isminin bir betimleme olduğu iddiası ile bu kastedilmiş olabilir. Ama buradan Strawson'un gibi alternatif yaklaşımların günlük dile daha sadık olduğu anlamı çıkmaz. Grek miti ya da günlük gramer bu ismin anlamını verse de bu anlamdan kasıt referans verici anlam değil, semantik ya da gramatik anlamdır. Pegasus teriminin bir betimleme olduğu konusundaki ısrarın sebebi betimlemeler içeren cümlelerle L'ye giren, ve böylece referansa sahip olamayan sıfır seviye sabit simgeleri ile bu şekilde girmemiş olan ama yorumlanmış olan ve böylece referansları olan sabit simgeler arasındaki farklılığına işaret etmektir. Bu ayrım Russell'ın standart bilmeceleri çözümü için önemlidir. Bu ayrım 'Pegasus' terimini ihtiva eden cümlelerden yapılan var oluşsal çıkarımlar ve böyle önermelerin doğruluk değerleri konularıyla ilgilidir. Burada Hochberg'in dikkat çektiği husus, Stawson'un, Russell'ın ortaya koyduğu bilmecelere çözüm bulma çabasıdır, günlük

¹ A. g.e., s.194

dilin günlük kullanıcıları buna ihtiyaç duymazken. Strawson'un çözümü de isim olan ve isim olmayan isimler arasında varoluşsal çıkarımları, ön varsayımları, doğru ya da yanlış olarak alınan öne sürümleri tanımayı gerektiren bir ayrımı gerektirir. Hochberg'e göre , Strawson'un 'Pegasus'un bir özel isim olduğu iddiası felsefi bilmecelerin ve öne sürülen çözümlerin bağlamsal arka planına karşı yapılmıştır, terimin günlük dilde kullanımı değildir. Sıradan bir özel isim kavramı ile Strawson'un özel isim kavramı arasında çok büyük farklar vardır. Strawson, Pegasus ve Hamlet gibi terimlerin ikinci referansları hakkında konuşmaktadır. İkinci referansın olduğu yerde Hamlet hakkında konuşuruz ve aynı zamanda doğru ya da yanlış olarak onun hakkında konuşuruz. Hamlet'in annesini çok sevdiğini ve çok uzun süre tereddüt ettiğini kanıtlama girişimlerinde bile. Hochberg'e göre bir şeyin bir objeye referans verdiğini söylemek iki şeyin özel bir yolla bağlantılı olduğunu söylemektir. Strawson'un ikinci referans durumunda ise her hangi bir şeye sahip olmadığımız için bu bağlantı kurulamaz.¹

Hochberg'in dikkat çektiği bir husus da günlük kullanımımızın cümlelere değil iddialara doğruluk ya da yanlışlık atfedilebileceği görüşü ile uyumlu olmadığıdır. Çünkü cümleler, simgeler, göstergeler, anlamlar ve tiplerle ilgili sorunlarımız günlük kullanımda karşımıza çıkmaz. Günlük kullanımda 'bu kırmızıdır'cümlesinin bazen doğru bazen yanlış bazen de ne doğru ne de yanlış olduğunu söyleyerek kendimizi tatmin edebiliriz.² Bir dilin aynı cümlesi ile yorum göz önüne alınmaksızın aynı simge tasarım tipi kastediliyorsa, aynı cümlelerin pek çok yorumu olabilir. Aynı simge tasarım tipinin farklı göstergeleri farklı cümleler olarak kullanılabilir. Cümle kavramına yorum da dahil edilirse aynı cümlelerin pek

¹ A.g.e., s.195

² A.g.e., s.198

çok yorumu olabilir. Cümlelerin anlamını ve doğruluk değerini belirlemek için yorumu da dikkate almak zorundayız. Günlük kullanımda bu ayrımlar önemli değildir. Buna göre bu ayrımların Strawson'dan ya da Russell'dan yana olduğu kabul edilemez. Russell ile Strawson arasındaki tartışma için Strawson'un dilin günlük kullanımını koruduğu, Russell'ın ise bunu yapmadığı düşüncesi doğru değildir. Ancak bu tartışma için şunlar söylenebilir:

1) Strawson'un ontolojisi öne sürümleri içine alır, Russell'ınki almazken. 2) Strawson'un önceden var sayma ve değillemeyi problemli kullanışı, 3) Birinin ontolojisindeki kurgusal özellikleri içine alma ya da değilse, Strawson'un kabul ettiği 'ikinci referans' kavramının problemli kullanılışı, Russell'ın referansın sadece doğrudan ilişkili bir kavramı kullanırken kurgusal varlıkları dışarıda bırakma girişimine karşı. Onlar arasındaki tartışma felsefi olarak neyin var olduğunu ve dilin dünyaya referans vermek ve onu doğru bir şekilde betimlemek için nasıl kullanılabileceğini belirleme girişimleri içinde ortaya çıkan problemleri kişisel çözümlemelerinin ontolojik ve mantıksal özelliklerini göz önüne alarak çözülmek zorundadır.¹

Hochberg'e göre ,Strawson'un Russell'ın betimleme kuramına karşı kanıtı dört ilişkili iddiayı içine alır; "(S1) bir özelliğin betimlenen objeye yüklenmesi var oluşsal bir iddia değildir ama var oluşsal bir iddianın doğruluğunu önceden varsayar (S2) bir yüklemi bir betimleme ile atfeden bir cümle betimlenen obje var olmadıkça doğru ya da yanlış önesürümler yapmak için kullanılmaz; (S3) betimlemeler isimler gibi referans verici ifadelerdir. (S4) ' ϕ , ψ 'dur ' gibi cümleler özne yüklem formundadır."²

Russell'a göre betimleme bir isim gibi referans verici bir simge değildir. Objeye bir betimleme için bir etiket için ya da isim için yaptığı gibi bir yorum sağlamaz. Betimleme bir simge gibi, bir etiket gibi işlev görmez. İsmi kullanımı referansının var olmasını gerektirir, betimlemenin kullanımı bunu gerektirmez. Betimlemeler ve isimler arasındaki bu fark dildeki objelere bağlı olan simgeleri ilke olarak, olgu,

¹ A.g.e., s.199

² A.g.y.

mantık ve matematik doğrularını yeniden üretmek için gerekli olmayanlardan ayırmamza yarar.¹

Strawson'a göre ' ϕ , ψ 'dir' ('the ϕ is ψ ') gibi cümleler özne yüklem formundadır, ancak ' ϕ , vardır' ('the ϕ exist') şeklindeki cümleler değildir. İkinci cümle türü, bir var oluşsal bildirim yapmak için kullanılır ve böylece bir şeyi önceden varsaymaz.²

Hochberg'e göre Strawson'un Russell üzerine eleştirisinde önemli bir husus Strawson'un var oluş bir yüklem değildir iddiasıdır. Bir sınıfın var olduğunu söylediğimiz zaman o sınıfın üyelere sahip olmasını kastetmiyorsak ne kastettiğimiz açık değildir. Böyle bir şey söylemek zorundadır, çünkü görünüreki ' ϕ sınıfı vardır' (the class ϕ exist) şeklindeki özne- yüklem cümlesini ' ϕ , vardır'ı, 'bir ve ancak bir ϕ vardır'a dönüştürdüğümüz şekilde dönüştüremeyiz. Böylece onun var oluşsal önermeleri çözümlemesi onu adcılığın (nominalism) aşırı bir biçimini benimseme kararına zorlamıştır.³

Russell, görünmeyen varlığını inkar etmenin rasyonel olup olmadığı sorusu ilgili olarak, Schiller'n eleştirilerine karşı, var olanı inkar etmenin rasyonel olmadığını kendisinin de bunu yapmadığını söyler. Tersine, fizik dünyasını oluştururken tecrübe edemediğimiz fiziksel parçacıkların var olabileceğini kabul ettiğini ve bunun Schiller tarafından eleştirildiğini söyler. Bu durumu Schiller'in pragmatizmine bağlar. İsteddiği türden varlıkları kabul edip diğerlerini reddettiği için. Kendisinin daha agnostik olduğunu ve gözlenemeyen ya da gözlenebilenlerden

¹ A.g.e., s.200

² A.g.e., s.206

³ A.g.e., s.209

çıkarılamayan varlıkların var oluşunu ne kabul etmeye, ne de reddetmeye hazır olmadığını söyler.¹

Kendisinin intellektualist olark iradeyi bir şeytan gibi görmesine yönelik Shiller'in eleştirilerine karşı, intellektualist olmadığını ve irade ile bir düşmanlığının olmadığını, aklını ancak yürürken ayaklarını ve yazarken parmaklarını kullandığı gibi kullandığını söyler.²

Benim açımdan anlama probleminin genel olarak 'felsefi' olarak adlandırılan böyle özel yöntemler gerektirdiğini düşünmüyorum. Bilgi edinmenin tek bir yöntemi olduğuna inanıyorum, bilimin yöntemi, ve tüm özel olarak "felsefi" yöntemlerin sadece bilgisizliği gizleme amacına hizmet ettiğini. Bilimde gözlenebilen varlıklarla kuşatılmışız, her hangi bir a priori temel üzerinde değil, ne de başka varlıkların olmadığını kabul ettiğimiz için değil, ama sadece diğerlerinin, varsa, tanım ile bilinemez oldukları için. Şimdi anlama gözlenebilen varlıkların gözlenebilen bir özelliğidir ve bilimsel denemeler için inanılır olmalıdır. Benim itirazım bilimsel teorilerin modelinden sonra bir anlam kuramı inşa etme çabasına olmuştur, geleneksel felsefenin çizgisinde değil. Bu, en derinden Dr. Schiller'in görüşü ile benimki arasındaki farklılığı doğurandır.³

Russell, anlamın işaretlerin bir özelliği olduğunu ve işaretlerin uygun fiilleri doğuran duyulur fenomenler olduğunu söyler. Onların birlikte geldikleri şey kendileri değil, başka bir şeydir. Fiil duyulur olarak hazır olmayana referans verebilir. Gece iyi tanıdığımız bir odada aniden bir ışık çıktığı zaman zihnimizdeki oda resminin yardımıyla kapının yolunu bulabiliriz. Duyduğumuz ya da okuduğumuz sözcükler, geçmişteki alışkanlıklarımızın yardımıyla duyulur olarak hazır olmayan objelere referans vererek hareket etmemizi mümkün kılar. Hazır olarak duyulur bir uyaran hazır olarak duyulur olmayan bir uyarana referans vermektedir. Düşünmemin etkisi işaretlere duyarlılıkla oluşur. A'nın hazır oluşu B'nin var oluşunun bir işareti ise A'yı gördüğümüz sürece B'nin bir imgesi olmaksızın B'ye uygun hareket ederiz.

¹ Bertrand Russell, "The Meaning of "Meaning"" **Language, Mind and Matter, 1919-1926: The Collected Papers of Bertrand Russell, Vol.9**, London; New York Routledge, 1992, s.91

² A.g.e., s.90

³ A.g.e., s.91

Bu durumda A bir işareti bilincin yardımı olmaksızın çalıştırır. Russell tanıdık işaretlerin zihni çalıştırması ile oluşan anlamın kesin tanımını vermek için ‘mnemic causation’ kavramı üzerinde durur.¹ *Mnemic causation* bir tür nedenselliklidir. Mnemic causation da bazen bazı objelere ait imge ya da sözcükler vardır. Sözcüklerin ve imgelerin yanında başka şeyler de vardır, ama sözcükler ve objeler bu özelliğe sahip olan şeylerin en dikkat çekicileridir. Sözcükler bir obje türüne örneğin köpeklerle ait oldukları zaman aynı etkiyi yaparlar. Bu durumda imge ya da sözcük bu obje anlamına gelir. Sadece bu tür imgeler bir türün tüm objeleri tarafından paylaşılır. Bu durumda sözcüğün ya da imgenin anlamı geneldir: bu tüm türler anlamındadır. İki özel yeterince az farklı ise onların mnemic etkileri aynı olacaktır. Buna göre hiçbir imge ya da sözcük birine karşı diğeri anlamına gelmez. Bu anlamın özelliği için bir sınırlama kurar. Buna karşı yeteri kadar farklı özelliğe sahip objelerin bir miktarı mnemic olarak keşfedilebilecek hiçbir ortak özelliğe sahip olmayacaktır.

İki özel yeterince az farklı ise onların mnemic etkileri aynı olacaktır, böylece hiçbir imge ya da sözcük biri anlamına gelemey, diğeri karşı; bu anlamın özelliği için bir sınırlama kurar. Diğer taraftan yeterli derecede farklı objelerin bir miktarının mnemic etkisi ortak olarak keşfedilebilecek hiçbir şeye sahip olmayacaktır; böylece tam genelliği hedefleyen bir sözcük “varlık”(entity)gibi örneğin, mnemic ekiden yoksun olmak zorundadır, böylece anlamdan.²

Russell ‘işaret’ in *mnemic causation* yoluyla, birlikte olmaya yatkın olduğu bazı oluşumlara ya da oluşum gruplarına uygun mnemic etkilere sahip olan bir oluşum olduğunu, bu durumda diğer oluşum ya da oluşum gruplarının bir işaret olan oluşumun ‘anlam’ı olduğunu söyler. Bu oluşumun diğer oluşumlara uygunluğu hayvanların iç güdülerinin ya da isteklerinin bakış açısından belirlenir.³

¹ A.g.e, s.92

² A.g.e., s.93

³ A.g.y.

Russell’ın anlam kuramına göre bir sözcüğün anlamı, gerçek şeylerdir. Sözcük cümle içinde olduğu zaman bunlar anlamın bileşenleri haline gelir. Anlayabileceğimiz her önermenin tanıdığımız bileşenlerden oluşması gerekir. Pears, Russell’ın tanıma prensibinin önermelerin bileşenleri üzerine iki sınırlılık getirdiğini söyler. Birinci sınırlılık objeleri değil sadece duyu verilerini tanımamızdan kaynaklanır.¹

Anlam bu durumda duyu verilerinden oluşacaktır. Maddi bir objeyi tanımaız mümkün olmadığı için önermemizin bileşeni yapmamız da mümkün olmayacaktır. ‘a mavidir’ cümlesini ancak a tanıdığımız duyu verisi olduğu zaman kurabiliriz. Burada ‘a’, a nın anlamıdır.² Russell’ın önermenin bileşenleri üzerine getirdiği ikinci sınırlılık da onların basit olmasıdır . Önermenin bileşenleri basit tikeller, basit nitelikler ve ilişkilerdir. Basit bir tikelin ismi de basit olmak zorundadır. İsim bir tikele karşılık geliyorsa bu ismin anlamı bu tikeldir. Anlamının parçaları olmadığı için, bu isim ayrı anlamlara sahip parçalar halinde çözümlenemez..³ Karmaşık bir tikel cümleyi tanıyan kişi tarafından tanınmış olsa da önermenin bir bileşeni olamaz.⁴

Pears tanımanın iki fonksiyonu olduğunu söyler. Birinci fonksiyonu zihnın şeyleri anlamasının bir yolu olması, ikinci fonksiyonu ise şeylerle ilgili temel doğruları kavramasının bir yolu olmasıdır. Bu iki fonksiyon arasındaki ilişki mantıksal atomculuk konusu ile ilgilidir.⁵

¹ David Pears, “The Function of Acquaintance” **Language, Knowledge and the World: Betrand Russell Critical Assesments**, Vol. III. , Routledge London and New York, 1999, s. 221

² A.g.e., s.222

³ A.g.y.

⁴ A.g.e., s.223

⁵ A.g.e., s.221

Pears, Russell'ın tanıma ilkesinin onu nasıl mantıksal atomculuğa götürebileceği sorusunu ortaya koyar. Russell' a göre tüm duyu verileri ve onların ilişkileri basit değildir ve tanıma objelerini olgusal olarak almış olamaz. O halde bazı tikellerin var oluşunun kendiliğinden apaçık olduğunu kabul etmiş olmalıdır. Russell bazı olgusal tikellerin var oluşları şüphesiz tek tikeller olduğunu ve basit sözcüklerin var oluşları şüphesiz anlamlara sahip olmak zorunda olduğunu öne sürmüştür. ¹

Russell'a göre bir özne, objeyi ancak obje hazır olduğu zaman tanıyabilir. Özne insansa tanıma obje hakkındaki doğruluğun ya da doğrulukların bilgisi ile aynı zamanda geliyor görünür. Tanıma, doğrulukların bilgisinden ayrı ve mantıksal olarak bağımsız olan ayrı bir bilgi türüdür. Özne ile obje arasında dışsal bir ilişkidir. ²

Russell'ı tanıma kuramına götüren çıkarım süreci bir öznenin bir objeyi görmesi gibi algı yoluyla bir tikeli tanıma durumu ile başlar. Görme obje hakkındaki doğruların tüm bilgisi çıkarıldığı zaman kalandır. Bu kalıntı görmeyi tanımadır. Tanıma ancak özne objeyi yeniden teşhis edebilirse bir bilgi türü olarak kabul edilebilir. Özne obje ile tanışsa, obje şöyle ve şöyle olsa bile özne objenin şöyle ve şöyle olduğunu bilmeksizin , 'şöyle ve şöyle' yi tanıyamaz. Russell, bir başkası bir öznenin bir objeyi tanıdığını söylediği zaman öznenin kendisinin ona referans durumda olmadığı zaman objeye referans veremeyeceği şeklindeki uzlaşımı kabul eder. Bu uzlaşma bazı olguları gizleyebilir. Özne objeyi tanıyorsa ve obje şöyle ve şöyle ise öznenin tanıdığı bir şeyin var olması bir olgudur. Öznenin objeyi tanıdığını

¹ A.g.e., s.222

² A.g.e, s.224

söyleyen bir kimse bu olguyu destekler. Bir şeyin şöyle ve şöyle olması, özne bunu bilmese de bir olgudur. ¹

Russell'ın sisteminde doğrudan referansa tanıma aracılık eder. Pears'a göre burada bazı inançlarla ilgili bir problem vardır. Her hangi bir bilgi olmaksızın tanıma öznenin verilen bir isim olmaksızın objeyi teşhis etmensi açıklayamaz. Önergelerin bileşenlerinin sunulması ile ilgili olgular tanıma ile ilgili olgulara dayanır. Tanıma öznenin obje hakkındaki inancın organize olmuş güçlerini açıklayamaz. ²

Pears'a göre, Russell'ın konuşmacının daha önceden algıladığı ve şimdi hatırladığı bir tikele doğrudan referans vermesinin imkanı ile ilgili soruya verdiği cevapta bir ikilem vardır. Geçmişte algılanan tikele doğrudan referans mümkünse referansa tanımanın ve hafızanın arabuluculuk etmesi gerekir. Russell'ın kuramının ilk aşamasında tanıma daha önceden algılanan tikelerin hafızasını içine alır. Bazı hafızalar doğrudan hafıza olarak kabul edildikleri için ayrıcalıklı olarak nitelendirilir ve '*genuine memories*' olarak sınıflandırılır. Pears doğrudan referansın ancak aynı zamanlı bir objenin tanınması ile mümkün olabileceğini söyler. Obje geçmişte ise onun var oluşu ve özdeşliği problematik olabilir ve her ne kadar onun hafızası ayrıcalıklı olsa da ona tanıma ile doğrudan referans yapılamaz. Bir objenin var oluşu şüpheli ise onu tanımak da şüphelidir. ³

Russell, mantıksal özel isimleri gösterici (demonstrative) ifadelerin üzerine biçimlendirir. Gösterici geçmişteki bir tikele referans vermek için kullanılabilir, ancak bu kullanım tikelin geçmişte çok uzakta olduğu durumlar için geçerli değildir. Obje uzağa doğru gittikçe göstericinin kullanımı ile uyuşmayan şüpheler artar. Kesin

¹ A.g.e, s.224-225

² A.g.e., s.225

³ A.g.e., s.227

tanımların referansın yapıldığı tikelle özdeşliğinin bilinmesi bir tür nedensel ilaveyi gerektirir. Pears'a göre Russell'ın gerçek uzak hafızanın betimleme ile bilgi olduğu sonucunu çıkarmasının ve 'mnemic causation' kavramını sunmasının sebebi budur.¹

Tanımanın ikinci fonksiyonu temel doğruların bilgisini vermektir ancak tanıma tanımına göre bu fonksiyon yadımsız yerine getirilemez. Bir önermenin bileşenlerinin teşhis edilme yöntemi sonuç olarak çıkacak inançların temli olan organize edilmiş güçleri etkiler. Bileşenlerin teşhisi onlar hakkında bir doğruluğun anlaşılmasını gerektirir. Bu durumda bileşenlerin yeni bir isim altında teşhis edilmesi gerekir. Bu tür teşhis etme inançların organize edilmiş güçleri için bir açıklama olamaz. Pears'a göre Russell'ın kuramı inançları izole edilmiş bir düğüm gibi gösterir, çünkü tanımanın kaynakları yetersizdir.²

Russell'ın bu yetersizliğe getirdiği açıklama şöyledir. Özne, a, b ile R ilişkisi içinde gibi karmaşığı algıladığı zaman ona dikkat etmek ve onu bileşenlerine çözümlemek zorundadır. Pears'a göre bu sürece tanıma ile yapılan katkı ilginçtir. Tanımanın üç parçası, a, R ve b doğru bilgi için kendi kendilerine açıklama yapmazlar. Russell, bunu sürecin başına da tanıma getirerek açıklar. Karmaşığın kendisi, a, R ile b ilişkisi içinde, bir tanıma parçasıdır. Öznenin görevi bu karmaşığı bileşenlerine ayırmaktır.³

Özne bir bileşeni algılamak için hazır olduğu zaman onu üç bileşene ayırır. Bu işlemi başka bir karmaşığa dayanmadan yapar. Russell özne bu durumu gözlediği zaman hükmünü tümüyle o anda algıladığından çıkarır. Ama özne hükmüne bu yolla ulaşmış olsa da böyle yapmamış olabileceğini kabul eder. Bu kuramda Pears' a göre

¹ A.g.e., s.227-228

² A.g.e., s.230

³ A.g.y.

açık bir ikilem vardır. Öznenin ya üç bileşeni yeni isimler altında teşhis etmesi ya da üç bileşenden en az birini teşhis etmesi gerekir. Birinci durumda algılanan karmaşığın çokluğunun bilgisi vardır ancak buradan bir parça duyu bilgisinin organize edilmiş güçler inancı çıkmaz. İkinci durumda Russell, yanılmazlığının kaybolmasının sonuçlarını kabul edebilecektir. Ama uzamsal tanıdıklığın dışında başka bir şeye güvenmeyi kabul edemezdi. Russell buna göre ya uzamsal tanıdıklığa güvenmeyecek ya da duyusal bilginin tipik bir parçasını edinemeyecekti. Russell bütün ve parça arasındaki ilişkinin anlaşılmasının parçanın gerçek bir teşhisi olmadan bilgi verebileceğini düşündüğü için bu ikilemi tanıyamamıştır.¹

Pears'a göre tanımanın temel doğruları verebileceği açıklamasındaki bir yanlışlık da şöyledir. Öznenin görevi sadece yeni isimle altında verilen karmaşığın bileşenlerini teşhis etmek olsa da karmaşığı tanımak bunun için yeterli değildir. 'a-b-ile- R- ilişkisi –içinde' karmaşığı 'aRb' olgusu ile teşhis edilir. Özne, olgunun çokluğunun ne olduğunu bilmediği sürece bir olguyu tanıyamaz. Olguyu tanımak olgunun ne olduğunu bilmeyi ve bileşenlerinden birinin gerçek teşhisini gerektirir. Ama bileşenleri tanımak bu istekeleri karşılamaz.²

Pears'a göre, Russell'ın kuramı dünyanın anlamı hakkındaki de re kuramından etkilenmiştir. Ancak bu kuram atomcu kuramı ifade etmek için yeterli değildir. Çünkü bazı duyu verileri karmaşık tikellerdir. İkinci bir husus günlük olgusal cümlelerin son çözümlemede sadece mantıksal atomları söylediğini düşünmek için bir sebep yoktur. Bizim dışımızda mantıksal atomlar rolünü oynamak için bulunanlar sadece duyu verileri değildir. Başka her hangi bir türden girdi tikelleri var olabilir. Tanıma bulunduğu zaman bulunduğu bilinen bir bilgi türü

¹ A.g.e., s.231

² A.g.y.

olarak kabul edilir. Bir diğ er husus ismin anlamı doğrudan referansı ise karmaşı ık olmaması gerekir. Şöyle olsaydı referansı olmadığı zaman anlam için farklı bir açıklama verilmesi gerekirdi.¹

Pears, duyu verilerinin karmaşı ıklığının, tanıma prensibinin konuşı macının referentini güvenceye almak için tek başı ına yeterli olması için bir engel olduğunu düşünür. Bir sözcüğün anlamının onun referenti (referans verilen) olması için referentin basit olması gerekir. Tüm sözcükler duyu verilerine onların arasındaki ilişkilere referans verirler ama bunlar basit değildir. Referenti tanımak için başka bir yol yoktur.²

Ayer, Russell’ın felsefesinin kendilerine dayandığımız tüm inançlarımızın felsefi doğrulama gerektirdiği varsayımı sebebiyle modası geçmiş olduğunu ve Locke, Berkeley, Hume ve John Stuart Mill gibi klasik İngiliz empiristlerine daha yakın olduğunud ş n r. Felsefi doğrulamanın Waterloo savaşı gibi bir deneysel ya da Pitagoras kuramı gibi bir formel sorunun kurulması için yeterli değil ama zorunlu olduğunu düşünür.

“Bunun zorunlu olduğunu kabul etmesinin sebebi belli türdeki varlıkların var olu una inanmak için bir sebebimiz olmadığı sürece söz konusu önermelerin doğruluğuna inanmamız için de bir sebebimizin olamayacağıdır. Sava an insanlar, savaşın yapıldığı yer ve zaman olmadan savaş olamaz, doğru açılı  klit   genleri olmadığı sürece onların hipoten slerinin kareleriyle, diğ er iki kenarlarının kareleri arasında her hangi bir ilişki olamaz. Ama bedenleri uzayda ve zamanda yer edinmiş olan insanların olduğuna, geçmişteki Waterloo savaşı gibi çok uzağında olduğumuz olayların olu una rasyonel olarak inanmakta, Öklitçi   genlerin var olu unu kabul etmeye yetkili olup olmadığımıza inanmakta haklı olup olmadığımız, Russell’a göre felsefe problemleridir. Sadece bunlar değil ama felsefenin tüm soruları bu tipteki ya da bunlarla bağlantılı sorulardır. Böylece  unu görebiliriz, Russell’ın mantık felsefesi bile onun neyin var olduğu ya da daha çok neyin rasyonel olarak olmasının düşünülebileceği ile bağlantılıdır.”³

¹ A.g.e., s.232

² A.g.e., s.233

³ A.J. Ayer, “ His conception of Philosophy”, Life, Work and Influence **Bertrand Russell Critical Assessments**, Edited by A.D. Irvine, Routledge, London and New York, 1999, s. 20

Ayer ontolojik problemlerin Russell’ın felsefesinde rol oynadığı bölümün tanınmadığını ve bunun ontolojinin spekülâtif metafiziklerle bir arada gelmesinden kaynaklandığını düşünür. Ayrıca Russell’ın tanımlara ulaşma yolu olarak analiz yöntemini kullanmasının da bunun bir sebebi olduğunu söyler. Russell’ın analiz metodunu kendi amacı için kullanmadığını ama onu bir doğrulama yöntemi olarak kullandığını düşünür. Analiz yönteminde fiziksel objeleri bilmeksizin onlarla ne kastettiğimiz önemlidir. Ancak Russell fiziksel dünyanın sağ duyu kavramlarının yanlış olduğunu kanıtladığını söylemek istemektedir.¹

Paradokslar ve Kısır Döngü

Russell’a göre bir önerme bir objeler grubunun bütünü gösteren bir ifadeyi içine alamaz. Çünkü bu bütün objelerin karşılık geldiği bir varlık yoktur. “Bütün önermeler ya doğru ya yanlıştır” önermesini ele alalım. Burada ‘bütün önermeler’ in içinde geçtiği önerme de bir önerme olduğu için önermenin kendisi hakkında da bir hüküm verilmiş olur. ‘Bütün önermeler’ in Dilin kullanımından kaynaklanan bu yanlışlık paradoksların oluşmasına sebep olmuştur . Epimenides paradoksu bunlardan biridir. Bu , kendisi de bir Yunanlı olan Epimenides’in bütün yunanlıların yalancı olduğunu söylemesi ile ortaya çıkar. Bu paradoks bir insanın ‘yalan söylüyorum’ demesine de indirgenebilir.)‘Yalan söylüyorum’ diyen bir insan doğru söylüyorsa aynı anda yalan söylemiş olur.²

Russell, ‘Bütün önermeler’ ifadesinin belli bir referansı olmadığı için anlamsız olduğunu düşünür ve bu tür ifadelerin içinde geçtikleri önermelerin önermesel fonksiyonlara indirgenmesi gerektiğini söyler. Önermesel fonksiyon bir x

¹ A.g.e., s.21

² Bertrand Russell, “The Theory of Logical Types”, **Logical and Philosophical Papers, Collected Papers of Bertrand Russell, Vol.6** , London;New York Routledge, 1992, s.4-5

değişkenini içine alır ve bir değer x 'e yüklendikçe bir önerme ifade eder. Önermeden farkı içinde bir değişken olmasıdır. Buna göre bir fonksiyonun en temel özelliği belirsizliğidir. Özdeşlik kanunu " A, A dır" formu ile ifade edilir. Bu formdaki bir ifade ile bu kanunun tüm örnekleri hüküm alanının içine girmekle birlikte, 'Sokrates Sokratestir' ya da 'Platon Platondur' gibi örneklerden belirli biri kastedilmez.¹

Bir önermesel fonksiyon " ϕx " ile gösterilir. " ϕx " , ϕa , ϕb , ϕc objelerinden belirli değil belirli olmayan biri anlamındadır. Bir fonksiyonun iyi tanımlanmış olması gerekir. Bu da fonksiyonun fonksiyonu önceden varsayan bir objeyi içine alamayacağını gösterir. Fonksiyon belirli olmadığı için referans olarak gösterilemez. "Bir fonksiyonun değerleri fonksiyonla önceden var sayılır, tersi değil. Şu yeterince açıktır ki her hangi bir özel durumda bir fonksiyonun bir değeri fonksiyonu önceden varsayamaz."²

ϕx bir fonksiyonun belirlenmemiş değerini, $\phi x^{\wedge}$ fonksiyonun kendisini gösteriyor. " ϕx bir önermedir" dediğimiz zaman x 'in tüm değerleri için doğru olan bir şeyi ifade etmek isteriz. x 'in hangi değere sahip olduğuna karar vermemiş olsak da , " $\phi x^{\wedge}$ bir önermesel fonksiyondur" dediğimiz zaman belirsiz bir ifadede bulunuyoruz. Bu aynı zamanda belirsizlik hakkında bir önermedir. Kısır döngü prensibine göre bir fonksiyonun değerleri , yalnız fonksiyon terimleri ile tanımlanabilen terimleri içine alamaz. Bir $\phi x^{\wedge}$ fonksiyonunda fonksiyonun değerleri ϕx formunun tüm önermeleridir. ϕx formunda x 'in $\phi x^{\wedge}$ i içine alabileceği hiçbir önerme yoktur.³

¹ A.g.e, s. 5

² A.g.y.

³ A.g.e., s.7

“(x) ϕx ”, ϕx önermesinin x’in tüm değerleri için doğru olduğunu gösterir. Buna göre “(x) ϕx ” $\phi x^{\wedge}$ fonksiyonunu da içine alır. “ $\phi \{(x) \phi x\}$ ” anlamsız olur. Bu prensibin bazı istisnaları vardır. $p^{\wedge}$ yanlıştır fonksiyonunu ele alalım ve “(p) p yanlıştır” önermesini inceleyelim. Bu “p yanlıştır formundaki tüm önermeleri öne süren bir önerme olacaktır. Böyle bir önermenin yanlış olduğunu söyleme eğiliminde olacağız. Çünkü “p yanlıştır” her zaman doğru değildir. Böylece şu önermeyi söylemek durumundayız.:

$\{(p) p \text{ yanlıştır}\}$ yanlıştır.

Buradan şu sonuç çıkar. “p yanlıştır” ve “q yanlıştır”, p ve q argümanları için “ $p^{\wedge}$ yanlıştır” fonksiyonunun değerleri olamazlar. Ancak bu, “yanlış” sözcüğü farklı tür önermelere göre farklı anlamlara sahip olursa mümkün olur.¹

Bir $\phi x^{\wedge}$ fonksiyonunda ϕa onun değerlerinden biri olsun. ϕa ’ya uygulanan doğruluğa birinci doğruluk diyelim. (x) ϕx önermesi doğru ise ϕx ’in tüm değerleri “birinci doğruluk” a sahiptir. “(x) ϕx ” a uygun doğruluk değerine ikinci doğruluk dersek “ $\{(x) \phi x\}$ ikinci doğruluğa sahiptir”, “ $\phi x^{\wedge}$ ’in her değeri birinci doğruluğa sahiptir” anlamındadır.²

“($\exists x$) ϕx ” “ ϕx bazen” önermesini gösterirse,

ϕx ’in birinci doğruluğa sahip olduğu yerde “($\exists x$) ϕx ” ikinci doğruluğa sahiptir.³

“ $\{(\exists x) \phi x\}$ ikinci doğruluğa sahiptir”, “ $\phi^{\wedge}$ ’in bazı değerleri birinci doğruluğa sahiptir”

“($\exists x$) ϕx ” birinci doğruluğa sahiptir

¹ A.g.e., s.8-9

² A.g.e., s.9

³ A.g.y.

Buna göre “ $\{(x)\phi x\}$ ikinci yanlışlığa sahiptir” şu anlama gelecektir: “ ϕx için bazı değerler birinci yanlışlığa sahiptir”,

“ $\{(\exists x) \phi x\}$ ikinci yanlışlığa sahiptir”, “ ϕx ’in tüm değerleri birinci yanlışlığa sahiptir” anlamındadır.¹

Bunlar, “ $(p) p$ yanlıştır” önermesine uygulanırsa yanlışlık türünün özelleşmesi gerektiği görülür. Birinci yanlışlık kastediliyorsa “ $p^{\wedge}$ birinci yanlışlığa sahiptir” fonksiyonu ancak p birinci yanlışlığa ya da birinci doğruluğa sahip olduğu zaman anlamlıdır. Buna göre “ $(p) p$ yanlıştır” “Birinci doğruluğa ya da birinci yanlışlığa sahip olan bütün önermeler birinci yanlışlığa sahiptir” anlamındadır. Bu önerme ikinci yanlışlığa sahiptir ve “ $p^{\wedge}$ birinci yanlışlığa sahiptir” fonksiyonu için mümkün bir argüman değildir.²

Epimenides paradoksu birinci düzeydeki yanlışlıkla ikinci düzeydeki yanlışlığın karıştırılmasından kaynaklanır. Russell’a göre bir önermenin kendisini değişken olarak alan “ $\phi\{(x) \phi x\}$ ” gibi bir önerme her zaman anlamsız olmak zorundadır.³

Russell’ın ifade ettiği tipler kuramına göre belli bir türün bütün özelliklerinin bir takımının kendisi bu özelliklerden bir olamaz. Bir takımın bütün özelliklerini A ile gösterirsek A ’nın kendisinin A özelliğini taşıdığını söylemek mümkün değildir. Aksi takdirde özelliklerin toplamını önceden kabul etmiş oluruz. Tipler kuramına göre A ’nın kendisinin özellikleri bir üst düzene ait özelliklerdir.⁴

¹ A.g.y.

² A.g.e., s.10

³ A.g.e., s.10

⁴ Ramsey, a.g.e., s.54-55

Russell'ın Epimenides paradoksunu çözümü tipler kuramında ifade edilen doğruluk ve yanlışlık düzeylerine bağlıdır. Russell paradoksu olarak bilinen 'kendisinin elemanı olmayan kümelerin kümesi kendisinin elemanı mıdır?' sorusunun ortaya koyduğu paradoksun Russell tarafından çözümü de tipler kuramına dayanır. Buna göre, kendisinin elemanı olmayan kümelerin kümesi kendisinin elemanı ise kendisinin elemanı olmamak zorundadır. Kendisinin elemanı olmadığı zaman ise kendisinin elemanı olmayan kümelere dahil ve kendisinin elemanı olur.

Russell'ın paradokslarla ilgili iyimser bir bakış açısı vardır. Paradoksların tamamının "kısır döğü ilkesi" adını verdiği kuralın ihlali ile ortaya çıktığını düşünüyordu. Bu ilkeye göre bir yığın bir topluluğa sahip olduğu takdirde sadece bu topluluk tarafından tanımlanan üyelere sahip olsaydı bu yığının hiçbir topluluğu olamazdı.¹

Russell paradoksu küme teorisinde ortaya çıkan paradokslardan biridir. Stephen F. Barker, tipler kuramının küme teorisinde çıkan paradoksları önlemeye hizmet etmekle birlikte paradoksları önlemek için en makul yol olmadığını düşünür. Russell'ın açıkladığı kısır döğü ilkesi yüklemsel olmayan tanımların bir reddidir. Yüklemsel tanım bir şeyi tanımlarken tanımlananın ait olduğu topluluğa gönderme yapan tanımdır. Barker, Russell'ın, felsefesinin gerçekçi olmasına rağmen onun yüklemsel olmayan tanımları reddetmek için her hangi bir açıklama yapmadığını söyler. Küme bağımsız bir gerçekliğe sahipse, kümenin üyelerinin kümenin kendisine göndermeyle tanımlanması için Russell bir gerekçe göstermemiştir ve tipler kuramının paradokslara getirdiği çözüm geçici bir tedbir görünümündedir.²

¹ Stephen F. Barker, **Matematik Felsefesi** (Çev: Yücel Dursun), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003, s. 140

² A.g.e., s.143-144

Barker, tipler kuramının aynı zamanda bazı sıkıntılı sonuçlarının da geçici özelliğini doğruladığını söyler. Doğal sayılar kümelerin belli bir kümesi olarak tanımlanmıştır. Doğal sayıların üyeleri olan kümelerin hepsi aynı tipin üyeleri olmalıdır. Bu tip en düşük tip olmalıdır. En düşük tipin nesnelerinin sonlu bir sayısı olsaydı böyle nesnelerin kümesinin bir maksimum büyüklüğü olacaktı. Ancak en büyük doğal sayı olmadığı için böyle bir büyüklük olmayacaktır. En büyük doğal sayının olmaması sayı kuramının bir yasasıdır. Whitehead ve Russell bu yasayı *Principia Mathematica* da türetebilmek için sonsuzluk aksiyomunu geliştirmişlerdir. Bu aksiyoma göre en düşük tipin sonsuz sayıda üyesi vardır. Barker bu aksiyomun gerçekçilik teziyle uyumlu olmadığını düşünür. Gerçekçilik felsefesine göre ancak en düşük tipin nesnelerinin olasılıkla soyut nesneler değil, fiziksel nesneler veya diğer gözlemlenebilir tekil şeyler olduğunu ve nesnelerin sonsuzca sayıda olduğunun bilinemeyeceğini söyler. Çünkü bu, ne duyu verilerine dayanan tümevarımla ne de tikel nesneler söz konusu olduğu için akılla bilinemez.¹

Barker, bunların yanında tipler kuramının bazı teknik sonuçları bakımından da cazip olmadığını düşünür. Küme kuramına göre her şeyin kendisine ait olduğu bir evrensel küm ve hiçbir şeyin kendisine ait olmadığı bir boş küme vardır. Her küme ye o kümenin üyelerinin dışındaki elemanları içine alan bir bütünleyici küme vardır. Tipler kuramı kabul edilirse bu yasalar geçerli olmaz. Çünkü tipler kuramına göre her küme ancak tek tipin üyelerini içine alabilir. Bu sebeple her tip için ayrı bir evrensel küme ve ayrı bir boş küme olmak zorundadır. Bu şekilde evrensel kümelerin ve boş kümelerin sonsuz bir serisi ortaya çıkar. Verilen kümenin bütünleyicisinin sadece bir sonraki düşük tipin üyesi olmayan elemanları içine aldığı düşünülebilir .

¹ A.g.e., s.144

Ancak yine sayıların sonsuz çoğaltılması gibi bir sıkıntılı sonuç oluşur. Bir sayısı mantıkçı teze göre tek elemanlı sınıfların bir sınıfıdır. Tipler kuramına göre tek elemanlı kümelerin her biri aynı tipte ve en düşük tipte olmalıdır. Bir syısı en düşük tipteki elemanların sayısını saymak için kullanılır. Bir üst tipin elemanlarını saymak için farklı bir sayısı tanımlanmalıdır. Bu bir sayısı bu tipin bir elemanlı kümelerinden oluşacaktır. Bu şekilde her doğal sayı için aynı durum söz konusu olacaktır.¹

Russell bu güçlükleri en aza indirmek için “indirgenebilirlik aksiyomu” adını verdiği aksiyomu kabul etmiştir. Buna göre en düşük tipte geçerli olan yasalar bütün yüksek tiplerdeki yasalara benzetimlerle paraleldir. Russell, bu aksiyomun kendiliğinden açık olmaması nedeniyle eleştirilmiştir.²

Ramsey, tipler kuramının bütünler kuramı ile ilgili çelişkilerden sakınmamızı sağlamakla birlikte matematiksel kanıtın önemli bir tipini geçersiz kılmasından dolayı olumsuz bir sonucu olduğunu söyler:

Bir bütünün daha üst sınırının varlığını nihai olarak kendisiyle kurduğumuz ya da sınırlı bir tek düze art ardalığın sınırının varlığını. Bu önermeleri Dedekind’in bölümünün prensibinden çıkarsamamız alışıldıktır. Gerçek sayılar tamamen bir üst ya da alt sınıfa ayrılırsa ya üst sınıfın en altında ya da alt sınıfın en üstünde bulunan bir bölen sayı olmalıdır. Bu dönüşümde gerçek sayıları rasyonellerin bölümü olarak kabul etmekle isbatlanır. Rasyoneller bölümleri rasyoneller sınıflarının özel bir türüdür ve böylece gerçek sayılar hakkında bir ifade rasyonellerin sınıflarının bir türü hakkında bir ifade olacaktır. Bu Rasyonellerin özelliklerinin bir türü hakkındadır ve söz konusu özellik belli bir düzende olarak sınırlandırılmak zoruna olacaktır.³

Gerçek sayıların bir bütününü, Rasyonel sayıların özelliklerinin bir sınıfıdır. Bu sınıfı E ile ve bu sınıfın üst sınırını ξ ile gösterirsek, ξ , üyeleri E’nin her üyesinin üyesi olan bütün rasyonellerdir. Buna göre, ξ nin bir üst sınırı bir bölümdür ve onun tanımlayıcı özelliği E’nin bu üyelerinden daha üst düzeydedir. Bütün gerçek sayılar,

¹ A.g.e., s.145

² Ramsey, a.g.e., s.55

³ A.g.e., s.55

belli bir düzenin özellikleriyle tanımlanan rasyonellerin bütün bölümleri anlamına geliyorsa daha üst sınır genellikle daha üst düzenin özellikleriyle tanımlanan rasyonellerin bir bölümü olacaktır ve bir gerçek sayı olmayacaktır

Quine, Russell'ın tipler kuramının metafiziksel ya da ontolojik görünümü ile metamantıksal(metalogical) ve formel görünümü arasında bir ayrım yapılması gerektiğini söyler.

“Ontolojik görünümünde kuram şunu şart koşar: Bir birey bir x sınıfının üyesi ise x sadece bireylerden oluşmalıdır; bir birey bir x sınıfının bir üyesinin üyesi ise x yalnız bireylerden oluşan sınıflardan oluşmalıdır ve böyle devam etmelidir. Bireylerin 0 tipinde olduğu söylenir ve n tipinin objelerinin sınıflarının n +1 tipinde olduğu söylenir ve bu terimlerde tipler kuramı ontolojik görünümünde tipe bağlı olarak bir sınıfın tüm üyelerinin benzer olmasını istemeye karşılık gelir.”¹

Tip kuramına göre, “ $x \in y$ ”, “ $x \subset z$ ”, ve “ $x = z$ ”, x, y ve z sırasıyla n, n+1 ve n tiplerinden olmadığı sürece anlamsızdır. Tipler kuramının formel görünümü ilkel dahil olma ve soyutlama ilkelerine uygulanmasında sadece “ $\subset$ ” simgesinin aynı tipin objelerini gösteren terimler arasında kullanılması şartını getirir.² Quine, tipler kuramının çelişkilerin önlenmesi için kullanımının ancak onun formel görünümü içinde mümkün olacağını düşünür.³

Paradokslardan sakınmak için yirminci yüzyılın başlarında tipler kuramının dışında çözümler de getirilmiştir.⁴ Sezgiciler matematiksel nesnelerin zihin tarafından oluşturulduğuna inandıkları için kendi kendilerinin elemanı olmayan bütün kümelerinin bir kümesi olduğunu varsaymanın kısır döngüye yol açacağını kabul etmişlerdir. Ancak tanımdaki kusurun tipler kuramının ihlalinden değil,

¹ W.V.Quine, “On The Theory of Types”, **Logic and Mathematic: Betrand Russell Critical Assesments**, Vol. II. , Routledge London and New York, 1999, s.82-83

² A.g.e., s.83

³ A.g.e., s.86

⁴ Barker, a.g.e., s.146

oluşturucu görü aracılığıyla kendilerinin elemanı olmayan kümelerin bir kümesinin varlığa taşınmasının imkansızlığından kaynaklandığını düşünmüşlerdir.¹

Doğruluk ve Yanlışlık Tanımı

Russell'a göre önermelerin doğruluğu ya da yanlışlığı objektif referanslarına bağlıdır. Objektif referans önermenin bileşen sözcüklerinin anlamlarının matematiksel anlamda bir fonksiyonudur. Sözcüklerin anlamları doğrudan referanslarını ifade eder. Ancak önermelerin objektifleri söz konusu olduğu zaman doğruluk ve yanlışlık söz konusu olduğu için ikili bir durum söz konusudur. Doğru bir önerme için olgular objektife karşılık gelebilir. Ancak yanlış önermelerin karşılığı olan bir olgudan söz edilemez. Bu durumu Russell olgudan uzaklaşma olarak açıklar. 'Bu gün salıdır' önermesine gerçekte bugün Salı olmadığı bir durumda inandığımız zaman bugünün Salı olmaması önermemizin objektifidir. Bu önermeye bu gün Salı olduğu bir durumda inanıyorsak bugünün Salı olması olgusu önermemizin objektifidir. Birinci durumda önerme ile objektifi arasında bir karşılıklılık olmadığı halde ikinci durumda önermenin objektifi olgu ile karşılıklıdır. O halde önermenin objektif referansını belirleyen sadece olgu olamaz. Russell, inancımızın doğru ise olguya, yanlış ise olgudan uzağa işaret ettiğini ve objektif referansı belirleyenin inancın olguya yönü olduğunu söyler.²

Russell, önermenin objektif referansını açıklamanın bu tarzının doğru ya da yanlış olguların değil, doğru ya da yanlış önermelerin bulunduğu şartlar tarafından zorunlu hale getirildiğini söyler. Bugün Salı ise ' bu gün Salı değildir' gibi bir yanlış objektif yoktur. Bu nedenle her biri diğerinin zıttı olan iki inancın objektifi aynıdır.

¹ A.g.e., s.147

²Bertrand Russell, "Truth and Falsehood", **Basic Writings of Bertrand Russell**, London Routledge, 1992, s.331

Bu tanımda önermenin doğru ya da yanlış olduğunu bilmeksizin objektif referansını belirleyemememiz gibi bir uygunsuzluk vardır. Russell bundan sakınmak için ‘bugün Salıdır’ önermesinin anlamının; ‘bugün Salıdır’, bir olgu ise bu olguya işaret ederek ya da ‘bugün Salı değildir’ bir olgu ise bu olgunun uzağına işaret ederek oluştuğunu söyler. Bu forma göre önermenin anlamını onun doğru ya da yanlış olduğunu bilerek değil ama onu neyin doğru neyin yanlış yaptığını bilerek bilebiliriz.¹

Russell’ın doğruluk kuramı üç temel üzerine kuruludur: 1. Doğruluk kuramında yanlış a yer verilmelidir. 2- Doğruluk ve yanlışlık inançların ve önermelerin bir özelliğidir, olguların özelliği değildir. 3-Bir inancın doğruluğu, o inancın kendisinin dışında bir şeye bağlıdır.²

Russell, tüm sunumların (presentations) ve tüm hükümlerin sadece içkin(immanent) olmayan objelerinin olduğunu düşünür. ³ Russell’a göre evren bazıları karmaşık olan çeşitli niteliklere sahip ve çeşitli ilişkiler içinde bulunan objelerden oluşmuştur. Karmaşık bir obje içten ilişkili objelerden oluşur. Bir birine R ilişkisiyle bağlı olan a ve b parçalarından oluşan bir karmaşık obje algılandığı zaman bir obje olarak algılanır. ⁴

““a, b ile R ilişkisi içinde”, “ q niteliğine sahip olan a” ya da “ a, b ve c; S ilişkisi içinde” gibi objelere “bir karmaşık” adını vereceğim. Kısaca söylemek gerekirse bir karmaşık evrende oluşan ve basit olmayan her şeydir. Bir hükmü, “a, b ile R ilişkisine sahip” “ a, q ilişkisine sahip” “ a, b ve c S ilişkisi içinde durur” gibi şeyler öne sürüyorsa birinci (elementary) diye adlandıracağız. O zaman bir birinci (elementary) hüküm karşılık gelen bir karmaşık varsa doğru, karşılık gelen bir karmaşık yoksa yanlıştır”⁵

¹ A.g.e., s. 331-332

² Russell, **Felsefe Sorunları**, s.101

³ Russell, “ Meinong’s Theory of Complexes and Assumptions”, **The Collected Papers of Bertrand Russell, Vol. 4**, s.461

⁴ Russell, “The Theory of Logical Types”, **Logical and Philosophical Papers: The Collected Papers of Bertrand Russell, Vol.6**, s.10

⁵ A.g.e., s.11,12

Bu kabule göre hüküm içten ilişkili birkaç objeye sahiptir. Bunlar zihin ve önermenin bileşenleridir. ‘Bu kırmızıdır’ a hükmettiğimiz zaman, üç terimli bir ilişki oluşur : zihin, bu ve kırmızı. Bunun kırmızılığını algıladığımız zaman ise iki terimli bir ilişki vardır: zihin ve bunun kırmızılığı karmaşık objesi. Hüküm doğru ise yalnız hükmün objelerinin karşılık geldiği karmaşığı vardır. Yanlışlık bu karmaşığın yokluğundan oluşur. Buna göre ‘önerme’yi bir hükmün objesi olarak kabul edemeyiz. Çünkü hükmün birden çok objesi vardır.¹

Buradan önermenin tekil bir varlık olmadığı sonucunu çıkarabiliriz. Bu demektir ki bir önermeyi açıklayan ifadenin tek başına bir anlamı yoktur. Russell, önermeyi açıklayan ifadeyi tamamlanmamış(“incomplete”) sembol olarak adlandırır. Önermenin tam anlam kazanmasının bazı destekleyicilere bağlı olduğunu söyler. Bir hükmün önermeye hiçbir sözlü ek yapmamasının bu durumu gizlediğini düşünür. Önermenin anlamını tamamlayan önermenin ifade ettiği karmaşık olgudur: “Böylece “ Sokrates insandır” önermesi, “Sokrates insandır”ı o tam anlamı elde etmeden önce bir çeşit desteğe ihtiyacı olduğu yolunda kullanır. Ama “Sokrates insandır” hükmünü verdiğim zaman anlam hüküm verme fiiliyle birleşmiştir ve daha fazla tamamlanmamış sembol yüklenir.”²

“Sokrates insandır” gibi öznesi özel ve belirli hükümlerin yanında ,“ Bütün insanlar ölümlüdür” , “Bir insanla karşılaştım”, “Bazı insanlar Yunanlıdır” gibi öznesi özel ve belirli olmayan hükümler vardır. ³ “Bütün insanlar ölümlüdür’ hükmü bir karmaşığa değil pek çok karmaşığa karşılık gelir. “Sokrates ölümlüdür”, “Platon ölümlüdür” “Aristoteles ölümlüdür” gibi önermeler birer birinci düzeyde

¹ A.g.y.

² A.g.e., s.11

³ A.g.y.

(elementary) hüküm olarak düşünülürse “Bütün insanlar ölümlüdür” önermesi pek çok birinci düzeyde hükmü içine almalıdır. Ancak bu önerme birinci düzeyde hükümlerden oluşmamıştır. Bu hükmü anlamak için Sokrates’i tanımak ya da “Sokrates insandır” gibi her hangi bir birinci düzeyde hükmü anlamak ya da bütün insanların var olduğunu bilmek gerekmez. “Bütün insanlar ölümlüdür” önermesi ile öne sürdüğümüz, insan kavramı ile ölümlü kavramı arasındaki ilişki de değildir. Sokrates ölümlüdür önermesi ile “Bütün insanlar ölümlüdür” önermeleri arasında kökensel bir farklılık vardır:

“Bütün insanlar ölümlüdür” gibi genel iddialarla şunu öne süreriz: x insandır verildiğinde x her zaman ölümlüdür. Bu, insan olan her x için “x ölümlüdür”ü öne sürmemizdir. Böylece şuna hükmedebiliriz. (Doğru ya da yanlış olarak) bazı atfedilmiş özellikleri olan tüm objeler başka bazı atfedilmiş özelliklere de sahiptir.”¹

“Bütün insanlar ölümlüdür” önermesinin doğru olduğunu söylemek farklı bir doğruluk tanımını gerektirir. “x ölümlüdür” hükmü bir birinci düzeyde hüküm olarak kabul edilirse ve birinci düzeydeki önermelere verdiğimiz doğruluk değeri birinci düzeyde doğruluk olarak adlandırılırsa “Bütün insanlar ölümlüdür” önermesinin doğruluğu, ‘x ölümlüdür’ formundaki tüm hükümlerin x’in bir insan olduğu yerde birinci düzeyde doğruluk değeri taşıdığı anlamına gelir. Bu hükme ait doğruluk değeri ikinci düzeyde doğruluk olarak tanımlanır.²

“Bütün insanlar ölümlüdür” önermesi

(x) x ölümlüdür, x’in insan olduğu yerde

formunda açıklanırsa ve bu hüküm p ile gösterilirse , “p doğrudur” p ikinci sıra doğruluğa sahiptir anlamında alınmak zorundadır. Bu şu anlama gelir:

¹ A.g.e., s.12

² A.g.e., s.12

(x) “x ölümlüdür” birinci düzeyde doğruluk değeri taşır, x’in bir insan olduğu yerde.

“(x) ϕx ” sembolü “ ϕx ” formundaki tüm önermeleri öne süren genel hükümleri ifade etmek için kullanılırsa, “bütün insanlar ölümlüdür” hükmü,

‘(x) “x insandır”, “x ölümlüdür” e işaret eder.’ ya da

‘(x) x insan değildir ya da x ölümlüdür.’ hükmüne eşittir.¹

Russell’a göre her hangi bir (x) ϕx hükmünde bu hükmün doğru olmasının ya da olabilmesinin anlamı ϕx ’in doğru olması ya da olabilmesi ile aynı değildir. ϕx bir birinci düzeyde hükümse karşılık gelen bir karmaşığa işaret ettiği takdirde doğrudur. Ancak, (x) ϕx bir tek karmaşığa değil, x’in mümkün değerleri kadar çok sayıda karmaşığa işaret eder. Bundan şu sonuç çıkar: Epimenides’in verdiği bütün hükümler doğrudur gibi bir önerme ancak onun tüm önermeleri aynı düzende ise doğru olabilir.²

Russell, ‘bütün’ ve ‘bazı’ sözcüklerini ya da mantıksal olarak bunlara eşit sözcükleri içine alan cümlelerin doğruluğunu ya da yanlışlığını genel bilgi olarak adlandırmaktadır. “Bazı” sözcüğü de bütün sözcüğü kadar genellik gerektirmektedir. Çünkü bazı ile kurulan bir cümlenin değilini aldığımız zaman bütün sözcüğünü kullanmak zorundayız. “Bazı insanlar ölümlü değildir” önermesinin değil “bütün insanlar ölümlüdür” önermesidir.³

“Sokakta bir zenci ile karşılaştım” önermesinin doğruluğu zencilerin tüm sınıfının bir üyesi ile karşılaşmama bağlıdır. Böylece bu tezi çürütmek için ya zencilerin tüm sınıfı yoluyla giderek onların hiç birinin sokakta olmadığını

¹ A.g.e., s.13

² A.g.e., s.13

³ Bertrand Russell, **Human Knowledge: Its Scope And Limits**, New York ,Simon and Schuster,1948, s. 146

kanıtlamak ya da karşılaştığım insanların sınıfı yoluyla giderek onların hiç birinin zenci olmadığını kanıtlamak gerekmektedir. Her iki durumda da bir sınıfın tam bir sayımı gerekmektedir. Ama bir sınıfın tam olarak sayılması mümkün değildir.¹

“ 2’nin dışında tüm asal sayılar tektir” ya da “ Tüm kocalar evlidir” gibi totoloji olan genel önermelerin anlaşılması için yoğunlaştıma ile yapılan tanım yeterlidir, ancak bazı durumlarda sıralama ile yapılan tanım zorunludur.² Deneysel bilgiyi oluştururken böyle negatif yargılar pozitif yargılar kadar önemlidir. “Bu köyün 623 sakini vardır” önermesi genellikle sıralama temeli üzerine yapılır. Ama sıralama formu sadece ‘ bu bir insan varlığıdır’ formundaki 623 önermeyi değil aynı zamanda ‘bu bir insan varlığı değildir’ formunun sayısız önermesini gerektirir.³

A, B, C.....Z , ‘x insandır’ ve ‘x ölümlüdür’ formundaki cümlelerde, x in değerleri olarak kabul edilirse ve x insandır’ ın doğru olması için bu değerlerin her biri için x ölümlüdür ‘ün doğru olduğu kabul edilirse “A ölümlüdür”, “ B ölümlüdür”... “Z ölümlüdür” birlikte alındığı zaman “ Bütün insanlar ölümlüdür” e eşit olarak kabul edilebilir ve bu eşitlik ve sözcüğünün kullanımının tekrarlanması ile oluşturulan bir bağlantıyı gerektirir.⁴ Ancak “ve” ile “veya” arasında yakın bir ilişki vardır:

“ p ve q” yu öne sürdüğüm zaman, p’ yi öne sürdüğüm ve q’yu öne sürdüğüm kabul edilir, ve böylece “pve q” daki ve ilişkisinin zorunlu olmadığı görülür. Ama “p ve q” yu inkar edersem “p değil” ya da “q değil” i öne sürmüş olurum. Böylece “veya” bir bağlantının yanlışlığını yorumlamak için zorunlu görünüyor.⁵

“Bütün insanlar ölümlüdür” önermesini anlamak için “ve”, “veya” ve “değil” yanında “bazı” ve “bütün” sözcüklerinin de anlaşılması gerekir. “Bütün” sözcüğü

¹ A.g.y.

² A.g.e., s.147

³ A.g.e., s.148

⁴ A.g.e., s.150

⁵ A.g.e., s.151

bilinmediği sürece “A ölümlüdür, B ölümlüdür ve....Z ölümlüdür” önermesinin doğruluğu bilinse de “ A, B, C....Z var olan tüm insanlardır” önermesinin doğruluğu bilinmez. Bu önerme matematiksel olarak “ x ne olursa olsun ya x insan değildir, veya x, A dır, veya x, B dir, veyax, Z dir” önermesine eşittir.¹

Dilin Felsefe Üzerindeki Etkileri

Russell’a göre; dil, sözcükler(vocabulary) ve söz dizimi (syntax) yoluyla felsefeyi etkiler. Birincisi bir sözcüğün önce aralarında har hangi bir özdeşlik olmayan pek çok benzer şeye uygulanmasından kaynaklanır. Bu kullanım Ama bu kullanım sözcüğün kullanılabileceği bir objeyi tuttuğu zaman sağ duyu sözcüğün varlığıyla etkilenerak ve sıfatlar ya da bir soyut sözcük durumunda bir tümel olması gereken bir sözcüğün bir objeye karşılık olduğunu kabul etme eğilimine girer. Bu şekilde kavramlar ve şeyler bir tür Platonik çokluk içinde düşünülür.²

Söz dizimi önerme formlarının düşünülmesi üzerinde etkilidir. Hint-Avrupa dillerinde her önermenin copula ile birleştirilmiş bir öznesi ve yüklemi olan bir form içinde ifade edilmesi tüm olguların karşılık gelen bir formları olduğunu ve bir tözün (substance) bir niteliğe sahip olmasıyla oluştuğu şeklinde bir genel kanaate sebep olmuştur. Bu form içinde birkaç tözün var olması olgusu açıklanamayacağı için bu düşünce filozofları tekçiliğe yönlendirmiştir.³

Dilin özelliğinin bir etkisi de bütün sözcüklerin aynı mantıksal tipte olmasından kaynaklanır. Russell’a göre bir sözcük okunmasına ya da işitilmesine bağlı olarak seslerin ya da serilerin bir sınıfıdır. Ancak sözcüklerin anlamları farklı

¹ A.g.y.

² Russell, “Logical Atomism”, **The Collected Papers of Bertrand Russell, Vol.9**, s.168

³ A.g.e., s.168-169

tiptedirler. Bir sıfatlarla ifade edilen nitelikler nitelendirdikleri objelerden, bir edatla ya da bir fiille ifade edilen ilişkiler ilişkilendirdikleri terimlerden farklı tiptedir. İki sözcüğün anlamları farklı tipte ise anlamları arasındaki ilişki de farklı tiptedir. Anlamdaki tip farkı sözcüklerle yansıtılmadığı için cümlelerin anlamları ile ilgili karışıklıklar oluşur.¹

Russell belirsizliğin ve çok anlamlılığın dünyanın değil, dilin bir özelliği olduğunu düşünür.² Dilsel form, mantıksal form ve olguların formu olmak üzere üç farklı form kavramı tanımlar. Dilsel form dilbilgisi içinde ele alınan cümlelerin ve ifadelerin formudur. Ona göre mantık dilsel formlarla değil önerme formları ile ve geniş anlamda olguların formları ile ilgilidir.³

İsimlerle yüklemeler arasındaki ayrım metafiziksel dilde tikellerle tümeller arasındaki ayrıma tekabül eder. Bu konudaki yanlışlığın sonucunda varılan bir hatalı sonuç da tek üyeli bir sınıfın bu tek üyesiyle özdeş tutulması olmuştur.⁴

“A demiş olsam ve size ne dedim diye sorsam , siz de A dedin deseniz sizin çıkardığımız sesle benimki farklıdır. A tikel bir sesin ismi ise sizin ifadeniz yanlış olacaktır. Çünkü sizin önermenizin doğru olduğu A sadece bir ses sınıfının adıdır. Bu, kaçınmak istesek de dilin bizi genellemeye zorladığını gösterir. Benim çıkardığım tikel ses hakkında konuşmak istiyorsak ona bir isim vermemiz gerekir. Ona “Tom”diyelim ve sizin A derken çıkardığınız sese de “Dick” diyelim. O halde “Tom ve Dick A’nındır” diyebiliriz. “Tom dedim” diyebiliriz. Ama “Tom” dedim’ diyemeyiz. “A dedim” diyemeyiz. Ama ‘bir A dedim’ diyebiliriz. Tüm bunlar genel prensibimizi örnekler: ‘A’ ya da ‘insan’ gibi genel terimleri kullanırken zihnimizde bir tümel değil ama şimdiki örneğimizin benzediği bir örnek vardır.⁵ Tümel önermenin ve tikel önermenin aynı türden bir öznesinin olduğu düşüncesi Aristoteles’i türün bir bakıma töz olduğu sonucuna götürmüştür ve metafiziksel yanlışlıkların biri buradan çıkmıştır.⁶

¹ A.g.e., s.169-170

² Ahmet Hadi Adanalı, **Logical Form And Grammatical Form in Bertrand Russell**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Ankara, 2002, s.70

³ A.g.e., s.23

⁴ Russell, **Batı Felsefesi Tarihi**, s.200

⁵ Russell, Sentences, Syntax, and Parts of Speech, **The Basic Writings of Bertrand Russell**, s. 119

⁶ Russell, **Batı Felsefesi Tarihi**, s.200

Tümeller ve tikeller arasındaki ayrımın yapılmaması tikel önermede yüklem yüklemine özenin yüklemi olabileceği düşüncesini doğurmuştur. Bu da Aristoteles'in düştüğü yanlışlıklardan biridir. "Bütün Yunanlılar insandır, Sokrates Yunanlıdır" öncüllerinden insanın Sokrates'in yüklemi olduğu sonucunu çıkarmak yanlıştır.¹

İsimlerle yüklemeler arasındaki bir fark da isimleri anlamak için tanımının yeterli olması, yüklemeleri anlamının ise yüklem içinde geçtiği önerme formunu anlamayı gerektirmesidir. Buna göre "kırmızı"yı anlamak için "x kırmızıdır" önerme formunu tanımak gereklidir. Bu mantıksal fark yüklemelerin hiçbir zaman özne olmamasını gerektirir.²

Bir isim bir herhangi bir formdaki atomik önerme içinde olabilir ancak yüklem sadece bir formun atomik cümlesi içinde olabilir. Bir üç terimli ilişkisel yüklem ancak üç ismi içine alan atomik cümle içinde olabilir.³

Mantıksal yapı ya da mantıksal kurgu kavramı Russell'in metafiziğinde temel kavramdır. Bu kavram cümlelerin gramatik formunun mantıksal formu tarafından yansıtılmaması görüşüne dayanır. Bu kurguya göre görünürdeki gramatik referans çözümlemede ortadan kalkabilir. Mantıksal atomlar sadece yüzeysel olarak değil ama asıl olarak dilsel ifadelerin referanslarıdır. Russell'in mantıksal atomculuk tezine göre ancak mantıksal atomlar ontolojik atomlar olabilir. Bunlar tümelin inşa edilmesi için temel bileşenlerdir ve mantıksal olarak mükemmel bir dilin cümleleri

¹ A.g.e., s.202

² Adanalı, a.g.e., s.75

³ Ayer, a.g.e., s.23

ya da önermeleri onun ifade ettiği yapıların ve olguların ontolojik bileşenlerini yansıtmalıdır.¹

¹ William Lycan, , “Logical Atomism and Ontological Atoms” **Language, Knowledge and the World: Betrand Russell Critical Assesments**, Vol. III. , Routledge London and New York, 1999, s.236

SONUÇ

Russell'ın klasik mantığı eleştirisini üç başlık altında inceledik. Aristoteles mantığında metafiziksel kavramlara, özne- yüklem önermelerine ve tasım biçimine yönelik eleştirilerini göz önüne aldığımız zaman Russell'ın eleştirisinin temelinde şu düşüncelerin olduğunu görürüz: Mantık, metafiziksel düşüncelerden bağımsız olmalıdır. Mantık metafiziksel sistemleri değil dış dünyanın olgularını açıklamak için bir araç olmalıdır. Tamamen a priori olan düşünme ilkeleri ve çıkarım biçimlerini konu almalıdır. Mantık önermeleri gibi matematik de mantığın bir türevi olarak tamamen a priori temellere dayanır ve buna bağlı olarak mantık, aynen matematik gibi bilimsel ve sembolik bir dille ifade edilmelidir.

Russell'ın klasik mantığı eleştirisi bir yönüyle Aristoteles mantığındaki metafiziksel kavramlara yöneliktir. Aristoteles'in töz kavramını eleştirisi genel anlamda sürekli bir varlık kavramının kabulüne karşı yönelmiştir. Bu düşünce fizikte sürekli ve sabit yapıların olmayışı, kütle ve enerji korunumu ilkesinin geçerliliğini kaybetmesi ile desteklenmiştir.

Russell, metafiziksel kavramların sebep olduğu mantıksal hatalar ile mistik düşünce arasında ilişki kurmakta ve görünen dünyanın gerçek dışılığına olan inancın onu anlama ve açıklama konusunda isteksizliğe sebep olduğunu söylemektedir. Bunun yanında mantığın sadece aktüel dünyaya değil, her hangi bir mümkün dünyaya uygulanabilir olduğunu öne sürmektedir. O halde dış dünyaya karşı mistik bakış açısı niçin mantıksal hatalar için sorumlu tutulmaktadır? Özne- yüklem mantığını yetersiz olarak kabul etmesi, dış dünyanın olgularını açıklamak için yetersiz olmasına bağlamaktadır. “Mantık mümkünün bilimidir” şeklinde bir açıklama yapıyorsa niçin mantığın yeterliliği bir dünyaya bağlı olmaktadır. Bu

soruyu şu şekilde ifade etmek daha doğru olacaktır. Mümkün kavramının karşılığı nedir ve olgu formları ile mantıksal formlar arasındaki karşılıklılık nasıl sağlanacaktır?

Russell bu durumu yaşadığımız dünya mümkün dünyalardan biridir ve mantık formları bu dünyanın olgularını açıklayabilmelidir şeklinde cevaplayabilir. Ama bu açıklama bilgi kuramı, ontoloji ve mantık arasındaki ilişkileri açıklamak için yetersiz kalacaktır. Russell, özellikle ilişkilerin gerçekliği ile ilgili problemleri ele alış yönü bakımından düşüncelerinin realist tutumuyla ilişkilendirilmesine karşı metafiziksel düşüncelerinin mantık konusundaki düşüncelerinden bağımsız olduğunu söylüyordu. Russell'ın özne-yüklem mantığı ile dış dünyanın olguları arasında gördüğü ilgi ilişkiler mantığı ile ilgili düşüncelerinin metafiziksel ya da ontolojik bakış açısından bağımsız olmadığını ortaya koymaktadır.

Dış Dünya zerine Bilgimiz adlı eserinde sonsuz kavramının sonsuzluğun ve sürekliliğin şeylerde aranması gereken bir özellik olmadığı ve düzenleme biçimi ile ilgili bir özellik olduğu belirtilmektedir. Bu düşünce şeyin kendisinin değil ilişkilerinin ön plana alınmasına bir gerekçe olarak sunulmaktadır. İlişkilerin ifade edilmesinin zorunluluğu çok sayıda nesnenin varlığı düşüncesi ile ilgilidir. Sürekliliğin terimlerin değil, terimlerin düzenlenme biçiminin bir özelliği olduğu söylenmektedir. Peki bu düzenlemeyi oluşturan şeyin kendisi nasıl bir şeydir? Bir doğru noktaların bir kümesidir. Nokta ise duyum nesnesi değil bir çıkarımdır. Noktalar bir mantıksal yapı gerektirir ve uzaysal nesnelerin bir kümesidir. Her uzay verisi başka bir uzay verisinin içinde bulunur. Uzaysal nesne bir şey olarak düşünülürse fizik yasalarına boyun eğen bir görüntüler kümesidir. Duyumlara

ulaşmak mümkündür ama şeylere ulaşmak mümkün değildir. Uzaysal nesneler doğrudan duyum verisi değil birer mantıksal çıkarımdır.

Russell, özne- yüklem önermelerinin sabit ve sürekli bir şey ile o şeyin niteliklerinin varlığının temel ve öncelikli olduğu şeklindeki metafiziksel kabullere dayandığını düşünmektedir. Şey ve niteliklerin değil ilişkilerin öncelikli olması gerektiğini öne sürmektedir. Bunun gerekçesinin ise bir şeyin niteliğini başka bir şeye benzerliğinden türetmemize dayandırmaktadır. “Bu kırmızıdır” yargısını verirken benim kırmızı olarak gördüğüm bir nesne yoktur. Kırmızı benzer nesnelere bakarak verdiğim bir yargıdır. Zihnimizde kırmızı adını verebileceğimiz bir nesne yoktur. Kırmızı o halde bir uzlaşımıdır. Niteliklerin ifadesini benzerlikten türetsek de bu benzerliğe bir isim veriyoruz. Bu benzerlik bir belirleme kazanıyor. Russell’ın kendisinin de kabul ettiği gibi çokluğu birlik içine almaksızın ifade etmek mümkün değildir. ‘Şu ve şu benzerdir’, yargısını verebiliriz. Ancak ‘şu’ ve ‘şu’nun benzerliğine bir isim vermeksizin çokluk içindeki ilişkileri ifade etmek mümkün değildir. Niteliklerin ilişkilerden türetilmiş olduğunu kabul etsek de bu düşünce bizi ilişkilerin ifadesinin temel dolduğu düşüncesine götürmemelidir.

Özne- yüklem biçimindeki önermelere yönelik eleştirisi bu biçimin ilişkisel olguları açıklayamaması ve ilişkisel olguları ifade eden önermelerin özne- yüklem biçimine indirgenememesi ancak özne yüklem önermelerin iki şey rasındaki ilişkiyi ifade eden önermelere indirgenebilmesi temeline dayanır.

Russell, ayrıca öznelerle yüklemeler arasında radikal bir farklılık olduğunu öznenin her zaman tikel olmak zorunda olduğunu, nitelikler toplamı bir özne olarak alındığı zaman farklı tipte bir önerme kurulmuş olacağını söyler. Tasım kuramı ile

ilgili eleştiriler de temelde tümel önerme ile tikel önerme arasındaki tip farkının gözetilmemesine dayanır.

Russell, mantığın alanının bilgi kuramının alanından farklı olduğunu, mantığın önermelerin biçimleri ve bu biçimler arasındaki ilişkilerle ilgili olduğunu bilgi kuramının ise önermelerin objektiviteleri ile ilgili olduğunu, birincisinin tamamen a priori temellerle açıklanırken ikincisi deneyim temeli gerektirdiğini söyler. Russell'ın anlam kuramında kavram değil önerme ön plandadır. Önermenin bileşenleri vardır. Önermelerin bileşenlerinin anlamlı olması karşılıklarının olmasına bağlıdır. Bileşenlerin karşılıkları tamamen olgusaldır. Töz kavramını olayları kümelemenin uygun bir yolu olarak görmektedir. İsimler yapıların ismidir. Bu konuda John ile koşma arasında ayrım yapılmaz.

Tümel ve tikel ayrımını açıklarken tümeli kavrama objesi tikeli ise algı objesi olarak ifade ettiğini gördük. Russell şeyi bir yapı olarak görüyor. Algının doğrudan objesi olarak da görmüyor. Bu yapı duyu verilerinin bir dizi içinde kümelenmesi ile oluşur. Doğrudan tanıma objesi değildir. Tanıma ile bilgi ile betimleme ile bilgi arasında yaptığı ayrıma göre bizim doğrudan tanıyabildiklerimiz ancak duyu verileridir. Şeyler ise bir ön bilgiyi gerektirirler. Tikel bir kavram objesi olarak alınmaz. Ancak Felsefe Sorunlarında beyazlık gibi tümeller tanıma ile bilinen tümeller olarak sınıflandırılır.

Russell'ın eleştirilerini incelerken anlam kuramına geniş ölçüde ele almak durumunda kaldık. Önermelerin anlamlı olmaları bir bakımdan bileşenlerinin karşılıklarının olmasına bağlıdır. Böylece önerme biçimsel olarak tümüyle rasyonel olarak ele alınsa da anlam ve doğruluk ile ilgili problemler söz konusu olduğu zaman varlık alanı ile ilişkiye girmek durumunda kalmaktadır. Varlık alanı ile ilişkiye

girmek ise varlığın bilgisini gerektirmektedir. Bilinmeyen bir alanda doğru ya da yanlış olarak hüküm veremeyiz. Bir önermenin anlamlı olması için bileşenlerinin karşılıklarının olması zorunludur. Bu durum anlam konusunda bir uzlaşımın bilginin objektivitesini gerektirmesi anlamını taşır. Bilgi konusu ise önümüze deneyimin ve tümevarımın koyduğu sınırlılıkları getirir. Bütün bunlar Russell'ın mantıkla ilgili düşüncelerinin ve bununla ilişkili olarak klasik mantığa getirdiği eleştirilerin ontoloji ve bilgi kuramı ile ilişkili olduğunu göstermektedir.

Russell'ın klasik mantıkta gördüğü problemlere karşı önerdiği çözümlerin formel görünüşleri her hangi bir metafiziksel kabulü gerektirmez ve düşünme ve çıkarım biçimleri ile ilgili problemlerin özellikle de paradoksal durumların çözümleri açısından oldukça kullanışlıdır. Bununla birlikte bu düşüncelerin de temellendirilmeleri söz konusu olduğu zaman ontolojik problemlerle karşı karşıya kalabiliyoruz.

ÖZET

Bertrand Russell'ın klasik mantığa getirdiği eleştiriler; metafiziksel kavramlara yönelik eleştiriler, özne- yüklem mantığına yönelik eleştiriler ve tasım kuramının biçimine yönelik eleştiriler olmak üzere üç bölümde incelenmiştir.

Russell'ın metafiziksel kavramlara yönelik eleştirileri: Russell'a göre metafizik dünyayı bir bütün olarak anlama girişimidir. Russell bir bütün olarak evrenin doğası üzerine bir şey söylemenin mümkün olmadığını düşünmektedir. Geleneksel görüş ise evreni felsefenin asıl konusu olarak görmüştür ve onu başka hiçbir şeye yüklenemeyecek pek çok yüklemın öznesi yapmıştır.

Russell'ın Aristoteles mantığındaki metafiziksel kavramlara yönelik eleştirileri kategoriler kuramına, töz kavramına ve öz kavramına yöneliktir. Töz Aristoteles'in varlık kategorisidir. Töz, ilk ve asıl anlamda var olan ne bir taşıyıcı için söylenen ne de bir taşıyıcı içinde olan varlıktır. Tözün üç türü vardır: Duyulur töz, duyulur ezeli-ebedi töz, hareketsiz töz.

Russell'a göre töz sözcüklerin kullanımı ile ilgili bir kavramdır. Olayları bir yığın içinde toplamının bir yoludur.

Özne-yüklem mantığı Russell'a göre töz nitelik metafiziğinin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Aristoteles mantığında özne-yüklem biçimi tek biçim olarak kabul edilmiştir ancak ilişkisel önermeler özne yüklem önermeleri ile ifade edilemezler. İlişki iki terimin sahip olduğu bir yüklem değildir. Simetrik ilişkilerin yüklemle indirgenmesi mümkündür. Ancak asimetrik ilişkilerin özelliklere ve yüklemle indirgenmesi mümkün değildir.

Russell'a göre tüm matematik önermeleri formel mantıktan türetilir. Matematiğın ve mantığın ortak konusu belirli şeylerle ya da belirli özelliklerle değil

her hangi bir şey ya da her hangi bir özellik hakkında söylenebilenlerle ilgilidir. Russell bu konuda geleneksel mantıktaki tasım kuramının yetersiz kaldığını düşünmektedir. Russell bu konuda geleneksel mantıktaki tasım kuramının yetersiz kaldığını düşünmektedir. Russell’a göre mantığın alanı ile bilginin alanını farklıdır ve birincisi tamamen *a priori* düşünme ilkelerine dayanırken ikincisi bir tanıma fiili gerektirir.

Russell’a göre “Bütün Yunanlılar insandır” önermesinin “Sokrates insandır” önermesinden daha karmaşık bir biçimi vardır. “Sokrates insandır” özne olarak “Sokrates”i alır, ancak “Bütün yunanlılar insandır” özne olarak “bütün Yunanlılar”ı almaz. Özel isimlerin karşılık geldikleri varlıklar doğrudan tanıma yoluyla bilinir. Bir insan, bazı insanlar, her insan , bütün insanlar, şimdiki İngiltere kralı, şimdiki Fransa kralı, güneş sisteminin kütle merkezi gibi ifadeleri ‘belirtici ifade’ (denoting phrase) olarak adlandırır. Belirtici ifade önerme içinde bir bileşen olarak alınamaz. İçinde belirtici ifade geçen önermelerin doğru şekilde çözümlenmesi gerekir.

Russell’a göre bir önerme bir objeler grubunun bütününe gösteren bir ifadeyi içine alamaz. Çünkü bu bütün objelerin karşılık geldiği bir varlık yoktur. Russell’ın ifade ettiği tipler kuramına göre belli bir türün bütün özelliklerinin bir takımının kendisi bu özelliklerden bir olamaz. “Sokrates ölümlüdür” gibi bir elementary hükmün doğruluk tanımı ile “bütün insanlar ölümlüdür” gibi bir genel hükmün doğruluk tanımı farklıdır.

ABSTRACT

Bertrand Russell's critics of classical logic is considered in three parts: critics to metapsychical concepts, critics to subject- predicate logic, critics to forms of syllogism.

Russell's criticisms to metapsychical concepts: According to Russell, metaphysics is the attempt to conceive the world as a whole. Russell thinks, it is impossible that uttering anything on the nature of the Universe. The traditional view regarded the universe as the main subject of philosophy and made it itself the subject of various predicates which could not be applied to any particular thing in the Universe.

Russell's critics to metapsychical concepts in Aristotle's logic is directed to the theory of categories, the conception of substance and the conception of essence. Substance is Aristotle's category of the being. Substance is being that is in first and original sense and neither predicable of a subject nor present in a subject. There is three kinds of substance: empirical substance, empirical eternal substance, motionless substance.

According to Russell, substance is concepts that connected with the use of words. Substance is a way of collecting events into bundles. A substance is supposed to be the subject of properties. But when we take away the properties, and try to imagine the substance by itself we find that there is nothing left. 'France' is only a linguistic convenience and there is not a thing called 'France' over and above its various parts.

Subject – predicate logic, according to Russell, arose through substance-attribute metaphysics. Aristotle's logic assumed that all sentences are of the subject-predicate form. According to Russell, relational propositions aren't expressed

in subject predicate form. It is possible that symmetrical relations are reduced to predicates, but it is impossible that asymmetrical relations are reduced to properties and predicates.

According to Russell, it is possible that all propositions of mathematics are derived from logic. Common subject of mathematics and logic doesn't deal with particular things and particular properties, but deals with what can be said about any thing or any properties. Russell thinks that syllogism in traditional logic was failed in this subject. According to Russell subject of logic and subject of knowledge are different. First is based on a priori principle of thought, later is involved the act of acquaintance.

According to Russell the statement 'all Greeks are men' is much more complex in form than the statement 'Socrates is a man'. 'Socrates is a man' has Socrates for its subject but, 'all Greeks are men' does not have 'all Greeks' for its subject. Things that proper names designate are known by direct acquaintance. The phrases such as all men, a man, some men, the king of France, are not assumed to have any meaning in isolation but a meaning is assigned to every proposition in which they occur. Propositions contain such phrases have to be analyzed in correct form.

According to Russell, a proposition must not contain total set of objects. According to theory of types, Russell advocate, the definition of truth for an elementary judgement such as 'Socrates is mortal' different from the definition of truth for general judgement such as 'all men are mortal'

KAYNAKÇA

Adanalı, Ahmet Hadi, **Logical Form And Grammatical Form in Bertrand Russell**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Ankara, 2002

Akarsu, Bedia; **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, Savaş Yayınları, Ankara , 1984

Ayer, A.J., “His Conception of Philosophy”, **Life, Work and Influence: Bertrand Russell Critical Assessments**, Edited by A.D. Irvine, Routledge, London and New York, 1999

Arslan, Ahmet, “Aristoteles’in Metafiziği” Metafizik Tecümesi Giriş, **Metafizik**, Aristoteles, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1996

Aristoteles, **Birinci Çözümlemeler**, (çev: Ali Houshiary), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1998

Aristoteles, **Kategoriler**, (Çev: Saffet Babür) , İmge Yayınları, Ankara, 2002

Aristoteles, **İkinci Çözümlemeler**, (Çev: Ali Houshiary), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005

Atademir, Hamdi Ragıp, **Aristo’nun Mantık ve İlim Anlayışı**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1974

Barker, Stephen F., **Matematik Felsefesi** (Çev: Yücel Dursun), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003

Bernays, Paul, “Matematikteki Platonculuk Üzerine” (Çev: Cezmi Kayan, Bekir S. Gür), **Matematik Felsefesi**, Editör: Bekir S. Gür, Kadim Yayınları, Ankara 2004

Bochenski, J.M, **Çağdaş Avrupa Felsefesi**, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 1997

Bolay, Süleyman Hayri **Aristo Metafiziği ile Gazali Metafiziğinin Karşılaştırılması**, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1993

Brouwer, L. E.J., “Sezgicilik Üzerine Konuşmalar” (Çev:Cezmi Kayan, Bekir S. Gür), **Matematik Felsefesi**, Editör: Bekir S. Gür, Kadim Yayınları, Ankara 2004

Cevizci, Ahmet, **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, Paradigma, İstanbul, 2000

Chaitin, Gregory J. “Matematiğin Temelleri Üzerine Uyuşmazlık Yüzyılı”(Çev: Bekir S. Gür) **Matematik Felsefesi**, Editör: Bekir S. Gür, Kadim Yayınları, Ankara 2004

Feys, Robert “Mantık”(Çev:Doğan Özlem), **Günümüzde Felsefe Disiplinleri**, Derleyen:Doğan Özlem, İnkılap Kitabevi, İstanbul,1997

Gödel, Kurt “Russell’s Mathematical Logic”, Logic and Mathematics: **Bertrand Russell Critical Assesments**, Vol.II. Edited by A.D. Irvine, Routledge London and NewYork, 1999

Gür, Bekir S., “Matematik Felsefesine Giriş”, **Matematik Felsefesi**, Editör: Bekir S. Gür, Kadim Yayınları, Ankara 2004

Hochberg, Herbert., “Strawson, Russell, and the King of France”, **Language, Knowledge and the World: Betrand Russell Critical Assesments**, Vol. III. , Routledge London and New York, 1999

Irvine, A.D. “Epistemic Logicism and Russell’s Regressive Method” **Logic and Mathematic: Betrand Russell Critical Assesments**, Vol. II. , Routledge, London and New York, 1999

Loemker, Lorey, E., “Leibniz’s Judgements of Fact”, **Philosophy of Leibniz and The Modern World**, Edited by IVORLECLERE, Wonderbill University Pres, Nashiville, 1973

Lycan, William, “Logical Atomism and Ontological Atoms” **Language, Knowledge and the World: Betrand Russell Critical Assesments**, Vol. III. , Routledge London and New York, 1999

Maddy, Penelope “Kümeler ve Sayılar” (Çev:Murat Özoğlu), **Matematik Felsefesi**, Editör: Bekir S. Gür, Kadim Yayınları, Ankara, 2004

Öner, Necati, **Klasik Mantık**, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Yayınları,1991

Patzig, Günther, “Mantık”(Çev:Doğan Özlem), **Günümüzde Felsefe Disiplinleri**, Derleyen:Doğan Özlem, İnkılap Kitabevi, İstanbul,1997

Patzig Günther, “Lojistik(Sembolik Mantık)”(Çev:Doğan Özlem), **Günümüzde Felsefe Disiplinleri**, Derleyen:Doğan Özlem, İnkılap Kitabevi, İstanbul,1997

Pears, David, “The Function of Acquaintance” **Language, Knowledge and the World: Bertrand Russell Critical Assesments**, Vol. III. , Routledge London and New York, 1999

Ramsey, F.P. “Mathematical Logic”, **Logic and Mathematic, Bertrand Russell Critical Assesments**, Vol. II., Edited by A.D. Irvine, Routledge London and NewYork, 1999

Resnik, Michael D., “Modeller Bilimi Olarak Matematik: Ontoloji ve Referans (Çev: M. Sabır Kiraz,Cezmi Kayan,), **Matematik Felsefesi**, Editör: Bekir S. Gür, Kadim Yayınları, Ankara 2004,

Russell, Bertrand **Human Knowledge: Its Scope And Limits**, New York, Simon and Schuster,1948

Russell, Bertrand, “On Proppositions: What They Are And How They Mean”, **Logic And Knowledge:Essays 1901-1950**, London: Routledge, 1956

Russell, Bertrand, ‘Relations of Particulars and Universals’, **Logic and Knowledge Essays 1900-1950**, London: Routledge, 1956

Russell, Bertrand, **Mysticism and Logic**, London and New York, George Allen & Unwin , 1986

Russell, Bertrand, **History of Western Philosophy**, London: George Allen and Unwin, 1961

Russell, Bertrand “Logical Atomism”; Language, Mind And Matter, **The Collected Papers of Bertrand Russell, Vol.9** ,London;New York Routledge,1992

Russell, Bertrand “The Meaning of “Meaning”(1920)” Language, Mind and Matter, 1919-1926: **The Collected Papers of Bertrand Russell, Vol.9** ,London;New York Routledge,1992

Russell, Bertrand “Is Logic Deductive?(1920)”, Language, Mind and Matter, 1919-1926: **The Collected Papers of Bertrand Russell, Vol.9** ,London;New York Routledge,1992

Russell, Bertrand, “The Theory of Logical Types”, **Logical and Philosophical Papers, The Collected Papers of Bertrand Russell, Vol.6**, London;New York Routledge, 1992

Russell,Bertrand, “On Classes And Relations, **Foundations of Logic**, 1903-05: **The Collected Papers of Bertrand Russell**, Vol. 4., London;New York Routledge,1992

Russell, Bertrand, “Relations of Mathematics to Sembolic Logic(1905)”, **Foundations of Logic**, 1903-05: **The Collected Papers of Bertrand Russell**, Vol. 4., London;New York Routledge,1992

Russell, Bertrand ‘On Denoting’ **Foundations of Logic**, 1903-05: **The Collected Papers of Bertrand Russell**, Vol. 4., London: New York Routledge,1992

Russell, Bertrand “ Meinong’s Theory of Complexes and Assumptions (1904)” **Foundations of Logic**, 1903-05: **The Collected Papers of Bertrand Russell**, Vol. 4., London: New York Routledge,1992

Russell, Bertrand “ Sentences, Syntax, and Parts of Speech”, **The Basic Writings of Bertrand Russell**, London: Routledge,1992

Russell, Bertrand, “The Philosophy of Logical Analysis” **The Basic Writings of Bertrand Russell**, London: Routledge, 1992

Russell, Bertrand, “Language” **The Basic Writings of Bertrand Russell**, London Routledge, 1992

Russell, Bertrand ,”Mathematics and Logic”,**The Basic Writings of Bertrand Russell**, London Routledge, 1992

Russell, Bertrand, “Truth and Falsehood”, **The Basic Writings of Bertrand Russell**, London Routledge, 1992

Russell, Bertrand, **Dış Dünya Üzerine Bilgimiz**, Çev: Vehbi Hacıkadıroğlu, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 1996

Russell, Bertrand, **Felsefe Sorunları**, Çev: Vehbi Hacıkadıroğlu, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2000

Russell, Bertrand, “Aristoteles Mantığı”, **Batı Felsefesi Tarihi** (Çev: Muammer Sencer), Say Yayınları, İstanbul, 2000

Russell, Bertrand, “Matematiksel Felsefeye Girişten Seçmeler”(Çev: Muharrem Özlük), **Matematik Felsefesi**, Editör: Bekir S. Gür, Kadim Yayınları, Ankara, 2004

Russell, Bertrand, “Matematiksel Mantığın Felsefî Önemi”, (Çev: Muharrem Özlük), **Matematik Felsefesi**, Editör: Bekir S. Gür, Kadim Yayınları, Ankara, 2004

Simons, Peter ,“On What There Isn’t”, Language Knowledge and the World:
Betrand Russell Critical Assesments, Vol. III. , Routledge London and New York,
1999

Slater, John G., **Bertrand Russell**, Thoemmes Pres, Bristol, England, 1994

Strawson, P.F., “On Referring”, **Language, Knowledge and the World: Betrand
Russell Critical Assesments**, Vol. III. , Routledge London and New York, 1999

Quine, W.V “On the Theory of Types”, **Logic and Mathematic: Betrand Russell
Critical Assesments**, Vol. II. , Routledge London and New York, 1999

Winslade, William J., (1970), “ Russel’s Theory of Relaions”,**Essays on Bertrand
Russell**, Edited by E.D. Klemke, Urbana, University of İllinois Press,

Yücel, Hasan Ali, (1948) **Bilimler Felsefesi Mantık**, İstanbul Milli Eğitim Basımevi